

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1936.

Andra kammaren.

Nr 4.

Lördagen den 18 januari.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 13 innevarande januari.

§ 2.

Herr statsrådet *Leo* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner: nr 29, angående fortsatta åtgärder för främjande av sparsamhet bland skolungdomen; och

nr 30, angående viss omläggning av automobilbesiktningsväsendet m. m.

Dessa propositioner bordlades.

§ 3.

Fortsattes den från gårdagens sammanträde uppskjutna debatten rörande Kungl. Maj:ts proposition, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov; och lämnades därvid enligt förut skedd anteckning ordet till

*Vid remiss
av statsverks-
propositionen.*

(Forts.)

Herr **Ström**, som yttrade: Herr talman! Innan jag går in på den allvarligare delen, regeringens förslag och statsverkspropositionen, skall jag med några ord beröra den andliga pyttipanna, som herr Hagberg från Luleå serverade under gårdagen. Man behöver ju inte missta sig i fråga om köksmästaren, ty anrättningen doftade ju Hjorvard lång väg. Vi ha tidigare varit vana vid att betrakta herr Meyerhöffer som den störste nationalisten i denna kammar, men hans förkunnelse på den punkten syntes mig som en mild sunnanfläkt mot herr Hagbergs. Tänker herr Hagberg beröva herr Meyerhöffer hans valmän med samma metod som herr Hansson använder gentemot högern: att vara mer borgerlig än de borgerliga själva. Upptakten var ju synnerligen lovande, och vem vet, om inte herr Hagberg i höst anser sig ha politiskt monopol på svenska flaggan. Det är nog anledning för herr Meyerhöffer att ordna om sitt hus i god tid.

Beträffande herr Hagbergs funderingar angående socialistiska partiets ställning till de fackliga frågorna torde väl detta knappast höra till en remissdebatt, men jag kan ju trösta honom med att de linjer, varefter kampen förts mot särskilt svältavtalet vid verkstäderna, framlagts och utarbetats av socialister, även om åthävarna från vår sida inte voro av den Korpelakaraktär, som kännetecknade kommunisternas. Det är ju också på det sättet, att vi inte kunde ha samvete att framställa en öppen konflikt som den kristallark, som skulle föra arbetarna till himmelriket, utan vi ha varit medvetna även om kampens svårigheter.

Debatten under gårdagen har ju utmynnat i ett prisande av samförståndspolitiken. Herr Pehrsson i Bramstorp ville ha samförstånd, herr Andersson i Rasjön och herr Skoglund ville ha samförstånd, herr Hansson, herr Hallén och

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

herr Vougt ville ha samförstånd och herr Hagberg i Luleå ville ha samförstånd — nej, det var sant, han använde sig av ett annat ord, han kallade det för enhetsfront, men han menade ju egentligen precis detsamma. Visserligen uppträdde herr Lundstedt beträffande sanktionerna som ett rytande lejon och spred skräck och fasa i fadershuset, vilket troligen betyder, att han till hösten får erfara att på platser, där man driver kohandel, vill man inte ha några lejon, i varje fall inga vilda eller sådana som ha klorna i behåll. För övrigt har ju redan herr Hallén under gårdagen läst välsignelsen över honom, så saken torde vara klar för herr Lundstedts vidkommande.

När nu alla utom socialistiska partiet och en och annan fribytare vill samförstånd, varför då denna skuggboxning, som man idkat här? Statsministern uttalade för övrigt under gårdagen ett klokt ord, präglad av sunt skänkt bondförstånd, när han frågade, om den, som vill 135 miljoner till försvaret, inte kan vara lika god fosterlandsvän som den, som vill 140. Jo, förvisso. Men när det nu kan konstateras, att skillnaden är så obetydlig, varför då dessa vilda krigsdanser i herrarnas tidningar inför allt folket?

Vi socialister vilja icke samförstånd, inte ens i herr Hagbergs omformuleringsstecken. Vi vilja samla alla de krafter, som vilja kamp mot det kapitalistiska systemet. Vi vilja samla alla dessa till kamp emot orättvisor och oförnuft. Detta är marxism, herr Vougt, och därför är icke innehållet i den socialistiska förkunnelsen »en blandning av småborgerlighet och proletär romantik». Däremot kunde man ju konstatera, att innehållet i det anförande, som herr Vougt presterade under gårdagen, var en blandning av småborgerlighet och proletär romantik så fördelade, att 99 procent var småborgerlighet och 1 procent proletär romantik. Gudarna vete för övrigt, var han fått den procenten ifrån.

Beträffande vår ställning till dessa problem är det så, att vi vilja kämpa mot alla dem, som försvara det nuvarande orättvisa systemet, de må kalla sig för socialdemokrater, höger, bondeförbundare eller kommunister. Gårdagens Social-Demokrat innehöll en artikel om nazi-Tyskland, som rubricerades: Mat eller kanoner. Detta är socialdemokraternas problemställning i Sveriges riksdag. Som representant för det arbetande folket, som behöver det förra, nämligen mat, åtminstone i vidsträckt mening, men kan undvara det senare, nämligen kanonerna, nödgas jag ännu en gång sticka hål på, man får väl säga Per Albin Hanssons leksaksballong, där det står skrivet utanpå all luften: »Hurra, vad jag är bra», vilket underförstått betyder, att kohandelsmedicinen skapat landets välstånd och att folkets stinnhet är lika omfattande som den uppblåsta ballongen.

Ute i landet har man emellertid ingen kännning av detta. Där te sig förhållandena helt annorlunda. Vi socialister konstaterade 1933, att landets nödlidande folk, de fattiga bönderna och arbetarna, icke skulle få någon nämnvärd hjälp i sitt nödläge, medan däremot andra grupper skulle ta hem vinsterna. Detta har också inträffat. Beträffande bönderna kan jag nöja mig med att citera ett par saker — det är ju en annan man från vår grupp, som kommer att syssla med den historien — men jag har en liten utredning här angående de halländska bondejordbrukens räntabilitet 1934—1935. Därav framgår, att i fråga om storleksgruppen 0—10 har nettoavkastningen ökat under 1934—1935 jämfört med 1933—1934 med 4 %, för storleksgruppen 10—25 har är motsvarande ökning 37 % och för storleksgruppen 25—50 har är motsvarande ökning 56 %. Alltså, här är det klart visat, att de minsta jordbruken ha fått en ökning av nettoinkomsten på 4 %, mellanliggande grupp har fått en ökning av 37 %, medan den största storleksgruppen har fått en ökning av 56 %. Det torde inte vara svårt för herr Sköld att räkna ut, vem som har tagit hem vin-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

sterna av kohandelspolitiken på jordbrukets område. Det är ju en mycket enkel sak med de siffror, som stå till förfogande för honom i detta avseende.

När det gäller arbetarna och de arbetslösas ställning i det här fallet, som jag skall mest syssla med, är det ju på det sättet, att deras ställning visst inte har förbättrats utan de arbetslösa ha till och med fått det sämre. Gentemot alla de där visorna, som sjöngos i går om att det blivit så bra, skall jag tillåta mig att citera ur Göteborgs Morgonpost, en högertidning, för den 30 oktober förra året en skildring, som en reservarbetare ger från landets mest hatade arbetsplatser. Den lyder som följer: »Statsrådet Möller uttalade i somras, att landet genomlevat krisen utan att någons levnadsstandard behövt sänkas. Han har tydligen ingen aning om, att den sittande regeringen i samförstånd med A. K. håller på att skapa ett nytt proletariat med sådana levnadsvillkor, att man kan tro sig försatt 30 à 40 år tillbaka i tiden. — Det är andra toner än dem, som vi hörde under gårdagens debatt ifrån de öppna försvararna av regeringens politik. Men han fortsätter: En statsarbetsarmé, om man så vill, där individen är en omyndig av vederbörande tjänstemän helt beroende person. Herr Möller konstaterar vid samma tillfälle med en viss förlägenhet, att i landet finnas 43,000 arbetslösa män, som vi inte veta, var vi skola göra av. Om jag räknar med, att hälften av dessa äro gifta, tillkommer omkring 21,500 hustrur och med två barn per familj blir det 43.000 barn. — Det vore ju något för Myrdalskommissionen att ta hand om, så att de inte ta någon skada, i stället för att syssla med husundersökningar, hur det står till i andra familjer. Allt som allt konstaterar han, att det är över 100,000 personer, som det rör sig om. Denna efter våra förhållanden ingalunda obetydliga folkspilla är säkerligen värd ett bättre öde än att hamna hos den människofientliga A. K.

Det är en, som varit med i den stora grå armén, som med dessa ord skildrar välfärdspolitikens resultat i fråga om hjälpen åt de arbetslösa. Men om man nu inte tror denna skildring borde man väl lita på de skildringar, som regeringens egna partivänner ge ute i landet. Här är regeringens unga partivänner i Bohuslän, som givit sitt omdöme. — Det är för övrigt förvånansvärt, att, när dessa unga socialdemokrater äro representerade här i kammaren, man inte får höra ett ord av de toner, som hörs där ute från deras sida. — De konstatera för det första, att under svunna tider pågick det i vårt land järnvägs-, kraftverks- och många andra arbeten av rätt stor omfattning. Så är inte nu. Statens utgifter för dessa arbeten voro blygsamma jämfört med vad vägarbetena i våra dar kosta. Vi ha den uppfattningen, att antalet arbetslösa i landet skulle avsevärt minskas om vägarbetena i landet finge utföras i den fria marknaden till avtalsenliga löner, och vi vädja till landsorganisationen att inleda en aktion för att så måtte bli, d. v. s. A. K. måste dö för att folket skall leva.

Det är parollen där ute. Den ha ni visst ingen känning av på den dåligt besatta regeringsbanken. Jag skulle ju kunna tro, att den inte märks på det sättet där.

»A. K. måste dö för att folket skall leva», det är parollen där utifrån även från socialdemokraternas sida. Men här framlägger regeringen helt ogenerad förslag om att den gamla arbetslöshetspolitiken skall fortsätta och att det inte skall bli några andra förändringar beträffande denna än att, som vi ha konstaterat av statsverkspropositionen, anslaget skall minskas. Till och med de, som på våren 1933 voro allra mest förtjusta i den nya arbetslöshetspolitiken, synas nu ha kommit till klarhet, därom vittnar bland annat den uppseendeväckande vändning, som Ny Tid gjort. Tidigare blevo alla, som tvivlade på kohandelspolitikens goda verkningar för de arbetslösa, utsatta för rasande angrepp i denna tidning. Vändningen började med en artikel den 12 juli 1935,

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

då man konstaterade, att arbetslöshetspolitiken är hård emot de gamla och familjeförsörjarna. Fortsättning följde i en ledare den 28 oktober samma år, varur jag tar mig friheten citera några rader: »Samtidigt som Röda Korset samlar in pengar för en sjukvårdsexpedition till det svarta Abessinien förekommer i våra trakter i samarbete med Röda Korset en insamling av kläder och pengar till de arbetslösa i Bohusläns stenhuggardistrikt. Förstår man, vad detta betyder? Drar man icke en parallell mellan de båda insamlingarna, som efterlämnar en brännande känsla av förnedring i varje humant tänkande medborgares sinne.»

Omdömet om välfärdspolitiken är alltså en brännande känsla av förnedring i varje humant tänkande medborgares sinne. »Är icke denna insamling», heter det vidare, »för Bohuslän ett slags insegel på den svenska arbetslöshetspolitikens bankrutt? För vår del kunna vi icke komma ifrån att svara ja på den sista frågan.»

Detta är alltså den socialdemokratiska tidningen Ny Tids omdöme om herrarnas välfärdspolitik för de arbetslösa. I fortsättningen heter det: »Det behövs en ny arbetslöshetspolitik. Borgerlig press och borgerliga politiker böra observera, att detta krav särskilt i anslutning till Brastadsaffären reses av den svenska socialdemokratiens mest moderata element. Den visar, vad klockan är slagen. Försöket att låta allt bli vid det gamla måste skapa en mycket svår situation och skarpa strider. Man kommer icke längre ifrån problemet med sedan 15 år invanda fraser, man måste se upp i tid.»

Äntligen har det alltså gått upp för till och med den svenska socialdemokratiens mest moderata element och de ha kommit till insikt om, att socialisterna ha rätt i sin kritik, men det synes inte regeringen ha gjort och det kommer den förmodligen heller inte att göra. När nu Ny Tid måste konstatera, att den av regeringens och socialdemokratien förda arbetslöshetspolitiken lett till sådana konsekvenser ute i Bohusläns stenhuggardistrikt, att den efterlämnar en brännande känsla av förnedring i varje humant tänkande medborgares sinne, så frågar man sig, om inte regeringen, som är ansvarig för detta, har känt någon skammens rodnad över denna politik. Det vore ju åtminstone roligt att få se litet rött på regeringsbänken. Hittills har det ju varit mest terrakotta över det hela. Men de kunna ju helt ogenerat lämna alltsammans, därför att de ha ingen känning av hur det verkligen står till, och de kunna ju låta någon av sina drabanter, liksom skedde i första kammaren i går, uppträda och förkunna gentemot en av regeringens egna partivänner, herr Lindström, att han — det var herr Wästberg — ville uttala sitt bestämda beklagande av »att en ledamot av det socialdemokratiska partiets förtroenderåd, en redaktör för en socialdemokratisk tidning, kunde vidhålla en uppenbart oriktig framställning såsom herr Lindström här gjort. Vad som skett är ju att arbetslöshetskommissionens tjänstemän följt riksdagens förstärkande om bättre kontroll över arbetslöshetsmedlen. Herr Lindström har själv medverkat till riksdagens beslut härom. Nu har han här i sitt senaste yttrande övergått till att i stället rikta anmärkningarna mot länsstyrelsen i Göteborg, mot landshövding Jacobsson. Herr Lindström har ställts i en verkligt svag position genom att rikta obefogade anklagelser mot tjänstemän, som endast fullgjort sina av riksdagen ålagda plikter.» Herr Lindström skall akta sig för att vidhålla en uppfattning som, om man drar ut konsekvenserna av den, inte kommer att drabba A. K. utan kommer att drabba regeringen, regeringen, som ju lyser med sin frånvaro, vilket är naturligt, då det behandlas en för det allra fattigaste folket så viktig fråga som denna.

Alltså, det är ett konstaterande av vad vi tidigare sagt: Det är regeringen, som bär ansvaret. Man kan ju inte taga ut något ansvar av den tomma

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

regeringsbanken, men det är ju möjligt att folket i höst kommer att tala om det på ett annat sätt.

Nå, hur står det nu till med hjälpen och hjälpverksamheten för de arbetslösa? Jo, enligt A. K:s uppgifter för november månad var antalet hjälpsökande 54,167. Antalet hjälpta var 32,041. Det blev alltså 59.2 % ohjälpta. Märk väl, att det är fråga om hjälpsökande arbetslösa. Därutöver ha vi massor av folk, som icke anse det vara någon mening i att söka hjälp, därför att de icke få någon — det framgår av en jämförelse mellan fackföreningarnas och arbetslöshetskommissionens statistik. Antalet ohjälpta var alltså 22,126. 40.8 % av de anmälda hjälpsökande hade icke fått någon hjälp. De andra hade fått den hjälp, som består i nödhjälpsarbete — det var i stort sett sådant det rörde sig om. Tidigare har man sagt, att statens finanser icke tillåta, att vi hjälpa alla arbetslösa. Då har det rört sig om 150,000 eller kanske t. o. m. något mera, och då har man ju kunnat förstå resonemanget. Men nu rör det sig om 54,000 hjälpsökande, som efter tre års välfärdspolitik här i landet icke kunna bli hjälpta i större utsträckning än till 60 %. 40 % lämnas helt och hållet utan hjälp. När man nu talar om att statens finanser äro så goda, vore det anledning att tänka på dessa 22,126 människor, som icke få ett öre i understöd eller hjälp, ja icke ens det dåliga A. K.-arbetet. Det vore också anledning för de socialdemokratiska riksdagsmännen att på den punkten se till, att man påverkade regeringen, så att det icke finge gå till på detta sätt längre. Om man ser på förhållandena exempelvis i västra Sverige — jag kan som exempel taga det fattiga Bohuslän — kan man konstatera, att det finns kommuner, som icke ha några ekonomiska möjligheter att hjälpa. Och nu flödar guld, det flödar, så att man egentligen icke vet var man skall göra av det. Man framhåller på visst håll att man icke skall låta sig bländas av guldets glans just nu utan tänka på att det kanske kommer dåliga år efter de goda. Men trots detta lämnar man dessa fattiga Bohuslänskommuner i en sådan ställning. Jag har här en uppgift från Askums kommun på Sotenäset. Det är ändå icke en av de mest utsatta kommunerna, det är icke en sådan kommun som Brastad, vilken tidigare omnämnts. I denna kommun fanns det i april förra året 387 anmälda hjälpsökande arbetslösa. Av dessa fingo 162 statligt reservarbete, medan 119 icke fingo någon hjälp alls, 82 av dem voro familjeförsörjare. Och om man studerar siffrorna undan för undan, skall man finna, att förhållandet varit detsamma. Under oktober månad var antalet arbetslösa 242, antalet genom statligt reservarbete hjälpta 154, medan 58, därav 45 familjeförsörjare, lämnats utan hjälp. Om dessa familjeförsörjare följt det Myrdalska receptet och skaffat sig många barn, kan man fråga sig, vad de skulle ha försörjt dessa barn med, när de icke ens i dessa högkonjunkturtider kunna få hjälp utan bli lämnade fullständigt hjälplösa. Den hjälp de fått är högre livsmedelspriser, vilket ytterligare förvärrat deras belägenhet, i all synnerhet i den mån de ha stora familjer. Jag har här en tablå över livsedelsfördyringen och dess verkningar. Det är att komma ihåg, att arbetarna icke fått några löneförhöjningar under denna period, då det varit högkonjunktur med de största vinster för företagen, som kanske någonsin kunnat inregistreras — om man undantager de uppblåsta värden, som förefunnos under själva krigstiden. Arbetarna ha icke fått någon del av detta. Det finns inte en enda högkonjunktur efter fackföreningsrörelsens framträdande i detta land som utnyttjats sämre för arbetarnas vidkommande än den nu rådande. Det har varit status quo i fråga om löner i de fall, där det icke blivit försämringar, såsom exempelvis för byggnadsarbetarna. Arbetarna ha genom regeringens åtgärder fått höjda livsmedelspriser, varigenom deras kostnader för livets uppehälle och nödtorft blivit mycket större. Jag skall anföra några siffror på de livsmedels-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

fördyringar, som inträtt enligt socialstyrelsens statistik. Denna visar, att nötköttet stigit med 17.7 %, nötkött-soppkött med 20 %, kalvkött-spädkalv med 14.2 %, kalvkött och stek-gödkalv med 12.6 %, fårkött-stek med 10.3 % — för att nu inte tala om fläsket som stigit med 39 %, det salta fläsket med 37.3 % på ett enda år. Detta är resultatet för folkets vidkommande av välfärdspolitikerna.

Folket därnere i Bohuslän, som jag tidigare talade om, har välsignats med en början till det kapitalistiska hyllfackssamhälle, som man talade om i går. Där har man genomfört en organisering av det ekonomiska livet genom stenexportföreningen. Denna har lyckats synnerligen bra att åtminstone få slut på den svenska stenexporten, såsom framgår av följande siffror. År 1929 exporterade man 850,000 ton gat- och kantsten, år 1930 408,000 ton, år 1932 232,000 ton, år 1933 195,000 ton, och sedan har det gått bakåt så att man år 1935 exporterade endast 80,000 ton. Jag tycker, att dessa siffror skulle vara rätt upplysande för regeringen, så att den kunde se vart det barkar hän med välfärdspolitikerna. Vi ha naturligtvis ingenting emot att man ordnar förhållandena bättre, så att det icke blir någon osund konkurrens, men stenexportföreningen är tillkommen i de bankers intressen, som stå bakom de stora stenfirmaerna i Bohuslän. Detta kan man inte komma ifrån, och det kan inte bestridas. Just därigenom har man åstadkommit, att befolkningen försatts i ett ännu sämre läge än tidigare.

Jag talade nyss om högkonjunkturen och vad den gett arbetarna: status quo i fråga om löner eller t. o. m. sämre löner, medan livsmedelsfördyringen varit så betydande som jag nämnde. Men ser man på företagarna, kan man konstatera, att det skett oerhörda ökningar av vinsterna. Jag skall som exempel taga några industriföretag. Svenska Kullagerfabriken hade år 1931 en förtjänst av 12.5 miljoner kronor. 1934 hade vinsten stigit till 16.8 miljoner. Boliden hade 1932 en förtjänst av 8.1 miljoner, men 1934 18.9 miljoner. Om vi se på 25 industriföretag av de mera betydande, finna vi, att nettovinsterna för dessa 1931 voro 46.9 miljoner, 1932 46.8 miljoner, 1933 53.6 miljoner och 1934 79.9 miljoner kronor. Det är där vinsten av välfärdspolitikerna hamnat — utom det som storbönderna i vissa delar av landet tagit hand om.

Se vi på den föreliggande budgeten, kunna vi icke upptäcka en enda ljusglimt i densamma. Det är en typisk samförståndsbudget. Fattigfolket ute i landet få betala kostnaderna för detta samförstånd på samma sätt som de fått tidigare under dessa välfärdspolitikens år. Detta framgår kanske allra klarast av det faktum, att regeringen föreslår en sänkning av de direkta skatterna i stället för att sänka de indirekta. Har man möjligen sett efter, hur mycket man tager ut i indirekta och direkta skatter? Jag har räknat ihop detta och har kunnat konstatera, att om man räknar med utgifterna för täckande av förluster genom spannmålsregleringen, 10 miljoner kronor, och utgifterna för prisregleringen på jordbrukets område, 13 miljoner, tager man i indirekta skatter ut 600 miljoner kronor, medan de direkta skatterna uppgå till 176 miljoner. Det är en verklig folkbudget herrarna prestera, då ni taga ut 425 miljoner mera i indirekta skatter än i direkta. Den lättnad regeringen nu föreslår betyder för en familj på man, hustru och två barn 2 kronor. Hade man upphävt kaffetullen, hade det för en sådan familj betytt mycket mera. Men man bibehåller kaffetullen, man bibehåller och utökar hela den indirekta beskattningen, allt under det man gör en gest för att vinna medelsvenssonerna till höstens val och sänker några procent på den direkta beskattningen, detta fastän herrarna lovat den ena riksdagen efter den andra att i första hand se till att de indirekta skatterna nedbringas. Hur var det inte när kaffetullen infördes? Det talades i går om löften här i kammaren. Ja, de där löfterna anser jag inte så

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

värdefulla, ty det är så sällan de infrias. Då kaffetullen infördes för många år sedan, lovade man, att det skulle bli en tillfällig åtgärd under lågkonjunkturen. Det har varit högkonjunkturer, lågkonjunkturer och högkonjunkturer igen, men kaffetullen finns kvar. Och den är en beskattning av de allra fattigaste i landet, en skattebörd som man tycker att herrarna, nu när ni ha sådana möjligheter, skulle försöka att avlyfta från det fattiga folkets skuldror. Aldrig har det i svensk riksdag framlagts en budget, där förhållandet mellan direkta och indirekta skatter varit av sådan karaktär. Herrarna äro mästare i att slå rekord i fråga om att indirekt beskatta folket. Detta mästerskap ha ni uppnått i år. Vad folket ute i landet säger om mästerskapet är en annan historia. Jag måste för min del konstatera, att det är en skamlöshetens politik att på detta sätt vräka över bördorna på de allra fattigaste av vårt folk. Jag erinrar mig ett sammanträde i den socialdemokratiska riksdagsgruppen våren 1933, när kohandelsprincipen knäslattes, när Anders Örne i vredesmod lämnade gruppsammanträdet och yttrade, att det var en politisk skandal att handla på det sätt man gjorde. Och det är just vad det är, om man ser saken från folkets synpunkt. Men jag förmodar, att det äro herrarna icke så intresserade av för närvarande.

Vidare kan man fastslå, att man ökat militärbudgeten med 5 miljoner kronor, och man signalerar en samförstånds lösning i militärfrågan på 135 å 140 miljoner. Ja, men är det detta herrarna ha fullmakt från det parti ni representera att genomföra i riksdagen? Jag var med på partikongressen år 1932, och då fingo herrarna fullmakt att fortsätta avskrivningen av de militära bördorna. Det var en annan Per Albin Hansson, som framträdde vid den kongressen än den vi sågo på regeringsbänken i går. Han förklarade, att det var naturligt, att den socialdemokratiska ledningen skulle fortsätta arbetet för att nedbringa militärbördorna — mot den opposition, som ville, att man skulle fatta beslut om att gå ännu radikalare tillväga. Fullmakten från det parti herrarna representera går icke ut på vare sig 126, 135 eller 140 miljoner till militarismen, den går ut på att ni skola fortsätta att minska utgifterna till militära rustningar.

När man ute på landsbygden diskuterat med försvararna av regeringens politik, ha de pekat på att man ändå gjort något för landsbygdens folk. För all del, det kan ju icke sitta en regering i tre års tid utan att göra någon nytta; det är jag fullt på det klara med. Men det är betecknande — trots allt vad det skrytes över dessa bostadsförbättringar på landsbygden — att man framlägger en budget, i vilken man gentemot egnahemsstyrelsen, som beräknat 12 miljoner kronor till förbättringsbidrag till dem, som redan år 1934 sökte sådana, kommer och föreslår 5 miljoner kronor för detta ändamål. Man har icke råd att ens fullfölja löftena och infria de förväntningar, som man väckte hos dem som sökte förbättringsbidrag 1934. Däremot har man råd att redan nu öka de militära utgifterna med 5 miljoner.

Beträffande bostadsfrågan i övrigt, så är det ju på det sättet, att den bostadssociala utredningen ansåg, att staten skulle tillskjuta lån på 90 miljoner kronor för att de 22.000 familjer, som man skulle ge bostäder åt under den närmaste tiden — det var fråga om barnrika familjer — skulle få detta behov tillfredsställt. Under fjolåret beviljades 10 miljoner kronor till ifrågavarande lånefond, och i år föreslår regeringen 15 miljoner. Det var ju ett trängande behov, men man kan kanske räkna ut, att det tager 8 år, innan man fyllt detta behov hos de 22.000 familjerna. Någon ögonblicklig lättnad för dem blir det just inte. Det vore angelägnare att man med kraft fullföljde den linjen än att man nu ger sig in på alla möjliga andra linjer.

Vi kunna också konstatera, att anslagen till arbetslöshetens bekämpande

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)
sänkts, trots att novemberrapporten visade, att 40 % av de anmälda hjälpsökande äro utan någon som helst hjälp.

Det andra avsnittet i den rubrik jag citerade det var kanoner, och man måste säga sig, att i dagens situation i kammaren förefaller det, som om folkets representanter skulle mera intressera sig för kanonerna än för maten, åtminstone om man får döma efter den diskussion, som fördes under gårdagen. Och man tar nog icke alldeles miste, om man drar den slutsatsen, att Sveriges del i sanktionsbråket och galauppträderna i Genève icke rör sig så mycket om Abessinien och Italien utan desto mera om att man anser det vara en stabil plattform för militära rustningar. Det är där skon klämmer. Det kan var och en räkna ut. Dessa militära rustningar komma att dominera denna riksdag. Jag skall inte ingå närmare på detta, därför att en annan av kamraterna skall senare beröra det avsnittet, men man kan fastslå, då man gör jämförelser, att hjälpen åt de arbetslösa prutas ned samtidigt som man signalerar många miljoner till kanoner. Det är icke det, som folket behöver för att det skall bli välfärd i landet, utan det är, att man bedriver en sund ekonomisk politik, som utnyttjar landets ekonomiska krafter för att skapa detta välstånd. Då måste man också beräkna fördelningen av detta välstånd.

Det talades under gårdagen om vissa arbetskonflikter, och just nu är en av dessa arbetskonflikter mycket aktuell, nämligen den som rör verkstäderna och en del andra företag såsom järnbruken. Det visar sig därvid, att arbetsgivarna — trots att livsmedelsprisen stigit genom regeringens åtgärder och trots att det är mycket förbättrade tider för industrien — inte vilja ge arbetargrupperna högre avlöning, utan de skola ensamma få bära kostnaderna för dessa ändrade förhållanden. Det är för övrigt inte så mycket att undra på, då staten inte i det avseendet föregår med gott exempel, när staten låter sådana arbetargrupper som exempelvis telefon- och telegrafarbetarna få utkämpa en månads lång strid för att tillkämpa sig något av det som de tidigare förlorat. Jag är sannerligen glad åt att kommunikationsministern herr Leo äntligen fått mål i munnen nu. Under hela konflikten kunde han inte uttala sig, utan det hette, att han hänvisade till medlingskommissionen och att han inte kunde säga något. Men jag är glad över att vi i går fingo höra ett uttalande om denna historia, även om uttalandet var oriktigt, och det kan var och en konstatera, som följt konflikten från början till slut. Herr Leo säger, att det fanns ingen möjlighet för regeringen att påverka telegrafstyrelsen. Jag undrar, om han gjorde några försök i den riktningen. Det vore intressant att få veta, vilka försök herr Leo gjort. Jag förmodar, att det inte finns någon verkstyrelse, som inför ett bestämt uttalande från regeringen eller från den som sitter såsom högste chef på området, skulle vägra att tillmötesgå ett sådant uttalande. Det har inträffat tidigare, att vederbörande minister givit ett sådant bestämt besked, och då har också verkstyrelsen fått rätta sig efter det. Men är det ett sådant oeffterrättligt förhållande, att regeringen inte har makt över styrelserna, då är fara för handen. Det är monopolföretag, telefon- och telegrafväsendet. Några herrar i styrelsen kunna sabbotera det hela i månader och år och ställa allmänheten och arbetarna i dåligt läge, inte minst allmänheten därigenom att den inte får sina telefoner eller kan få nödvändiga reparationer utförda. Ligger det så till att regeringen inte har något att säga till om eller att verkefema inte bry sig om vad regeringen säger, så är det på tiden, att man kommer med ett förslag som omöjliggör, att en verkstyrelse kan helt och hållet bestämma över angelägenheterna utan hänsyn till vare sig arbetare eller konsumenter. Det har inte varit aktuellt tidigare, och förmodligen ligger det inte till så vid detta tillfälle heller.

Vidare ansåg herr Leo, att kamrat Kilbom skulle ha en protest därför att

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

han karakteriserade det arbete som utförts såsom strejkbryteriarbete. Jag förstår inte, om inte detta är strejkbryteriarbete lika mycket som alla andra liknande arbeten. Det torde inte vara herr Leo obekant, att då tjänstemännen under hot om fängelsestraff kommanderades ut på byggnadsplatserna, så lämnade byggnadsarbetarna dessa byggnadsplatser. Redan detta borde vara ett bevis för herr Leo för vad det rör sig om. Vad sedan angår det anslag man lämnade, så är det inte till för att bestrida de resor och andra utgifter som förekommo, utan det är såsom kamrat Kilbom anförde ett sätt att på omvägar premia dem som man kommanderade ut. Vi förstå dem svåra lägc. De hade statens kalla hand över sig då det gällde att få dem ut, och det hotades till och med med fängelsestraff för att få dem att åtaga sig arbetet. Men det är egendomligt, att kommunikationsministern, som själv tillhör fackföreningsrörelsen, vuxit upp med den och känner den, skall tillåta en verkstyrelse att behandla folket på det sättet. Det är den som tillåtit detta som borde ha en protest och inte någon annan.

Samhällets resurser äro större än tidigare, det ha vi hört från regeringsbanken, från högerpartiet och till och med från bondepartiet av herr Pehrs-sons i Bramstorp långa tal, i vilket han som vanligt sade så och så, *ett* bestämt uttalande kunde jag fatta, och det var, att landets ställning ekonomiskt var mycket bättre och att det fanns stora resurser i landet. Nåväl, varför skola vi inte då utnyttja dessa på ett förnuftigt sätt, för att i första hand hjälpa de sämst ställda i landet?

År 1932 bedrevs en valrörelse, och huvudtemat i den valrörelsen var, att man skulle hjälpa de sämst ställda i landet, man skulle avskaffa den indirekta skatten, och det kunde inte vara tal om att sänka den direkta skatten förrän man avskaffat de indirekta skatterna. Alltså var huvudsaken i valrörelsen, att man skulle avskaffa den indirekta beskattningen. Ha herrarna på regeringsbanken hållit vallöftena från 1932? Eller tänker man taga fram dem igen till hösten och visa upp dem för svenska folket och säga, att nästa period komma vi att fullfölja de goda avsikter vi ha? Men i varje fall kan man konstatera, att det icke är omöjligt för samhället, om man utnyttjar dess resurser, att hjälpa alla som lida nöd. Då faller ansvaret på den regering, som icke föreslagit Sveriges riksdag att vidtaga några åtgärder för att utnyttja resurserna på sådant sätt, att de kunna hjälpa folket ute i landet. Vi socialister tro inte på de femtio kapitalistiska staternas regeringar i Genève, vi tro inte på deras sanktioner och fredsarbete, vi tro inte på regeringarnas kotknackareverksamhet i de kapitalistiska staterna. Det behövs välfärd för folket och inte bara välfärd för storkapitalisterna och storbönderna. Vi hoppas att genom den socialistiska kampen kunna avskaffa klassamhället och i stället skapa ett samhälle, där man utnyttjar alla resurser för att skaffa arbete och välstånd åt hela folket.

Härpå anförde:

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Leo**: Herr talman! Jag ber om ursäkt, att jag tar ordet omedelbart för att liksom i går med några ord svara i en sak, som herr Ström i sitt tal berörde liksom herr Kilbom i går, nämligen frågan om telegrafkonflikten. Det var nyss en vän till mig härute i korridoren, som sade, att Folkets Dagblad Politiken i en artikel i dag om remissdebattens gårdagsförlopp hotat med att partiet skulle komma tillbaka till telegrafkonflikten i dag och fullständigt krossa den ansvarige inom regeringen. Nu vet jag verkligen inte, om herr Ström är den som komma skall eller om vi möjligen

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

skola förbida någon annan. Möjligen har jag tagit till orda för tidigt, ty skall det vara den sakkunskap, som herr Ström nu fört till torgs, vilken Folkets Dagblad Politiken hotande åsyftade i sin artikel, så förefaller det mig, som om herrarna i det partiet borde ha bättre använt timmarna sedan i går på att förkovra sitt vetande. Herr Ström bestred mina i går lämnade uppgifter rörande den verkliga meningen med de 20,000 kronor, som telegrafstyrelsen på framställning fått rätt att använda. Han sade, att detta anslag icke, såsom jag uppgivit, skulle komma till användning för att betala ut ersättning till tjänstemän, som haft utgifter för resor i samband med hemkallandet från semester, eller för att ge ersättning för förlorad semester liksom ersättning för övertidsarbete, utan han påstod, han liksom herr Kilbom, att det skulle användas till premier till strejkbrytare. Det är mig givetvis omöjligt att närmare bemöta herr Ström så länge som han nöjer sig med att helt frankt kasta fram lösa påståenden utan att ens försöka bevisa dem. Jag kan endast upprepa vad jag sade i går och vänta för att se, om någon vill med fakta söka göra invändningar mot min framställning. Men jag kan icke nöja mig med nakna påståenden, även om de ryttas fram, utan dessa påståenden måste styrkas med bevis.

Herr Ström förklarade vidare, om jag förstod honom rätt, att jag skulle under telegrafkonflikten ha saknat varje möjlighet att utöva någon inverkan på telegrafverket för att förmå detsamma att gå arbetarnas krav och önskemål till mötes. Herr Ström hade tillfälle i går att åhöra replikväxlingen mellan mig och herr Kilbom. Jag framhöll då, att regeringen icke försummat att begagna sig av de möjligheter, som i det fallet funnits, utan vid upprepade tillfällen gjort hänvändelser till båda parterna i konflikten om att träffa en fredlig uppgörelse. Jag tillåter mig tillägga, att uppgörelsen knappast kommit då den kom, och icke fått det innehåll den i varje fall fick, om icke regeringen gjort sådana hänvändelser till även telegrafstyrelsen och om icke denna i viss utsträckning tillmötesgått regeringens önskemål.

Men en helt annan sak är det naturligtvis som föres på tal, om man vill som herr Ström principiellt hävda den uppfattningen, att det är ett felaktigt system, som f. n. råder, enligt vilket affärsverken ha en självständigt beslutande ställning, då det gäller förhandlingar och uppgörelser med de egentliga arbetargrupperna, och i stället rekommendera den ordning, som gäller t. ex. i Danmark och Norge, enligt vilket affärsverken äro inordnade i vederbörande departement, då det alltså är vederbörande departementschef, som är helt ansvarig för verkens skötsel, inbegripet de uppgörelser, som träffas med arbetargrupperna. Det tycks vara ett sådant system herr Ström vill ha infört i vårt land, ty han påstod, att den nuvarande ordningen, enligt vilken regeringen icke kan *befalla* affärsverkens styrelser att träffa en uppgörelse av visst bestämt innehåll med arbetargrupperna, är, som jag tror han uttryckte sig, fullkomligt riksfarlig för arbetarna. Jag undrar, herr Ström, vilket av dessa system som är för arbetarna lämpligast eller farligast. Jag tror visserligen, att under en socialdemokratisk regering — möjligen även under en kilbomssocialistisk regering — arbetarna kunde få fördel av ett sådant system, genom att regeringen bestämda innehållet i uppgörelserna. Men jag är icke alls säker på, att så skulle bli fallet när det sitter en borgerlig regering vid makten. Och tillsvidare har det endast varit med mycket små mellanrum som de borgerliga partierna överlämnat regeringsmakten åt det socialdemokratiska partiet. Hur det kan bli i framtiden, därom veta vi intet. Men vi veta heller icke, å vilkas vägnar herr Ström uppträder och talar, då han förordar införandet av detta, låt mig säga, danska och norska system. Jag har inte hört någon arbetargrupp framföra yrkande på in-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

förändret av något sådant. Och jag betvivlar, att herr Ström skulle lyckas få något fackförbund med sig på sina åsikter.

Jag nödgas till sist ävenledes fråga herr Ström, liksom jag i går frågade herr Kilbom, på vilket fackförbunds vägnar herrarna uppträda och stämpla som strejkbrytare de tjänstemän vid telegrafverket, som fullgjorde sina tjänsteåligganden under telegrafkonflikten. Läggen märke till, herrar Ström och Kilbom, att mellan det stridande telegraf- och telefonmannaförbundet och vederbörande personalfackförbund ingicks en formlig överenskommelse före strejkens utbrott, enligt vilken överenskommelse de ordinarie och extra ordinarie tjänstemännen oantastade skulle få utföra sitt vanliga arbete. Det är också vad de gjort. Herr Ström säger, att det är synd om dessa ordinarie och extra ordinarie tjänstemän, som under hot om avsked och fängelse ha drivits till att arbeta under konflikten. Och han menar, att de borde ha protesterat mot en kommunikationsminister, som tillåtit en verkstyrelse att med användande av så barbariska medel pressa dem till arbete. Låt oss höra, vad dessa tjänstemän själva säga om den saken i sitt eget fackorgan »Mikrofonen». De säga där i samband med en redogörelse över konflikten, att de »äro också i stort sett såväl regering som telegrafstyrelsen tack skyldiga för den hänsyn, som tagits till kårens krav härutinnan», d. v. s. kårens krav på att under konflikten endast behöva utföra sitt vanliga arbete. Vi ha således, herr Ström, inkasserat ett tack från vederbörande arbetargrupp, och herr Ströms lamentationer beröra mig därför mycket litet. Att jag tagit till orda i dag har varit för att ånyo framhålla det — jag tillåter mig säga det — oförsynta i att från politiskt håll stämpla en hel fackligt organiserad arbetargrupp som strejkbrytare, därför att de uppehållit sin tjänst under en pågående konflikt, vilket, märk väl, skett i samförstånd med det förbund, som var ute i konflikten.

Herr **Ström**, som nu för kort genmäle erhöi ordet, yttrade: Herr talman! Om statsrådet Leo uppmärksammar lyssnat till vad som förekommit, hade han kanske icke på slutet av sitt anförande behövt taga till de djupa brösttonerna. Vi ha talat om, att man tvingat denna arbetargrupp att utföra strejkbrytararbete, och beviset därför är, att när dessa arbetare kommo till arbetsplatserna, lämnade exempelvis byggnadsarbetarna byggena, därför att de utförde detta arbete på de arbetsplatser, där de arbetade. Och när herr Leo sedan anförde, att det icke var fråga om annat än deras vanliga arbete, vill jag fråga herr Leo, om han tror, att trafikbiträden, ingenjörselever och sådana skickas ut under vanliga förhållanden till byggena för att gräva kabelgravar och dylikt, varpå vi skulle kunna anförä och ha anförä hundra exempel. Är det ingenjörers och skrivbiträdens vanliga arbete, är herr Leo mycket dåligt underrättad om tillståndet i det verk, som sorterar under hans departement.

Beträffande sedan ställningen till allmänheten och arbetarna vid dessa statsföretag, sade jag till herr Leo — och det borde icke vara svårt att uppfatta — att det är en fara för allmänheten i första hand och även för arbetarna, om dessa monopolföretag, som behärska, låt mig säga, telefonen, posten eller något annat, skola oansvarigt få styra och t. o. m. under år kunna avstänga allmänheten från telefonförbindelse eller postförbindelse, genom att de icke kunna komma överens med sina arbetare. Jag förmodar, att den svenska allmänheten gärna understryker detta. Vi hade ett möte i Göteborg, icke med arbetarna utan med allmänheten, och det underströks där enhälligt, att detta system var felaktigt.

Jag skulle ha yttrat ett par ord till, men tiden tillåter det icke.

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

Vidare anförde:

Herr von Seth: Herr talman! En samhällsgrupp, som i ganska hög grad missgynnats, såväl med hänsyn till utvecklingen av den allmänna inkomstfördelningen som med hänsyn till det sociala reformarbetet, är de privatanställda. Flertalet grupper av anställda ha sett sina ekonomiska villkor så gott som oavbrutet under senare årtionden försämrade i förhållande till övriga inom industri och handel verksamma grupper. I vissa fall t. ex. bland affärspersonalen ha reallönerna även absolut sett icke oväsentligt reducerats. Mot denna bakgrund står det klart, att det ligger i samhällets intresse att söka stödja de anställda. Det kan ske på olika vägar. En väg är att söka främja de anställdas eget organisationsarbete. Den vägen behöver man icke vid detta tillfälle uppehålla sig vid, då saken kommer upp på dagordningen i riksdagen längre fram i samband med en bebådad kungl. proposition.

Man måste emellertid göra klart för sig, att de anställdas problem i vitala punkter icke kunna lösas efter samma linjer som de kroppsarbetande samhällsskiktens. Organisationen kan av lätt insedda skäl näppeligen bli alla saliggörande för de anställda. Och lika väl som samhället inskridit genom social skydds-lagstiftning för att tillgodose de kroppsarbetande gruppernas speciella intressen, lika väl bör nu samhället genom sociala skyddsanordningar söka tillgodose de anställdas särskilda behov. Från denna synpunkt måste man livligt beklaga, att regeringen icke synes vara benägen att framlägga förslag i frågan om lagstadgade arbetsavtal till tryggnad av de anställdas rätt till främst viss uppsägningstid, sjuklön och semester. En sådan lagstiftning skulle förvisso vara i hög grad ägnad att avlägsna det osäkerhetstillstånd, varunder tyvärr alltjämt betydande grupper av anställda leva. Dessa grupper hava ej fått någon plats i herr statsministerns folkhem. Enligt mitt sätt att se skulle förevarande lagstiftnings genomförande motsvara ett socialt rättfärdighetskrav.

Det är inte utan orsak, som vårt lands försvarsfråga i alldeles särskilt hög grad intresserar den svenska ungdomen. *Det är dess blod, dess liv det gäller.* När folket i en krigssituation kallar sin ungdom till fanorna för landets försvar, har den då icke rätt att fordra, att, då de satsa sina liv, även de äldre generationerna tidigare ha gjort sitt i form av beviljande av nödiga penningmedel, så att de ungas offer får göras under så långt möjligt betryggande garantier för att icke ett slöseri med blod och liv blir följden? Kriget kräver offer av liv och pengar. De unga ha av naturliga skäl blott sina liv att bjuda, de äldre sina pengar. Vilka av dessa två värden äro för ett folk de dyrbaraste? Föreligger icke mellan dessa två begrepp en ofrånkomlig växelverkan, vilken ställer krav, godtagbara för både våra hjärtan och vårt förnuft? Jag vill besvara den sista av dessa frågor med ja. De äldres plikt i vår försvarsfråga är att betänka, att om de vanvårda försvarsapparaten, samtidigt som de på ungdomen ställa kravet att försvara landet vid krigstillfälle, göra de denna ungdom en himmelsskriande orätt. Detta icke minst i vår tid, då det moderna kriget ställer utomordentligt höga krav på vapenutrustningen och dennas rätta handhavande. I förhållande till denna tankegång ter sig den socialdemokratiska regeringens uraktlåtenhet på försvarets område såsom oförlåtlig.

Det märkliga är emellertid, att regeringen alltid erkänt premisserna men vägrat att draga slutsatserna. Herr Vennerström förklarade 1933, att »tiden är präglad av allvar, och tunga moln äro lägrade i horisonten samt över våra huvuden». Jag tror, att läget i dag skulle kunna karakteriseras på ett liknande sätt. Försvarskommissionens betänkande inledes för övrigt som bekant med en teckning av det utrikespolitiska läget, vilken är mera än pessimistisk.

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

Herr Engberg lät i början av 1934 intervjuas av en fransk tidning och yttrade då, att det vore hans och regeringens plikt att »vaka över att vårt land under alla förhållanden kan upprätthålla ett effektivt försvar». »Om en tryggad fred kan uppnås, så är priset icke för högt», förklarades 1934 i den schweiziska bondedemokratiens förbundsrad i samband med beviljandet av 100 miljoner francs för anskaffning av utrustning och beväpning för armén.

I nuvarande stund måste vi här i Sverige säga oss, att årtalet 1925 ligger som en anklagelse i luften. Militärt sett äro vi jämförbara med Abessinien, vilket land i följd ställdes inför krigets realiteter. Den italienska bombtransporten — icke luftkriget — i de abessinska nejderna skulle i vårt land av annan makt kunna upprepas. Det visade bland annat skånemanövern i höstas för dem, som ej visste det tidigare. Under särskilt de fem senare åren — och med särskild skärpa under den socialdemokratiska regeringens tid — har svensk höger krävt åtminstone uppfyllandet av de löften som 1925 gävos. Det hette då, att ansvaret för »demokratiens försvar» skulle bäras och kännas av även socialdemokraterna (Sandler). Garanterna för 1925 års försvarssystem hava ej känt ansvaret så tungt.

Under de senaste åren har anledning funnits att vid varje budgets framläggande iakttaga regeringens bristande omsorg om det riksintresse som här föreligger. Frasen »av statsfinansiella skäl», som i så riklig måtto kommit till användning i dessa sammanhang, har icke ägt möjlighet att verka övertygande, allra minst när det gäller regeringens oförmåga att i en miljardbudget inpassa de blygsamma anslag till den frivilliga skytterörelsen, som vore nödvändiga.

Både 1934 och i följd påpekades från vårt partis sida, att ur rena anständighetssynpunkter något måste göras för att få till stånd en revidering av lagen angående de s. k. samvetsömma. »Agitationen är», skrevs i en högermotion 1934 och synpunkterna kommo igen 1935, »av den mest vidriga art, intyg fabriceras och tryckta formulär utdelas för utfyllning. Det hela måste rubriceras såsom bedrägligt förfarande, samvetsfrihetens samvetslösa utnyttjande för syften, vilka äro enligt lagens mening fullständigt främmande.» Ett berättigande krav är att den i följd beslutade utredningen om dessa skandalösa förhållanden kommer till ett snart resultat och att detta framlägges till bedömning i samband med den nya försvarsorganisationen, vilken möjligen blir ett resultat av denna riksdags arbete.

Det är kanske icke så märkligt, att, då man konstaterat regeringens inkonsekvens på försvarets område, kunna fastslå en motsvarande tendens på ett annat område, som likaså kan sägas höra samman med såväl vårt yttre som inre försvarsproblem. Jag åsyftar, herr talman, den statsfientliga verksamheten. Även här har man anledning att erinra om, att regeringen och herr statsministern i går synas erkänna premisserna men vägra att draga slutsatserna. Herr Engberg har karakteriserat kommunismen som »den farligaste pest, som någonsin hotat arbetarrörelsen», herr Möller har talat om »asgamen, som lever av ätelen, där döden går fram». Man tycker, att dylika uttalanden till åtminstone något borde förpliktiga. Så synes dock icke vara fallet. Regeringspartiet hyllar den uppfattningen, att man icke skall skapa martyrer. Resultatet av denna politik låter sig utläsa dels i »Betänkande med förslag angående Åtgärder mot statsfientlig verksamhet», vilket sedan 1935 föreligger, dels i den med anledning av detta betänkande infordrade remissen från landets landshövdingar, justitiiekanslern, justitieombudsmannen, Svea hovrätt samt statspolisintendenten. Av särskilt intresse är att i denna remiss taga del av utlåtandena från de ansvariga myndigheterna i de delar av landet där »bolsjevikkmittan» i särskilt hög grad fått infektera sinnerna. Man har härvidlag anledning att särskilt dröja vid Norrbotten. Kungl. Maj:ts befall-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

ningshavande i denna landsända synes ha en mot nuvarande Kungl. Maj:t fullkomligt avvikande uppfattning, och denna delas till synes även av Kungl. Maj:ts befallningshavande i Västernorrlands län. Av dessa yrkas på synnerligen skärpta lagstiftningsåtgärder, ja, från Norrbotten framföres t. o. m. kravet på förbud för verksamhet av denna art. Från det förkrossande flertalet av de hörda myndigheterna yrkas på skärpta åtgärder och i de flesta fall ansluter man sig till det inom kommittén för åtgärder mot den statsfientliga verksamheten förordade längstgående alternativet. Remissen ger även belägg för att man behärtrat syftet att söka få bukt med den otillbörliga till landsförräderi syftande propagandan bland försvarsverkets militära eller civila personal. Det är här vi ha att söka sambandet mellan den statsfientliga propogandan och vår försvarsfråga. Den lagstiftning, det här gäller, måste i likhet med den om samvetsömheten genomföras i nära sammanhang med försvarrets nyordning.

Regeringen ägnar endast ett platoniskt intresse åt uppgifter av denna art. Min tro är, att dess underlåtenhetssynder på dessa områden en gång äga möjlighet att stå våra demokratiska samhällsformer dyrt. Det är icke flathet och undfallenhet utan fasthet och målmedvetenhet vårt folk har behov av på dessa områden. Må man ej glömma, att det diktatorssystem, som f. n. tillämpas i sovjetstaten och som man också agiterar för här i landet, representerar det mest upprörande folkförtryck, vilket någonsin i världshistorien förekommit. Svensk demokrati vill icke besudlas av en propoganda för dessa samhällsförhållanden. Den måste förbjuda och nedslå denna folkfientliga verksamhet, och just genom att oskadliggöra detta gift, som fördärvar det uppväxande släktet, ja hela samhällskroppen, gagna vi folket och landet.

Herr **Björck** i Kristianstad: Herr talman! Det är ganska naturligt, att en remissdebatt i väsentlig grad skall röra sig om de detaljfrågor, som äro upptagna i statsverkspropositionen och i trontalet, och om de detaljfrågor, man anser sig sakna där. Den kommer på det sättet mindre att röra sig om de stora principfrågorna. Det förhåller sig dock så, att de kunna vara av utomordentlig vikt, icke minst de, som äro ledande för den sittande regeringen, därför att det är självklart, att dessa principer påverka ståndpunktstagandet i de speciella frågorna. Jag hade egentligen haft för avsikt att uteslutande hålla mig till dessa principfrågor men skall nu också yttra mig om ett par detaljfrågor, närmast föranledd av hans excellens statsministerns anförande i går.

Jag vill då först säga några ord om vad han yttrade om olycksprofeterna av år 1933. Jag hade icke äran att vara med bland dem, som citerades, men jag skall gärna erkänna, att om jag icke var olycksprofet, hade jag en ganska pessimistisk uppfattning. Nu är jag av den meningen, att det är oändligt mycket lättare att vara efterklok än att spå, särskilt i de svåra tidsförhållanden, i vilka vi nu leva, och därför kan det icke skada att erinra om hur man på den sidan, där man hade en pessimistisk uppfattning, såg på läget. Vi hade följt med förhållandena i världen och sett hur allt gestaltade sig. Vi hade sett, hur en finanspolitik av ungefär den art, som den svenska regeringen ville experimentera med, hade i Frankrike år 1926 lett till en ohygglig kris liksom också i England år 1931. Vi hade på känn, att efter händelserna i Tyskland skulle utvecklingen i världen förvärras. Man kunde icke bestämt bedöma vad den skulle innebära. Vi hade grund för att anse, att riskmomenten vore många och stora, men naturligtvis var det en brist hos oss, att vi icke kunde förutse, hur allt skulle gestalta sig. Däruti har hans excellens rätt. Men vad är nu orsaken till det förbättrade konjunkurläget? Såvitt jag förstod finansministern, medgav han, att det var två omständigheter, den ena valutapolitiken och den andra kapp-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

rustningen i världen. Låt oss då se på valutapolitiken, om det var möjligt att spå något beträffande denna år 1933. Vi skola komma ihåg, att det är icke endast valutapolitiken här i Sverige, som skapat goda konjunkturer, utan även valutapolitiken i andra länder. Och även om man kunde antaga, att det var en klok och förnuftig ordning för oss att följa England och pundet, var det omöjligt att veta, hur valutapolitiken skulle utveckla sig i andra länder, och jag vågar bestämt påstå, att det beträffande valutapolitiken var praktiskt taget omöjligt att spå, om man icke var allvetande.

Vidare var det kapprustningen i världen, och det var ett fel av oss, att vi icke förstodo, att den skulle skapa goda konjunkturer. Men jag vill då säga, att utvecklingen kunde ha medfört allvarliga riskmoment. Nu inskränkte sig, så vitt jag förstår, herr statsministerns och hans kollegers skarpsinne och förutseende till, att de insågo, att kapprustningen skulle skapa goda konjunkturer i Sverige. Men då vill jag beklaga, att detta skarpsinne och förutseende icke satt sin prägel på fjärde huvudtiteln. Det hade enligt min mening varit i sin ordning.

Herr statsministern vände sig till herr Pehrsson i Bramstorp och herr Andersson i Rasjön med anledning av deras uttalanden, därför att de påyrkat begränsning av nödhjälpsanordningarna. Och hans excellens statsministern säger: Ja, för all del, men var så goda att fixera och säga vad ni vill ha. Det förstår nog hans excellens statsministern, att ingen av kammarens ledamöter kan ge en sådan anvisning. Man måste laga efter lägligheten. Jag skall emellertid ge en liten anvisning till den kraft och verkan det hava kan. I en svensk stad gjorde man den upptäckten, att omkostnaderna för socialvården voro i hög grad betungande och att de visade en högst betänklig tendens att stiga. Man tillkallade då en social expert för att undersöka förhållandena och för att avge något förslag till förändring och förbättring. Denne framhöll i sin rapport det anmärkningsvärda i att samtidigt med att arbetslöshetskommittén i sin verksamhet sysselsatte ett 90-tal arbetslösa, varibland 23 i åldern 16—22 år, funnos på det offentliga arbetsförmedlingskontoret i staden ett 30-tal lediga platser, huvudsakligen för yngre jordbruksarbetare, vilka icke kunde för tillfället besättas. Jag skulle nu bara vilja göra den hemställen till regeringen, att man åtminstone ville vidtaga den begränsningen, att man ser till att nödhjälpsarbeten icke hållas i gång på sådant sätt, att man förhindrar de unga arbetarna att antaga de arbetsanställningar i öppna marknaden, som erbjudas.

Herr talman! Jag skall nu övergå till principfrågorna. Jag skall därvid först be att få tacka herr Andersson i Rasjön för hans uppläggning av denna del av debatten och lyckönska honom till att han omedelbart lyckades få statsministern ut på öppna fältet, att avge sin principförklaring. Nu har herr Lindskog, som ju ibland är en ganska vanvördig herre, sagt något om att det var ingenting nytt som statsministern sade, det har sagts så många gånger förut och det är alltid lika bra, när han säger det. Jag vill tala om för hans excellens statsministern, att jag mycket uppmärksamt läst hans bok *Demokrati*, vilket jag hoppas han skall hålla mig räkning för, även om jag icke varit en så läraaktig lärjunge, som statsministern utan tvivel önskar. Jag kan alltså vitsorda herr Lindskogs anmärkning men jag måste också konstatera, att statsministern i sitt gårdagsanförande på ett par punkter åstadkom en tillspetsning, som icke finns i boken. Framför allt skulle jag vilja säga, att när jag lyssnade till hans excellens statsministern fann jag den ton en smula betänklig, som han använde, då han talade om det nuvarande samhälle, som han är satt att leda. Han talade om »kapitalistsamhället» i samma ton som vi tidigare varit vana att höra från agitationen i talarstolarna. Han tillade, att vi borgerliga borde i stället för att citera det socialdemokratiska programmet studera vårt förtjusande samhälle.

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

Jag undrar, hur det skulle ha gått för en regeringschef i parlamentarismens föregångsland, om han hade uppträtt i parlamentet och talat om det samhälle, som han satts att leda, i den tonen. Jag måste säga, att jag tycker icke det är riktigt passande, och jag hade knappast väntat det från hans excellens statsministern. Jag tycker icke, att det rimmar riktigt bra med alla de vackra talen i samband med riksdagsjubiléet i våras, då man i höga toner prisade vårt fria och förträffliga samhälle, och det rimmar icke heller riktigt med vad hans excellens statsministern säger, när han håller tal för svenska flaggan. Det kan ju tänkas, att statsministern har glömt vad hans excellens då sade. Vi skola för säkerhetens skull citera ett litet stycke och se:

»Med allt skäl äro vi svenskar stolta över vårt land. Det är ett vackert land och ett gott land. Det är ett land med folkfrihet och folklig självstyrelse, med demokratin förankrad ej blott i författningen, utan jämväl i våra traditioner och folkets kynne. Det är ett land värt att leva i, värt att vårda och värna, men också att förkovra, bättra och fullkomna.»

Ja, ers excellens sitter och ler, men ers excellens skulle icke ha lett, om ni den gången hade stigit fram och sagt: »Sveriges flagga är symbolen för det kapitalistiska samhället, detta förtjusande kapitalistiska samhälle.»

Jag skall nu övergå till principdiskussionen. Jag tycker nästan det skulle ha varit en vanvördnad mot statsministern, om icke någon visat sig ha läst hans bok. Det har jag gjort och med stor uppmärksamhet. Jag skall emellertid först hålla mig till vad hans excellens statsministern sade i går. När herr Andersson i Rasjön erinrade om det socialdemokratiska partiprogrammet, steg hans excellens statsministern upp och sade: Hur kunna ni borgerliga vara så förtjusta och nöjda med ert samhälle? Kunna ni borga för att vi icke om ett eller två år med ödesbestämmdhet få en ny kris? Kunna ni svara för människornas trygghet?

Ja, ers excellens, det sättet att diskutera principfrågor finner jag vara ganska olämpligt, ty vad blir resultatet? Jo, resultatet blir bara att vi komma med en motfråga: Tror ers excellens att ett socialiserat samhälle, ett socialiserat land kan vara oberört av kriserna i världen? Tror ers excellens, att socialiseringen åstadkommer ett himmelrike på jorden? Ja, tror ers excellens det, då är ers excellens mer naiv än ers excellens har rättighet att vara. Nej, samhällsskicket har sin stora betydelse, det medger jag, men ytterst beror allting på människorna. Det är de, som äro avgörande, och samhällsskicket kan efter min uppfattning endast befrämja en god ekonomisk utveckling eller verka hämmande på den.

När hans excellens statsministern sedan skulle framställa den stora mot-sättningen i svensk politik och i politiken på många andra håll i världen för närvarande, så säger ers excellens, att på ena sidan ha vi manchesterliberalismen, som icke vill veta av några statsingripanden, och å andra sidan ha vi statsingripandena. Det statsingripande partiet är socialdemokratien, medan de borgerliga icke vilja ha några statsingripanden. Detta är ju alldeles oriktigt. Ers excellens vet mycket väl, att de borgerliga partierna ha medverkat exempelvis till den sociala lagstiftningen. Ers excellens vet också, att exempelvis högerpartiet sedan många år varit vän av skyddstullar och skyddsanordningar.

Jag träffade hösten 1932 en vänsterman, som kom till mig på gatan här i Stockholm och sade: Vet redaktören varför högern led ett så förfärligt nederlag vid valet? Ja, svarade jag, något vet jag om det, men jag kan icke så tvärsäkert avge någon förklaring. Jo, sade han då, det var därför att ni höllo på tullar och skyddsanordningar, men socialdemokraterna vunno sina segrar, därför att de voro frihandlare och emot alla statsingripanden. Är det inte underligt, att nu stiger hans excellens statsministern upp och säger, att vi socialdemokrater hålla på statsingripanden, det är vi som äro duktiga, men ni på

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

högersidan vill ingenting göra. Det är väl knappast en korrekt framställning av läget. Vi få lida vid valen, därför att vi vilja ha statsingripanden, och sedan få vi ovetta, därför att vi icke skulle vilja ha sådana. Det blir ju intet sammanhang i detta.

Nu medger jag gärna, att det finns en principiell skillnad mellan vår uppfattning och socialdemokraternas, när det gäller statsingripandena. Vi äro med om statsingripanden, men vi vilja, att de skola så anläggas och anordnas, att man icke förkväver det enskilda ansvaret och det enskilda intresset, ty det är detta, som vi anse vara motorn i all ekonomisk utveckling. Det har hittills varit så, och jag har den uppfattningen, att det också kommer att förbli på det sättet. Vi vilja bevara denna motor.

Även jordbrukshjälpen är mycket belysande för skillnaden mellan högerns och socialdemokraternas ståndpunkt. Högerregeringen framlade redan vid 1930 års riksdag ett program till jordbrukshjälp, och den gjorde detta därför, att den förstod, att om krisen fick ohämmat verka, så hade det betydtt detsamma som socialisering av Sveriges jordbruk. Jordbruket hade avkastat sina ägare. Det var detta som vi ville förhindra, ty vi ville bevara den enskilda företagsamheten på detta stora verksamhetsområde. Var hade vi emellertid socialdemokraterna då? Vari bestod deras intresse för jordbruket vid den tidpunkten? Nej, då voro de emot statsingripanden, då hyllade de manchesterliberalismen. Så kunna förhållandena förändra sig.

Sedan gingo ju även socialdemokraterna med på jordbrukshjälpen. Jag skall icke söka förklara denna ändrade hållning. Den berodde på nöden i landet, det medger jag, men kanske berodde den också på, att man började förstå, att dessa statsingripanden möjligen i agitationen skulle kunna användas till förmån för det allmänna socialistiska programmet. Jag vet icke, men det förefaller mig i varje fall, som om man skulle kunna ha anledning att göra ett sådant antagande. Skiljaktigheten mellan socialdemokraterna och oss är väsentligen den, att vi vilja bevara det enskilda ansvaret, det enskilda intresset och den enskilda företagsamheten, medan socialdemokraterna i dettas ställe vilja sätta någon slags mystisk tro på samhällets förmåga att skapa trygghet och välfärd och till slut åstadkomma ett fullständigt himmelrike på jorden.

Hans excellens citerade Nothinutredningen. Jag skall be att få komplettera detta med ett litet kort citat. Det står där: »Först och sist gäller dock att hos samhällsmedlemmarna själva måste stärkas insikten om gemensamheten och samhörigheten, om skyldigheten för den enskilde och den sammanslutning, vilken han ägnar sitt intresse och arbete, att underordna sig staten och att för det allmännas bästa finna sig i de begränsningar, som ansvar och samhällskänsla ålägga. Genom att under självansvar och redlig pliktuppfyllelse bygga vidare på den kulturella och samhällseliga grund, som gångna slakten lämnat oss i arv, skapas de bästa levnadsbetingelserna för nuvarande och kommande generationer.»

Jag som högerman kan helt och fullt ansluta mig till denna grundåskådning. Det skulle vara mig mycket kärt, om hans excellens statsministern någon gång, när han talar om att han vill skapa trygghet för Sveriges medborgare, också ville säga ett ord om att denna trygghet dock ytterst är beroende på de enskilda medborgarnas vilja att utträtta något och att känna ansvar för sig själva och för det allmänna.

Statsministern kommer givetvis nu efteråt att säga — det gör han alltid — att det här är fråga om en utveckling och en tro på en utveckling i riktning emot den socialistiska staten. Varför utvecklingen skall gå åt det hållet vet jag icke. Statsministern har sin tro. Om jag talar med en nazist, har han sin tro, talar jag med en fascist har han sin tro, en bolsjevik har sin tro o. s. v.

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

Det är nog klokast att låta bli att spå något om varthän utvecklingen kommer att gå. Statsministern utgår emellertid ifrån, att denna s. k. kapitalistiska och borgerliga samhällsordning, som bygger på enskild äganderätt, enskild företagsamhet och enskilt ansvar, är en lägre form, som under utvecklingens lopp skall ersättas av en högre, en socialistisk samhällsform.

Nu är det emellertid ganska egendomligt, att man ibland kan upptäcka, att goda socialdemokrater, t. o. m. ministrar, ett tu tre återfalla till ett liberalt tänkesätt. Statsrådet och chefen för handelsdepartementet, som jag till min glädje ser närvarande, eftersom jag nu skall tala om honom, tillsatte härom dagen en utredning om hantverket. I direktiven säger herr statsrådet, att det får icke under några förhållanden ifrågakomma någon återgång till tidigare skrätvång, och han tillägger, att även därmed jämförliga åtgärder, vilka syfta till att förhindra en samhällsgagnande konkurrens, få icke förekomma. Ja, det är klart, att håller man på den enskilda företagsamheten, så håller man på konkurrensen. Den enskilda företagsamheten och den enskilda konkurrensen skulle ju vara den sämre formen, men här upptäcker regeringen genom handelsministern, att konkurrensen är samhällsgagnande. Det var ju en mycket värdefull upptäckt av regeringen. Om emellertid konkurrensen är samhällsgagnande på detta område, bör den väl vara det även på andra områden.

Hans excellens statsministern sade i går, att alla skola behandlas fullkomligt lika, det skall icke vara någon skillnad, det bör vara kontroll både på näringslivet och fackföreningarna. Jag skulle vilja fråga hans excellens statsministern, om han icke skulle vilja ge ett praktiskt prov på denna sin tillkännagivna princip att alla skola behandlas lika genom att skicka handelsministern till de fackföreningar, som ha ett skräväsande och som icke tycka om den samhällsgagnande konkurrensen, för att för dem förkunna den samhällsgagnande konkurrensens välsignelser. Där behövs denna förkunnelse säkerligen lika väl och kanske ännu mera än för hantverket. Jag skulle vara mycket tacksam, om hans excellens statsministern ville beakta denna min önskan.

Jag skulle ha god lust att gå in på statsministerns bok och sysselsätta mig litet med vad som där står. Det är en mycket intressant uppslagsbok för den, som vill principiellt diskutera socialismen. Det skulle emellertid ta alldeles för lång tid, och jag skall därför stryka hela den delen av mitt anförande. Ers excellens får ursäkta mig, men det är icke beroende på någon sidovördnad mot ers excellens. Jag skall bara citera ytterligare en passus. Ers excellens säger i boken på ett ställe, att »demokratisk politik måste framför all annan politik ha till mål att ena folket, samla nationen». Jag hyser precis samma mening som ers excellens, men nu komma vi till den lilla tråkigheten, som herr Andersson i Rasjön var inne på i går. Han citerade ett stycke ur denna lilla bok, det socialdemokratiska partiets program, där det står, att klasskampen skall icke upphöra, förrän samhället så omdanats, att den privatkapitalistiska äganderätten till produktionsmedlen upphävts och lagts under samhällets kontroll och besittning. Nu skulle jag vilja fråga ers excellens statsministern: Syftar hans ofta deklarerade villighet till samverkan till att stärka denna klasskampsfront för att göra den så stark, att den kan erövra makten i samhället? Syftar han till det, så förstår jag honom, men syftar han icke till detta utan vill ha verklig samling inom svenska folket, då får ers excellens se till att klasskampen strykes ur partiprogrammet, ty annars hänger det icke ihop. Man kan icke på samma gång vara vän av samling och samarbete, som avser att samla hela folket, och proklamera en klasskamp, som avser erövrande av makten i samhället för att genomföra en socialistisk omdaning av detsamma.

Sedan skulle jag vilja säga en sak om något, som icke står i denna bok. Jag är ledsen över att det icke står där, ty jag hade väntat att få se det. Jag

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

hade väntat, att ers excellens skulle i boken också tagit med något av det, som ers excellens sagt här i kammaren om nödvändigheten att införa ett dagordningsinstitut. Det skulle för mig ha varit en alldeles utsökt glädje och jag skulle också vilja säga en ära att i den frågan kämpa på samma linje som hans excellens statsministern. Nu misstänker jag emellertid mycket starkt, att ers excellens har omvänt sig i den frågan. Nå, en omvändelse på regeringsbänken är icke precis någon nyhet. Man skulle nog tvärtom kunna säga, att denna regering har på ett berömvärdt sätt nästan ansträngt sig för att i vissa stycken bereda stor glädje, om icke på jorden så i himmelen, ty där blir stor glädje, när en syndare sig omvänder och bättrar. Jag är dock icke så entusiastisk och glad över hans excellens statsministerns omvändelse i detta fall. Riksdagen har begärt en utredning, som också har verkställts. Utredningsmannen inkom till Kungl. Maj:t med ett avstyrkande vid en tidpunkt, skulle jag tro, då ett avstyrkande var mycket, mycket välkommet. Vid denna tidpunkt hade statsministern gjort en ytterst märklig upptäckt. Det har nämligen varit så här i riksdagen, att vi ha haft ett dagordningsinstitut i praktiken. Regeringen har nämligen kunnat säga, att om den och den frågan avslås, går regeringen, vilket praktiskt taget varit detsamma som ett dagordningsinstitut. Men vad har nu hans excellens statsministern upptäckt? Jo, att en regering kan skaffa sig ett förtroendevotum genom att förorda avslag å en kungl. proposition. Han trolrar på detta sätt med ett misstroendevotum, så att det blir ett förtroendevotum. Nu ha vi alltså blivit av med den möjligheten att störta en regering. Vore det emellertid icke anledning för oss här i riksdagen att börja reflektera litet över om vi icke skulle yrka på att få ett dagordningsinstitut. Jag vill i det avseendet icke gå långt utan skulle vara mycket anspråkslös. Om vi bara komme så långt, att en lång och stor debatt som remissdebatten utmynnade i en votering, där regeringen fick förtroendevotum, eller misstroendevotum, tycker jag det skulle höra till god ordning. Jag vill hemställa, att kammaren måtte begrunda den saken.

Till sist, herr talman, skall jag yttra några ord om folkförbundet och sanktionerna. Jag vill först instämma i herr Ivar Andersons uttalande, att vi äro med i det internationella samarbetet och icke kunna draga oss ifrån detta. Sverige har alltför stora intressen att bevaka i det internationella samarbetet för att kunna vara borta från detsamma, och en isolering skulle endast lända oss till skada. Den är icke tillrådlig. Det finns många, som bli på dåligt humör, när de se, att det går illa för folkförbundet, och som säga, att vad hade vi där att göra, vi skola anmäla oss ut. Detta vittnar icke om någon djupare eftertanke med hänsyn till vad det här gäller. Man är missnöjd med folkförbundet närmast därför, att förbundet icke med ens framträder såsom en fullkomlig fredsorganisation. Det har såsom alla nya organisationer sina stora fel och brister, det skall icke förnekas, men det är som en utländsk iakttagare sagt: Man bör icke klandra barnet därför att det icke har mustascher. Folkförbundet behöver sin tid för att växa sig starkt. Det är efter min mening ett fel, man begår, när man använder folkförbundet för så påfrestande åtgärder, att det misslyckas, ty det kan naturligtvis icke lända denna fredsorganisation till gagn. I denna fråga kan jag helt instämma med vad utrikesministern sagt, då han framhöll, att denna internationella rättsorganisation behövs. Skulle den förolyckas, tror jag att folken dagen efter måste börja fundera över hur man skall få en ny internationell organisation i stället.

Jag skall nu övergå till sanktionerna och ber då att först få säga, att det är alldeles för tidigt att i det ämnet avge något bestämt uttalande. Varken herr Lundstedt eller herr Hallén hava i det ämnet haft ett slutgiltigt omdöme eller sagt sista ordet. Jag måste säga om herr Hallén, att jag blev litet för-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

vånad över hans yttrande. Han förklarade, att han av kristna skäl tog ståndpunkt på den pacifistiska linjen, och sedan uttalade han sig skarpt mot sin partivän, herr Lundstedt. Jag har följt de diskussioner, som förekommit i den utländska pressen, där man tagit mycket allvarligt på denna fråga och där man företräder olika meningar. Jag måste säga, att den kritik, som där förekommit mot herr Lundstedts meningsfränder, varit mera kristen än herr Halléns. Sedan vill jag säga, att det är icke så särdeles uppbyggligt att lyssna på en gammal pacifist, som på det sättet beskärmar sig över en man, som påpekat de risker, som äro förbundna med ett sanktionssystem. Det är nog ingen, som kan förneka, att sådana risker finnas.

Herr Vougt hade ett synnerligen intressant och mycket sakligt inlägg, som jag med stor uppmärksamhet lyssnade på. Det var så väl utformat, att det kunde utgöra grundvalen för en fortsatt saklig diskussion. Mot herr Vougt skulle jag allenast vilja säga, att jag tror, att han ser litet väl ensidigt och tar väl optimistiskt på sanktionspolitiken. Han förbiser de stora risker, som äro förenade med ett sanktionssystem, och särskilt för de länder, som använda det. Han var mycket glad över att man gått fram så försiktigt. Enligt min mening är det emellertid detta, som är felet. Om man går fram försiktigt och vidtager sanktionsåtgärder, som icke äro effektiva, då får ju systemet icke någon avskräckande verkan. Nu är det intet tvivel underkastat, att sanktionssystemet för vissa länder — jag skulle i detta fall tro exempelvis för England — varit ganska påfrestande, och detta medförde, att utrikesminister Hoare tydligen kände sig orolig inför möjligheten för en utvidgning av sanktionerna. Om vi i ett läge, allvarligare än detta, skulle åläggas sanktioner, som berörde företag av större omfattning och föranledde arbetsinskränkning eller arbetsinställelse, då är jag rädd för att våra arbetare icke skulle känna sig på långt när så entusiastiska för sanktionssystemet som herr Vougt. Det är emellertid alldeles för tidigt att avge ett slutligt omdöme om sanktionerna. Vi få vänta och se. Jag tror, att hans excellens utrikesministern också sagt något i den riktningen, att vi borde taga frågan under närmare övervägande. Vad jag på denna punkt skulle vilja säga är endast detta, att vi i denna fråga böra handla i samförstånd med de andra nordiska länderna. Jag vill erinra om att de nordiska länderna en gång samfällt gjorde en framställning till Nationernas förbund om att man skulle införa bestämmelser i paktens innehåll, att de små länderna skulle kunna befrias från sanktionerna, i fall att de voro förenade med allvarliga risker. Jag skulle icke alls bli förvånad, om utvecklingen ginge i den riktningen, att en sådan framställning kan komma att göras en gång till, men det är för tidigt att uttala ett bestämt omdöme. Vi få se, vad utvecklingen kan leda till och få taga lärdom av det, som händer.

I likhet med herr Ivar Anderson uttalar jag min glädje över att Finland anslutit sig till den nordiska enigheten. Jag tror, att det glädde alla vettiga svenskar — det finns en del, som icke äro vettiga, men dem räkna vi icke med.

Så skulle jag vilja säga, att jag icke finner någon rimlig anledning till anmärkning mot herr utrikesministern för hans åtgöranden i denna sak. Han har icke gjort annat än vad Sverige måste göra såsom hederlig nation, nämligen fullgöra sina åtagna förpliktelser. Han hade intet val utan måste göra det. Jag skall be att få uttala min uppriktiga komplimang till hans excellens utrikesministern. Det finns ingenting, som för oss är viktigare än att hålla vår utrikespolitik utanför partistriderna. Det är alldeles oriktigt att säga, att hans excellens utrikesministern fört någon partipolitik på denna punkt. Han har fört en svensk utrikespolitik, och för detta ha vi anledning att vara honom tacksamma. Jag kan också ge honom min komplimang för de klokt avvägda uttalanden, som han gjort. Jag anser det icke riktigt, såsom man på en

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

del håll gjort, att säga, att han fört någon slags hemlig utrikespolitik. Jag måste säga, att det varit raka motsatsen. När jag uttalat denna komplimang till herr utrikesministern för hans väl avvägda uttalanden i utrikespolitiska frågor, vill jag göra det tillägget, att den komplimangen kan icke utsträckas till alla hans excellens' kolleger.

Jag måste säga, att om jag med intresse hörde herr Vougts anförande i dess första del, blev jag mycket förvånad över vad han sade i den andra delen, ty är man med om sanktionspolitiken och så entusiastisk för densamma, som herr Vougt är, då skall man också vara med om att ge Sverige ett ordentligt försvar, ty detta har en ännu större betydelse om vi äro med i den kollektiva säkerhetspolitiken än om vi hålla oss kvar på den neutrala sidan. Detta senare förklarade herr Hallén vara utslutet. Man skall dock icke vara för bestämd i sina uttalanden. När en sådan makt som Amerikas Förenta stater uttalar sig för neutralitet, vet man icke, vart utvecklingen kan leda, men, som sagt, skola vi vara med om kollektiva säkerhetsåtgärder, måste vi ha klart för oss, att detta kan komma att medföra krav även på militära maktmedel. Då är det nödvändigt att ha ett försvar, som innebär trygghet icke blott för herr Vougt utan för dem, som skola sköta och leda vårt försvar. Vi måste taga hänsyn och mycket större hänsyn till dem än till herr Vougts omdöme.

Allra sist måste jag ännu en gång återgå till denna skrift av herr statsministern. Jag måste citera några ord av herr statsministerns yttrande vid fjol-årets remissdebatt, då det förtjänar att erinras i dag om vad han då sade: »Jag hoppas, att när man går in för en lösning av vår försvarsfråga det icke skall ske i de gamla kompromissernas tecken d. v. s. så att man avviker från hållbara linjer och för en försvarsorganisation, där ingendera delen är fullt tillfredsställande.» Jag vill blott säga herr statsministern: Håll ord, min far! Det lät i går, som om herr statsministern ville ge sig in på de kompromisser, som han i fjol fördömde. Jag vill säga, att det är ingen god demokrati, ingen upplyst demokrati, ty en god och upplyst demokrati är saklig. Jag skulle för min del vilja sluta med att uttala den förhoppningen, att riksdagens majoritet skall i denna för land och folk viktigaste fråga vid denna riksdag förhålla sig så, att den visar, att den vill företräda en god och upplyst svensk demokrati.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Sandler**: Herr talman! Alldeles vid sidan av mitt egentliga ämne vill jag ge herr Andersson i Rasjön en upplysning. Han intresserade sig, efter vad jag försport, för det uppdrag, som jag erhållit i avseende på socialiseringsnämndens kvarlätenskap. Jag vill då gärna lämna honom ett besked. Just i dessa dagar lämnas trycklov på tre volymer, tillhörande denna kvarlätenskap, däribland första delen av ett utkast till principbetänkandet.

Det som emellertid föranledde mig att begära ordet, var den uppmaning, som av herr Anderson i Norrköping riktades till mig under gårdagens debatt. Han gav mig en tacksam uppslagsända, då han fällde några kloka ord om att vi icke böra glömma den europeiska gemenskapen, till vilken vi höra, antingen vi äro medlemmar eller icke av Nationernas förbund. Europas nöd är vår nöd, sade herr Anderson i Norrköping. Och det är sant. Vi kunna lämna Nationernas förbund, vi kunna icke lämna Europa.

Vad som sker i denna tid är i själva verket för den europeiska gemenskapen en tragedi. Italiens försvagande är icke något europeiskt intresse. Ett kolonialt erövringsföretag i den gamla stilen är det sannerligen icke heller. Man bör göra klart för sig, huru mycket som i själva verket satts på spel genom vad som nu försiggår, genom att erinra sig litet om hurudant läget var

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

före krigsutbrottet. Det läget kan kännetecknas både av den lössläppta kapprustningen och av statsmännens oavlåtliga ansträngningar att genom olika slags säkerhetsavtal söka binda de farliga krafterna. Jag erinrar sålunda om att utöver den ljusning, som lösningen av Saarfrågan medförde, bragte förra årets ingång med sig uppgörelsen i Rom mellan Italien och Frankrike, och februari månad bragte med sig det stora konstruktiva Londonprogrammet. Europa fick visserligen sedan en chock genom Tysklands proklamation av den allmänna värnplikten, men trots denna chock vågar jag hysa den uppfattningen, att de krafter i Västeuropa, som varit i verksamhet till förmån för en avspänning, ha överhand. Möjligheten att kombinera säkerhetsanstalter i öster och väster var för övrigt icke uteslutna trots den alldeles särskilt accentuerade ideologiska motsats, som fanns mellan nazismens Tyskland och bolsjevismens Sovjetunion. Allt detta är nu undanskjutet i det ovissa genom krigsutbrottet. Nya kollisionsrisker ha skapats, och jag skulle vilja säga: Trygghet skapas varken genom seger eller genom nederlag. Trygghet skapas endast genom en fred, som återställer förtroendet till den internationella rättsordningen. Jag anser det i denna situation vara en angelägenhet av högsta vikt att icke avklippa möjligheten att kunna återupptaga det internationella samarbetet. Det är därför naturligt, att man hela tiden arbetat i olika former på dubbla linjer, både på sanktions- och förlikningslinjen.

Från Nationernas förbunds sida kom, efter det att kriget utbrutit, ett bestämt och måttfullt hävdande av förbundspaktens bestämmelser. För min del skulle jag vilja göra gällande, att detta är ett faktum, som av vårt land liksom av andra mindre länder bör mottagas icke blott med det uttalandet, att man icke hade någon annan utväg än den att deltaga i den kollektiva säkerhetens tryggande, utan också med uttryck av tillfredsställelse över att äntligen Nationernas förbund i elfte timmen visat sig ha den sammanhållning och effektivitet, som behövdes för att göra detta allvarliga försök att hävda förbundspaktens principer.

Det har sagts av herr Anderson i Norrköping, att från de nordiska ländernas sida redan i förbundets begynnelse väckts förslag angående ett precisering av paktens förpliktelser. Det är riktigt, och man bör icke glömma, att detta arbete icke var resultatlöst. Det utmynnade nämligen i en resolution, som antogs av förbunds församlingen 1921 rörande direktiv för handhavande av det ekonomiska vapnet. Genom dessa direktiv har det införts bestämmelser om en graderad tillämpning av de ekonomiska förpliktelser, som förbundspakten innehåller. Det är av betydelse att konstatera, att dessa 1921 års regler kommit att få en faktisk tillämpning i dagens situation. Det räcker att erinra därom, att trots vad som konstaterats efter krigsutbrottet de diplomatiska förbindelserna icke brutits, och Italien tillhör alltså Nationernas förbund. Det bör också hållas i minnet, att då man i Genève valde de medel, som skulle brukas gentemot angriparen och till rättsordningens hävdande, anlade man två synpunkter, som jag för min del måste anse båda vara lika berättigade, den ena, att man måste taga hänsyn till Nationernas förbunds bristande universalitet, och den andra, att man borde söka undvika sådana åtgärder, som kunde leda direkt in i ett stormaktskrig.

Beträffande de förpliktelser, som förbundspakten innehåller, vill jag anföra följande:

Om de militära sanktionerna råda här i landet inga delade meningar därutinnan, att Sverige icke erkänner några förpliktelser i avseende på sådana sanktioner. I det hänseendet har vårt land förbehållit sig full handlingsfrihet vid inträdet i förbundet. Med våra konstitutionella stadgar följer, att ingen svensk regering kan med godtycke handha en dylik handlingsfrihet. Jag kan

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

självfallet icke göra något sådant uttalande som att Sverige aldrig skall kunna komma att deltaga i militära sanktioner. Med en dylik förklaring skulle jag överskrida gränserna för min behörighet, och jag tror knappast, att jag gjorde fredens sak någon tjänst därmed.

Vad de ekonomiska sanktionerna beträffar ligger saken helt annorlunda till. Där äro förpliktelserna klara och ovillkorliga. Endast den, som icke känner något ansvar, kan ha möjlighet att blankt strunta i dessa förpliktelser. Det finns blott två sätt att undandraga sig dem eller bereda sig handlingsfrihet. Det ena är att neka till klara fakta och bestrida angreppets förefintlighet, det andra är att sörja för att vårt land går ur Nationernas förbund. Då bör det emellertid erinras herr Kilbom och andra om att herrarna först skola komma till makten i detta land och sedan måste två år hava förflutit, innan ni kunna få möjlighet att på ett hederligt sätt befria vårt land från de förpliktelser, som nu gälla. Detta förefaller dock mig som ett ganska avlägset perspektiv, även om herr Meyerhöffer anmäler sig som välvillig hjälpare.

Mina herrar, man kan, även om man haft sina tvivel angående Nationernas förbunds konstitution, intaga en helt annan hållning till dessa förpliktelser. Det bör i denna situation erinras därom, att det finns många kvar i riksdagen, som röstade mot Sveriges inträde i Nationernas förbund, och som måhända alltjämt hysa samma betänkligheter, som de då hyste. Men från dessa kretsar inom högern har man icke tagit den ståndpunkten att förorda, att våra förpliktelser icke skola fyllas, utan man har i stället förklarat sig vara beredd att medverka till ett lojalt uppfyllande av åtagna förpliktelser. Jag menar, att en sådan hållning är värd sin särskilda honnör. Det är en omständighet, som ger svensk utrikespolitik i denna angelägenhet en fasthet, som den eljest icke kunde äga.

Pakten innehåller ytterligare en annan sak i sin artikel 16, i vars tredje moment det talas om ömsesidigt bistånd. Jag vill erinra om att denna förpliktelse också är ovillkorlig och bindande. Den har nyligen bekräftats i Genève av koordinationskommittén under svensk medverkan. Detta ömsesidiga bistånd innebär två olika ting, bistånd i svårigheter som sanktionstillämpningen kan vålla och bistånd i en situation, sådan att en sanktionstillämpande stat blir av angriparen angripen. För vårt vidkommande anser jag, att vi måste förbehålla oss vårt eget bedömande med vilka medel detta bistånd kan och bör givas.

Det har varit åtskilligt tal om den, som det har sagts, framskjutna ställning, Sverige kommit att intaga i sanktionspolitiken. Jag anser det vara rimligt, att jag då erinrar om vissa huvuddrag i vår egen politik i detta stycke.

Den italiensk-abessinska konflikten var för första gången under behandling från svensk sida, skulle jag tro, då en interpellation besvarades under föregående riksdag. Då sades det ifrån min sida, att ett normalt fullföljande av folkförbundsproceduren, i den mån föreliggande frågor icke blivit i annan legal ordning lösta, är ett gemensamt folkförbundsintresse. Och härtill lade jag ett meddelande, att jag icke underlåtit, då tillfälle därtill erbjudit sig, att i den modesta form, som anbefaller sig själv, framhålla den svenska utrikesledningens förhoppning om en lösning i folkförbundspaktens anda.

Då vi stodo omedelbart inför krigsfaran i augusti månad, behandlade jag i ett offentligt anförande denna situation. Uti det anförandet voro slutorden, att »vi stå inför frågan, om folkförbundet är fullt funktionsdugligt som organ för staternas kollektiva samverkan i fredens och den nationella frihetens tjänst. Det är inget svenskt intresse att hasta med folkförbundets dödedom. Det är ett svenskt intresse, att dess auktoritet bevaras. Vi kunna emellertid icke underlåta att värdera det efter vad det gör eller underlåter och att

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)
anpassa vår egen politik efter realiteten, vare sig denna uppfyller förhoppningarna eller bekräftar farhågorna.»

Så tecknade sig situationen omedelbart före folkförbundsförsamlingens sammanträde i höstas. I församlingen skedde Sveriges ingripande i denna angelägenhet parallellt med vissa andra mindre europeiska staters. Samma dag avgävos sålunda förklaringar av Norge, Belgien, Holland och Sverige. Det som var genomgående i dessa anföranden var framhållandet av de destruktiva verkningar för hela den internationella rättsordningen, som man hade att räkna med, om icke Nationernas förbund nu hävdade förbundets grundläggande principer. Det som kan sägas ha varit något särskilt uti det svenska anförandet var två ting. Det ena var påpekandet av den uppskovstaktik, som hade följts under rådets behandling av denna angelägenhet. Det andra var en varning emot att söka en lösning till fredens förmån men på rättens bekostnad. Såvitt jag har kunnat finna, har svensk opinion betraktat detta uttalande som befogat.

Sedan krigsutbrottet hade kommit och rådet haft sitt historiska sammanträde, hade givetvis den svenska regeringen att taga sitt ansvar i fråga om bedömandet av angreppshandlingen och vilka konsekvenser den skulle ha. De synpunkter, som då föranledde regeringen att medverka i de sanktionsåtgärder, som från Genève voro rekommenderade, de kunna uttryckas sålunda. Regeringen hade den uppfattningen, att verkställandet av förpliktelserna enligt artikel 16, såsom det var föreslaget från Genève, icke stred mot den vedertagna svenska uppfattningen angående dessa förpliktelserns räckvidd och icke heller överstege de mått, som med hänsyn till det internationella läget och Sveriges ställning kunde anses vara lämpligt avpassade för uppnående av det i förbundsakten avsedda syftet. För min del tror jag, att detta är grundsatser, som äga sin tillämpning jämväl i andra situationer än den, vari vi då befunno oss.

Då det i koordinationskommittén gällde att praktiskt utforma sanktionsbestämmelserna, då tog Sverige sin ställning under nära kontakt med övriga exneutrala stater samt med Finland och Belgien. Jag vill särskilt understrika, att liksom i församlingen Holland, Belgien och Sverige framträdde sida vid sida, så var det också i koordinationskommitténs 18-mannautskott dessa tre länder, som samma dag i den viktigaste sanktionsangelägenheten framträdde med sitt förord för ett accepterande av importförbudslinjen.

Jag skall medge, att det inträffat ett tillfälle, då vi voro ensamma bland de europeiska staterna. Det var vid det tillfälle, då man i Genève sammanträdde i förvirringens tecken efter framläggandet av Parisplanen till uppgörelse mellan Italien och Abessinien. Det var icke på grund av någon önskan att vara ensam, som det svenska ombudet då blev ensam om att avgiva en deklARATION. Uti denna deklARATION framhölls det, att det förhållandet att vissa förslag till tvistens lösning framlagts, om vilka den svenska regeringen, som då icke kände dem, icke kunde uttala någon mening, icke kunde i och för sig befria förbundets medlemmar från deras skyldighet att säkerställa en fortsatt tillämpning av förbundsakten, så mycket mindre som de förhållanden, som föranlett förbundets medlemmar att vidtaga vissa åtgärder, alltjämt bestode. I belysning av den opinion över hela världen, som gjorde sig gällande i samband med denna plan, och i belysning av vad som sedan inträffade tillåter jag mig fråga, om det är någon, som önskar, att denna svenska förklaring hade varit ogjord.

Ett ord också i frågan om de utvidgade ekonomiska sanktionerna. Det är känt, att redan i november månad fattades i det stycket ett principiellt beslut i 18-mannakommittén, enhälligt sålunda jämväl med Sveriges med-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

verkan. Enligt detta beslut skulle man sedermera undersöka, huruvida förutsättningar föreläge för ett ikraftsättande av dessa utvidgade ekonomiska sanktioner, bland vilka den mest uppmärksammade, ehuru ingalunda den enda, var frågan om ett oljeembargo. Vår inställning i denna fråga är alltjämt oförändrad. Den svenska förklaring, som är avgiven om beredskap att medverka, den gäller. Vad som nu måste ske först av allt, är ju, att en undersökning företages, om förutsättningar föreligga för ett genomförande av sådana utvidgade sanktioner. Innan den undersökningen skett — och den måste ju framför allt ha avseende på de länders ställning, vilka äro exportörer av olja — kan rimligtvis icke vårt land intaga annat än en avvaktande hållning. Någoting annat skulle icke tillkomma ett land, som självt icke är oljeexportör.

I detta sakläge ändras efter min mening ingenting av den omständigheten, att detta år ingick under intrycket av en folkrättskränkning, som drabbade vårt land i hjärtat. Vi kunna icke få låta en berättigad harm föranleda en sanktionspolitik, som bortser från de realiteter, vilka böra provas. Vi skola å andra sidan ingalunda förfalla till någon passiv resignation inför yttringarna av våldsmakt. Det kan ju finnas resignationens stämmor, som tala så: Om det brytes mot en mer eller en mindre av gällande konventioner, vad gör det till saken? För min del vill jag göra gällande, att det är vår enkla skyldighet, över vars fyllande vi icke ha någon anledning att särskilt yvas, att kämpa bit för bit för det, som består av gällande folkrätt, att icke lämna något område utan motstånd och att, om förluster göras, återerövra det för folkrätten förlorade området bit för bit.

Det bör i detta sammanhang också sägas någonting om det som brukar kallas den hävdvunna neutralitetspolitiken, ett område där det råder rätt mycken förvirring. Det är fullständigt klart, att de förhållanden, under vilka svensk utrikespolitik föres, icke äro och icke kunna vara desamma nu, som de voro under perioden fram till och med världskriget. Den förändring som skett har emellertid ingalunda kommit nu. Den kom 1920 i och med vårt inträde i Nationernas förbund. Men det är en missuppfattning att tro, att den omständigheten, att Sverige som medlem av Nationernas förbund är underkastat vissa frivilligt åtagna förpliktelser, skulle vara ett hinder för Sverige att föra vad man kallar en neutral politik, d. v. s. att i förhållande till växlande och kämpande maktintressen i världen intaga en neutral inställning. Vårt intresse att intaga en sådan neutral hållning är detsamma som tidigare, och våra möjligheter att intaga en sådan hållning äro också alltfört bestående.

Vad som har skett under allra senaste tiden, innebär ju närmast en förstärkning av dessa möjligheter. Vi äro lyckligtvis icke ensamma, och till de tre skandinaviska stater, som av ålder ha intagit en sådan hållning och undvikit all inblandning i politiska kombinationer i världen, har genom Finlands deklaration nu också offentligen trätt det fjärde nordiska landet. De hjärtliga ord, med vilka under denna remissdebatt den finska deklarationen har hälsats i den svenska riksdagen, motsvara helt min uppfattning om vad som förekommit.

Uti de växlande situationer, som kunna inträda, böra vi icke förgäta, att frågan om solidaritetspolitik och neutralitetspolitik icke är en gång för alla avgjord. Vid ett tillfälle 1934 hade jag i Genève anledning att avgiva en deklaration i denna sak, som jag anser alltjämt bör bestå. Jag sade därvid: »För de länder, vilka deltagit i världskriget, förefaller det uppenbart, att säkerheten vilar antingen på de egna vapnen eller på fredens gemensamma organisation. Ett land som mitt eget glömmet ingalunda, att dess säkerhet

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

en gång vilade på den väpnade neutraliteten. Den allmänna opinionen i ett sådant land kan utan svårighet medgiva, att säkerheten bleve än mera tryggad, om den kunde baseras på en allmän och effektiv solidaritet. Under nuvarande förhållanden bjuder likväl den mest elementära försiktighet den ansvariga regeringen att förbehålla sig rätten att vid behov välja neutralitetens väg.» Jag vill tillägga, som jag gjorde i går i första kammaren: Om förutsättningar föreligga för solidaritetspolitiken — såsom nu har framgått till mångas överraskning — då ger den även åt oss ett mått av trygghet, som vi ingalunda böra avstå ifrån. Om åter dessa förutsättningar brista, måste friheten vara bevarad åt oss att kunna välja neutralitetens väg. Men denna neutralitet är ju icke i och för sig något pansar. Den behöver ett pansar, och i det stycket är det samma förhållande med solidaritetspolitiken.

Inför vad som yttrats i denna debatt skulle jag nu vilja framhålla, att det är ett landets intresse att det blir klart, hur isolerade de äro i denna kammare liksom i medkammaren, vilka ogilla den utrikespolitik, som av regeringen förts i nära kontakt med riksdagens förtroendemän. Jag åsyftar här givetvis först herrar Kilbom & C:o. Då jag säger »& C:o», så menar jag icke bara hans parti med interpellanten herr Flyg, som har utfrågat mig om allehanda artiklar i socialdemokratiska tidningar liksom i Times men icke synes ha märkt någon livsyttning från den svenska utrikesledningens sida — jag förmodar, att han har erhållit besked genom vad jag här förut anfört — utan då jag talar om herr Kilbom & C:o, menar jag, att det efter denna debatt förefaller, som om herr Meyerhöffer skulle vilja mäla sig in i firman som kompanjon.

Så är det slutligen herr Lundstedt, som jag absolut icke vill göra den orättvisan att räkna in i någon flock, ty han är verkligen ett huvud för sig, som anser sanktionerna och hela Nationernas förbund, ja måhända hela världsordningen vila på en felaktig filosofisk grund. Han har i går meddelat, att hans praktiska politiska slutsatser i fråga om sanktionerna endast kunna rubbas av den, som kan kullkasta själva hans grundåskådning. Jag förstår hans reaktion mot den tanklösa propaganda, som ställer yrkanden utan bekymmer för deras konsekvenser. Men jag förstår absolut icke, varför sanktioner bli felaktiga, därför att de motiveras av våra vidskepliga rättsföreställningar, då de enligt herr Lundstedt i stället äro att uppfatta som en vedergällningslära. Icke heller kan jag förstå, att de skulle bliva mera moraliska, om de utövades av stater, vilka förlorat sin suveränitet.

Jag vet icke, om det finns några flera än de, som jag här ha nämnt, som direkt ogilla regeringens utrikespolitik i dessa hänseenden, som jag behandlat. Skulle det vara några flera, som icke här givit sig tillkänna, så komma de snart att erbjudas ett tillfälle att genom direkt beslut bekänna färg. Regeringen kommer nämligen att för riksdagen framlägga en proposition rörande sanktionstillämpningen. Det beror icke därpå, att det föreligger ett omedelbart praktiskt behov, utan beror på att en viss likformighet i lagstiftningsväg är önskvärd i det kollektiva säkerhetssystemets intresse.

Det viktiga i dag synes mig vara, att det blir klargjort, vilken isolerad och heterogen grupp det är, som yrkar på att det skall i princip föras en annan utrikespolitik, än den regeringen har fört. Från talesmän för alla de riksdagspartier, som äro företrädde i utrikesnämnden, har under debatten i denna kammare och i första kammaren betygats, om jag får använda herr Andersons i Norrköping formulering, att alla varit ense om att det icke fanns någon annan väg att gå.

Jag menar, herr talman, till sist, att en remissdebatt kan ha en viktig uppgift att fylla därutinnan att slå fast icke blott vad som skiljer oss åt utan även vad som enar oss.

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

Herr talmannen gav härefter för kort genmäle ordet till

Herr **Lundstedt**, som yttrade: Herr talman! Antingen vill man förstå eller vill man icke förstå. Kort: jag har hävdad, att det *finns* ingen rättsordning, för så vitt icke denna rättsordning förmår hålla rättskänslorna i tukt, hålla dem i schack. Rättskänslorna äro att förlikna vid elden. De *kunna* vara oss till ett utomordentligt gagn, så länge nämligen, som vi behålla herraväldet över dem. Men när vi släppa rättskänslorna lösa, när de bliva våra herrar i stället för tjänare — och det är detta som ofta sker i förhållandet mellan folken — då bliva de farliga, då kunna de sätta hela världen i brand. På denna grund hävdar jag, att det finnes icke någon internationell rättsordning, som gäller för *stormakterna*. Detta tar sig också uttryck i den nu ofta upprepade erfarenheten, att de så kallade rättsprinciperna i form av sanktionsplikter icke tillämpas utan i »tillämpningen» tvärtom måste uppgivas. Vi hava sett exempel därpå framför allt i konflikten Japan—Kina och vi se det nu i konflikten Italien—Abessinien.

Herr **Meyerhöffer**, som likaledes för kort genmäle nu erhöll ordet, anförde: Herr talman! Jag skall sorgfälligt undvika att anslå den arroganta ton, som hans excellens herr utrikesministern i denna allvarliga fråga fann särskilt lämplig för att komma åt oss, som hava en annan uppfattning. Jag vill bara erinra om, att det t. o. m. funnits större utrikesministrar, som genom händelsernas tryck sopats undan, än herr Sandler. Jag vill tillägga, att var excellensen Sandler vill placera den grupp i politiken, som jag tillhör, mer eller mindre i syfte att komma åt den, är en underordnad fråga. Jag utgår ifrån vad jag anser vara rent svenska ståndpunkter i detta, och jag har uttryckligen sagt, att är regeringen bunden av det förflutna i sitt ståndpunktstagande, så skola vi stå vid vårt ord. Men jag säger, att hela denna politik, som sätter vår neutralitet, vår förmåga att bevara neutraliteten, på spel, den politiken måste i fortsättningen följas med den allra största vaksamhet. På den punkten har jag ingenting att ändra.

Härpå yttrade:

Herr **Österström**: Herr talman! Jag skulle göra mig skyldig till en oförlätlig otacksamhet, om jag icke till de ärade replikörerna nyss framförde uttrycken för min tacksamhet. Det skulle hava varit en ganska vanskligh uppgift att efter hans excellens herr utrikesministerns verkligt imponerande anförande omedelbart hava tagit till orda. Min uppgift blir onekligen en aning lättare på detta sätt på grund av mellanspelet.

Jag kanske får tillägga en bagatell. Det förekom i går afton i kammaren ett intermezzo. Det var så, att en ärad talare från högerpartiet gjorde några anmärkningar mot en annan ärad ledamot av denna kammare, nämligen herr Vougt. Jag tror, att anmärkningarna gingo ut på, att herr Vougt talat en smula för länge enligt herr Andersons i Norrköping uppfattning. Jag är då angelägen att på mig få taga skulden för detta herr Vougt's förfaringssätt. Det var nämligen på det sättet, att jag lovat hålla ett föredrag i staden i går kväll. Jag övertalade herr Vougt att han skulle tala i minst fem kvart för att jag med säkerhet skulle hinna tillbaka innan ordet föll på min lott. Han gjorde detta, och han skall få en middag för vänligheten. Jag ber att få inbjuda även herr Anderson i Norrköping att deltaga i denna tillställning. Men då det är min egen partikassa, som får betala fiolerna och partiet är känt för asketiskt levnadssätt, vill jag säga, att jag själv skall skaffa det reservationsan-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

slag, som behöves för att göra samvaron någorlunda hygglig ur både herr Andersons i Norrköping och herr Vougts synpunkter. Om icke min partiledare herr Andersson i Rasjön hade kommit överens med statsministern i går om att debatten om de stora politiska frågorna skulle föras framför allt här i kammaren, så skulle jag kanske i förlitande på min vänskap med hans excellens hava vågot vördsamt ifrågasätta, om icke hans excellens ville som fjärde man sluta sig till denna lilla grupp. Det är nämligen så, att det är en hel del att resonera om. Men jag skall taga den överenskommelse, som slöts mellan hans excellens och herr Andersson i Rasjön, ad notam och sålunda föra det nödvändiga resonemanget här.

Det finnes ett verkligt stort skäl att göra en liten randanmärkning och kanske också en komplettering till den historieskrivning, som statsministern i går presterade beträffande krispolitiken under de senaste åren. Jag vill icke påstå, att det fanns någonting i statsministerns anförande, som var oriktigt, men det är möjligt, att saken i alla händelser skulle vinna på att få en något allsidigare belysning än den som då gavs. Jag kanske kan få vara med om att prestera denna komplettering redan av det skälet, att jag med viss rätt liksom den gamle knekten i Fänrik Ståls sägner kan säga: »Härom kan jag ge besked . . ., ty jag var med.» D. v. s., det var ju bara på ett litet hörn som jag var med, men i alla fall har jag en liten smula kännning med vad som passerat från 1933.

Första kapitlet i statsministerns historieskrivning var detta, att han förklarade, att varken han eller regeringen eller det socialdemokratiska partiet — och icke heller herr Österström, som statsministern uttryckte det — har velat göra gällande, att krispolitiken ensam har förbättrat våra ekonomiska förhållanden och lyft det hela upp på det utomordentliga plan, där man ändock måste säga, att vi för närvarande befinna oss. Ja, vad som är alldeles säkert är, att herr Österström aldrig gjort gällande, att krispolitiken ensamt haft denna vidunderliga förmåga. Men jag är icke alldeles lika säker på, att statsministerns parti i sin agitation i bygderna far fram med den nödiga försiktigheten härutinnan. Jag skall emellertid låta även detta vara som det är, utan att närmare analysera åtskilligt, som skulle kunna vara av intresse i det sammanhanget. Men när statsministern kommer över till sitt andra kapitel, däri han mot dagens situation, mot de erfarenheter, som vi nu hava om utvecklingen under de senaste åren, och som visa, att vårt näringsliv i det väsentliga tillfrisknat och på ett så lysande sätt förmått fylla den uppgift i samhällsutvecklingen, som näringslivet har, när statsministern mot denna dagens situation, mot denna kända utveckling ställer de uttalanden, som gjordes bland annat från högerns sida år 1933, när han tar fram de olycksspådomar, som man från den sidan då presterade, och säger: Detta sade herrarna den gången, men så här har det gått! — då tror jag det är nödvändigt att göra en komplettering till historieskrivningen. Denna remissdebatt är — det skola vi hoppas i alla fall — den sista, då grälet om krisuppgörelsen förekommer ty nu står ett val framför oss, och sedan blir det tillfälle för dem, som återkomma hit, att föra debatten i någon mån på annan grundval än den, som kännetecknat remissdebatten under åren efter 1933.

Statsministern citerade direkt några uttalanden från 1933. Jag skall be att i min tur få citera hans excellens herr statsministern och beröra vad han i den stora debatten den 19 juni 1933 sade om de övrigas ståndpunkter i den frågan. Hans excellens sade bland annat om högern, att han ville konstatera, att högern själv hade accepterat tanken på allmänna arbeten för motverkande av arbetslösheten, icke blott reservarbeten utan också allmänna arbeten i den öppna marknaden. I fortsättningen av sitt anförande visade excellensen upp, att hö-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

gern på punkt efter punkt hade givit sin anslutning till utomordentligt stora anslag, och han konstaterade med all rätt, att det i själva verket var mycket litet, som egentligen skilde högern från oss, som biträdde krisuppgörelsen i den utformning, som den fick av riksdagen. Det var den gången för hans excellens synnerligen angeläget att slå fast, att det varken var några stora penningbelopp eller än mindre principer, som skilde högern från oss. När hans excellens sedermera övergick till att tala om de liberala kritikerna och kritikerna från det dåvarande frisinnade folkpartiet, var det lätt för excellensen att konstatera precis samma förhållande, blott ännu mera understruket. Han kunde med all rätt bagatellisera skillnaden.

Varför har jag fört detta i erinran? Jo, helt enkelt av den anledningen, att jag tror, att det är nödvändigt, att det verkligen konstateras, att den uppläggning, som statsministern den gången presterade, när han visade, att i allt väsentligt var det enighet i denna riksdag och i detta land om de stora riktlinjerna för krispolitiken, var riktig. Det är nödvändigt att konstatera detta. Det finnes ingen anledning att bestrida, att i allt det betydelsefulla har det icke varit tvist i detta land om den politik, som statsministern nu med rätt eller orätt i detaljer anför såsom den segrande över hela linjen, när det har gällt att återvinna vår ekonomiska hälsa. Det är alltså detta jag anser, att man vid det här tillfället bör åtminstone från min sida vara angelägen om att slå fast.

Det fanns tre kategorier representanter för ståndpunktstagandet till denna krispolitik, när den första gången knäsatte hos oss. Det är för det första den nuvarande och dåvarande finansministern Wigforss, som jag ställer i en särklass. Jag tycker icke, att han är förtjänt av tacksamhet och det av den anledningen, att det möjligen är så, att finansministern hela tiden har varit bergsäker om att detta skulle lyckas. Han har måhända varit alldeles säker på, att det var icke några risker. Men, bästa herr statsminister, om det är så, att jag är alldeles säker på att vad jag gör, icke innebär någon risk, om jag överhuvud är säker på, att det kommer att gå flott och fint, då är det ingen konst att gå in för en rundhänt politik. Därför ställer jag finansministern i en särklass.

Så fanns det en annan kategori, den jag själv tillhörde. Möjligen tillhörde även statsministern denna grupp. Vi sade: Detta är nödvändigt att göra. Vi kunna icke garantera något. Vi våga icke säga, hur detta utfaller. Det må vara en risk, kanske en mycket stor risk, men det ligger så till ur psykologiska och andra synpunkter, att detta måste göras. Jag vet icke, om statsministern vill sluta sig till den gruppen. Men i varje fall kan jag säga, att jag representerade en sådan inställning. För oss låg det nog till så, att det var ett avgörande, på annat sätt än det kanske var för finansministern, att giva vår anslutning till detta, som alltid innebar en ovisshet, något som det kunde hava gått illa med, men som vi i det läget ansågo oss under alla förhållanden böra medverka till.

Sedan fanns det den grupp, som ville deltaga i allt det väsentliga, men som var ytterligt pessimistisk med hänsyn till resultatet. Det må verkligen sägas, att det är icke alldeles utan att man tycker, att de, som övervunnit dessa sina verkligt stora betänkligheter, egentligen äro mest prisvärda i detta sammanhang. Man har icke anledning att driva dem ut i öknen. De hava säkerligen rättighet att vara tillsammans med oss andra.

Statsministern konstaterade i fortsättningen av sitt gårdagsanförande, att här har näringslivet återvunnit mycket av sin kraft, dess bättre. Förhållandena hava utvecklats på ett relativt lyckligt sätt. Men, säger statsministern, det räcker icke med detta. Han ställer inför riksdagen den verkligt skrämmande bilden av ett samhälle, där arbetslösheten likvisst, trots allt, i fortsättningen

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

är om icke stor, så dock i alla fall så pass betydande, att man icke kan rycka på axlarna åt den. Han talade med all rätt om den fastfrusna, den infrusna arbetslösheten. Jag har också träffat denna infrusna arbetslöshet på mycket nära håll, icke bara i mitt eget län men också där. Jag har träffat den i andra län, det är något som vi alla känna till, utan att vi behöva gå in på detaljer. Den finnes där. Det är otvivelaktigt. Det är obestriddligt. Emellertid frågar statsministern: Hur vilja nu herrarna av borgerligheten egentligen lösa detta problem med den permanenta arbetslösheten? Hur vill detta borgerliga samhälle, i den mån detta samhälle är företrätt av de borgerliga representanterna här i kamrarna, angiva den framkomliga linjen? Hur drar ni upp den? Hur ser den vägen ut, som skall föra fram till målet, nämligen utplånandet av den permanenta, för ögonblicket infrusna arbetslösheten? Härom är att säga, herr statsminister, att varken herr statsministern eller regeringen eller vi på den borgerliga sidan lösa detta problem med några som helst retoriska frågor. Och därför skulle det kanske vara opåkallat att göra en motfråga, men den frågan är i själva verket ett direkt svar på herr statsministerns fråga huru vi ville lösa problemet och lyder: Hur vill herr statsministern och regeringen själv lösa problemet? Det är faktiskt så att om det är någon av oss som är skyldig att svara på de två frågorna, vi eller statsministern, statsministern eller vi, så kan jag icke se annat, än att skyldigheten i första rummet åvilar statsministern och regeringen och icke oss. Ty har man med det glada, frejdiga mod, som lyckligtvis kännetecknar herr statsministern, tagit ledningen av detta lands politiska öden, och är det så att man alltjämt vidhåller att man har en uppgift enligt egen mening att fylla i regerings ställning, då måste vi hålla på, att det först och främst är landets regerings plikt att tillse huru ett intrikat och svårt problem skall finna sin lösning, det är regeringen som har skyldighet före alla andra att bena upp problemet.

Ställningen är ju alltså denna, att i Västernorrlands län, i Bohuslän och i Blekinge finns det sådana där öar, liggande i det svallande samhällshavet, vilka tyvärr icke äro obebodda, utan i allra högsta grad befolkade, men med människor, som sedan många år äro sysslösa. Nu frågar jag — och det är en del av min historieskrivning — herr statsministern rent förtroendefullt och allvarligt: vilka äro de krafttag, som denna regering har åstadkommit för att lösa detta ytterligt svåra och stora och angelägna problem om den permanenta arbetslöshetens försvinnande och upphörande? Vad är det som gjorts?

Jag skall icke liksom i fjol besvara mig med att säga herr statsministern några allt för inställsamma artigheter. Jag blev den gången upplyst om att det ur statsministerns synpunkt var angenämare, om jag förde ett karskt språk än om jag bugade mig. Jag förstår den inställningen. Det är emellertid svårt för mig att gå ifrån min ovana, och jag skulle vilja säga ett ord till en av regeringens ledamöter, som jag sätter särskilt stort värde på, därför att det varit mig förunnat att samarbeta med honom, det gäller vår socialminister. Jag hoppas, att han i någon mån också tycker, att samarbetet ur hans synpunkt kanske lett till vissa resultat; det lämnar jag dock därhän. Men jag skulle, om han varit närvarande, sagt precis vad jag säger nu: vad är det som herr socialministern och regeringen har gjort för att knäcka detta stora problem, som jag nu är inne på? Man har tillsatt, såvitt jag vet, i det speciella syftet några rent lokala kommittéer, jag vill kalla dem landshövdingekommittéer. Utan att på något sätt göra någon antydning mot konungens tromän, måste jag säga, att i den mån regeringen är inne för att taga itu med samma problem i Västernorrlands län, hoppas jag innerligt, vad jag också sagt i min tidning, att herrarna icke angripa saken på samma sätt. Det är icke genom dessa lokala kommittéer — det är min absoluta uppfattning — som frågan skall finna sin lösning. Rege-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

ringen måste finna något helt annat för att komma fram till målet, och jag måste spörja mig, vad är detta helt andra, som regeringen syftar på? Vad är det för krafttag man ämnar taga? Det är icke alldeles utan att vi ha rättighet, när vi skola göra detta bokslut, att få reda på denna inställning. Det är visserligen sant, att regeringen har ställt i utsikt anordnande av verkstadsskolor för några hundra av dessa arbetslösa ungdomar. Tror herr statsministern själv, att man klarar problemet med en så enkel tanke? Nej, det gör icke herr statsministern, och det är också riktigt, men vad är det i övrigt som herr statsministern har att ställa i utsikt? Jag skall säga herr statsministern, att det är icke bara socialdemokraterna, som äro irriterade över denna infrusna arbetslöshet. Det finns långt inne i borgerliga kretsar en stark känsla, att här måste ske något, och det är regeringen som har plikt att därvidlag vara ledande. Jag säger, som jag sade 1933, det är resultatpolitik som behövs! Ja, herr statsminister, det är resultatpolitik som behövs nu igen!

När jag frågar på detta sätt, kanske jag får fortsätta med att säga, att jag efterlyser av herr statsministern ett meddelande, vad det är i den hittills förda politiken, som herr statsministern anser vara något för regeringen och för det socialdemokratiska partiet såsom ett socialdemokratiskt parti alldeles särskilt karakteristiskt och utmärkande? Vad är det i denna krispolitik, i dess allmänna linjer, i dess detaljerade utformning, som vi alla icke ha del i? Vad är det som kan skrivas upp på regeringens och det socialdemokratiska partiets eget privata konto i detta sammanhang? Det är för den fortsatta debatten alldeles nödvändigt, att vi äntligen få klart för oss vari det säregna socialdemokratiska eller åtminstone det säregna regeringspolitiska inslaget i hela krispolitiken består. Vad är det egentligen för något man menar, och vilka detaljer syftar man på, då man söker hävda, att regeringen och socialdemokraterna ha representerat en praktisk politik, en inställning som vi andra icke ha följt hittills och som vi ha motsatt oss? Det är nämligen det underliga, ser herr statsministern, att jag tror det nu är för fjärde gången som vi ha en remissdebatt, där dessa frågor dryftas och när även denna remissdebatt är över — om icke herr statsministern i det anförande han eventuellt är vänlig att hålla under denna dagens lopp ger oss något utöver vad han i går gav — kommer det alltjämt att vara lika oklart vad som är regeringens intentioner, vart regeringen syftar i detalj i varje fall. Likaså är det alltjämt oklart vad regeringen önskar av riksdagen. Vi veta det faktiskt icke. Ja, säger herr statsministern, det borde väl ändock vara ganska klart, sedan han i går mycket, mycket starkt hade poängterat, att han gick in för en utvidgning av statens kontroll över folkförsörjningen och över det ekonomiska livet. Ja, allt detta är gott och väl, men det är ju vad vi redan nu veta om regeringens allmänna intentioner och ha vetat ganska länge. Däremot äro vi alltjämt lika okunniga om vad detta innerst inne innebär, och vi äro framför allt okunniga om en sak som det gäller att få utredd, och det är detta: vad har herr statsministern för belägg på och vad är det innerst inne som ger honom anledning att föreställa sig, att denna utvidgade kontroll över näringslivet skall lösa detta problem? Tro mig, herr statsminister, allting skulle vara oändligt mycket lättare i denna debatt, om herr statsministern icke bara ville vara älskvärd att säga, att han syftar på mera allmän kontroll, utan också ville säga oss, när han inbjuder till att dryfta detta, varför herr statsministern tror, att i denna kontroll ligger lösningen av alla dessa stora problem.

Ja, säger herr statsministern, jag har dock lämnat mera besked än vad herr Österström vill göra gällande, jag har t. ex. sagt detta i går — jag kan, herr statsminister, påstå, att jag nästa ordagrant tecknade upp det — »så länge

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

denna borgerlighet icke kan garantera oss emot kriser, ifrågasätta vi socialdemokrater det kapitalistiska systemets fördelar». Herr Björck i Kristianstad har redan framhållit, att det verkligen är ganska stora pretentioner, som statsministern, när han argumenterar på detta sätt, ställer på det kapitalistiska samhället. Ord för ord kunna vi borgerliga på goda grunder taga denna replik och vända den mot statsministerns resonemang. Vi kunna säga detta: så länge herr statsministern och socialdemokraterna icke förmå garantera, att ett socialistiskt samhälle eller ett samhälle med en mycket större kontroll över näringslivet från statens sida än det samhälle presterar, som vi för närvarande ha, så länge ni icke kunna garantera, att det kontrollsamhället är förskonat från kriser, komma vi att med den djupaste misstro följa allt ert tal.

Det kapitalistiska samhället har naturligtvis sina skavanker, men nog må jag säga, att jag tycker herr statsministern var en smula orättvis emot herr Anderssons i Rasjön kapitalistiska stat. Jag är icke heller så säker på, att man kan avfärda denna kapitalistiska stats insatser och verkningar alldeles så lätt som herr statsministern i sitt anförande i går gjorde. Det är väl ändock så, att detta kapitalistiska system med all sin begränsning och alla sina missgrepp representerar den våldsammaste höjning av levnadsstandarden som ägt rum under någon epok i historien. Det finns ingen motsvarighet till vad det kapitalistiska samhället har förmått, när det gällt att lyfta det hela upp på ett annat plan. Icke menar väl Sveriges statsminister, att man kan bortse från detta faktum, icke ens om Sveriges statsminister är socialdemokrat! Detta kapitalistiska samhälle har genomgått en av de svåraste kriser, som den ekonomiska historien har att uppvisa. Men det har icke bara lidit under krisen utan *genomlidit* densamma, d. v. s. verkligen förmått *genomkämpa* den. Om det är sant, att det i detta ögonblick, som herr statsministern sade, sysselsättes i det produktiva livet 100,000 arbetare mera än någonsin i detta land, då tycker jag verkligen, att detta är ett högt betyg åt detta kapitalistiska system. Ty om detta kapitalistiska system har förmått att under den våldsamma pressning, som den ekonomiska krisen representerar, öka sysselsättningsgraden ända dithän, att produktionen nu innesluter 100,000 människor mer än någonsin, då må det sägas, att det är sannerligen icke ett system, som man bara rycker på axlarna åt. Det ligger uppenbarligen däri en inneboende styrka, som är betydligt mycket större än den, som herr statsministern, åtminstone i sitt i går hållna anförande, ville tillerkänna detsamma.

Det är klart, att vi få räkna med att det skall komma nya kriser, men om jag alltjämt får tala förtroendefullt till herr statsministern, måste jag säga, att här möter man kanske en av skiljepunkterna mellan oss. Här upptäcker man en verklig skillnad mellan regeringens uppträdande och den borgerliga inställningen. Det är detta, att herr statsministern och det socialdemokratiska partiet alltjämt äro behärskade av krismentaliteten, som jag för min del, och jag tror många på vår sida, anser innebära icke bara ett aktgivande på en möjlighet, som man har att ta hänsyn till när det gäller att trygga sig för framtiden. Denna krismentalitet kan också bli en verklig och mycket stor fara. Det är *en* sak att värna sig emot sjukdom, att se till, att jag skall försöka bli frisk, men det är en *annan* sak att vara så oerhört ängslig för att jag blir sjuk igen, att jag icke vågar träda ut i det normala livet, att jag icke vågar tro på, att jag är frisk. Och krismentaliteten kan, herr statsminister, också innebära, icke blott ett naturligt skydd för framtiden utan också en ganska bestämd risk med hänsyn till våra möjligheter att så att säga slå oss fria och utnyttja våra möjligheter.

Jag hoppas, att herr statsministern skall taga hänsyn till denna risk och att han framför allt icke skall betrakta den ekonomiska krisen som en politisk

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

tillgång. Nej, det är ingen risk, säger herr statsministern, vi driva icke denna simpla valpolitik. Som ett bevis för sin oskuld härutinnan anförde statsministern i går, att om regeringen dreve den demagogiska valpolitik, som dess motståndare insinuera, skulle den aldrig lagt fram monopolprojekten till offentlig diskussion på det sätt som den gjorde, ty där var ingenting att hämta av folkgunst. Jag har förr betygat att statsministern är en man, som möter den offentliga opinionen med sitt breda bröst, men se, herr statsminister, det där skälet för att övertyga oss om att regeringen icke driver valpolitik, det var icke bland de allra starkaste. Det är ju så, att även de mest tränade valmakare kunna någon gång misstaga sig. Det finns en musik som heter att trampa i klaveret, och det låter ju tänka sig att regeringen helt enkelt spekulerat fel. Det är icke alldeles omöjligt i varje fall.

Nu begär herr statsministern något av oss, som jag tycker i och för sig icke är oresonligt. Han säger ungefär så här: vad vi vilja är att de borgerliga skola vara med om att förhandla om denna framtida folkförsörjning, om huru den skall läggas. Jag frågar då: när har borgerligheten i detta land, åtminstone den lilla del som jag talar för just nu, när ha vi någonsin vägrat att gå in i förhandlingar? Men vad jag fäster uppmärksamheten på är, att här står striden mellan regeringen och oss andra framför allt därutinnan, att *regeringen icke bjuder en förhandling som är förutsättningslös*. Det är däri det ligger. Regeringen begär en förhandling, som är bunden vid en viss förutsättning, nämligen den ökade statskontrollen.

Och där skulle jag vilja, eftersom det nu är frågodagsförrättning, rikta ännu ett spörsmål till herr statsministern: är det medlet eller målet, som är det väsentliga för regeringen? Man borde ju icke behöva fråga. Är det detta att vinna folkförsörjningen, att få arbetslösheten utplånad, är det detta, som är det betydelsefulla — eller är det *statskontrollen*, som är det väsentliga? Varför jag frågar så, beror helt enkelt på att om herr statsministern är alldeles klar med sig själv nu, att målet är det som det naturligen bör vara, nämligen folkförsörjningens tryggande, arbetslöshetens utplånande, varför inbjuder då icke herr statsministern de borgerliga till en fullständigt förutsättningslös penetring av problemet? Vi äro beredda att när som helst ingå i förhandlingar här-om. Vad vi måste bestrida är herr statsministerns uppläggning att binda förhandlingarna vid den vidgade statskontrollen. Herr statsministern gör det hela en tjänst, om han på den punkten klart och utan omsvep säger oss, om förhandlingarna ur hans synpunkt sett äro bundna vid vissa förutsättningar eller om de icke äro det.

Till sist tog herr statsministern upp någonting, som vi icke äro alldeles obekanta med. Det var statsministerns inställning till försvarsfrågan. Han säger ungefär detta: det är icke tillräckligt ur försvarssynpunkt, om försvaret icke blir någonting mer än det militära. Det räcker icke med ett försvar, som bygger bara på militärapparaten. Vi måste också ha en social försvarsfront. — Ja, ingen människa i detta land har, mig veterligt, någonsin bestritt detta. Varför anser herr statsministern det angeläget att gång efter annan säga detta, att det gäller att se till, att vi icke rusta så mycket, att den sociala försvarskraften knäckes? När har i detta land från något parti ifrågasatts en sådan rustningsbörda, att den sociala utvecklingen skulle kastas tillbaka? Den senaste gången högern i vårt land lade fram en försvarsproposition var 1924. Jag satt här en kväll och läste den dåvarande statsministerns diktamen till statsverkspropositionen, och det slog mig då, att även denne högerman till den grad var angelägen betona, att naturligtvis var detta ett avvägningsproblem, där man måste taga hänsyn till »både — och». Och han polemiserade emot

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

varje tanke på att öka rustningarna till en sådan grad, att vi icke skulle hålla en verkligt social framstegslinje bärig i det svenska samhället. Jag kan icke hjälpa, att det är en smula irriterande detta, att herr statsministern gång efter annan argumenterar på det sätt han gör, ty det ger faktiskt den, som icke följt med alltför noga, en känsla av att den sociala utvecklingen här i landet skulle vara hotad. Och jag bestrider, att den sociala utvecklingen hos oss skulle vara attackerad genom försvarskostnaderna.

I övrigt är jag angelägen understryka, att naturligtvis accepterar jag utan varje förbehåll statsministerns principiella upplägnings av detta avvägningsproblem. Det gäller att sörja för både det ena och det andra. Men då skulle jag vilja fråga — och det är min sista fråga — känner herr statsministern till något samhälle i världen, som med den uppläggning av detta problem, som herr statsministern gång efter annan givit, har rättighet, att räkna på större redobogenhet från sina medborgares sida att sörja för försvaret än det svenska? Vilket samhälle i världen är det, som är förnämligare än vårt, då det gäller en social och kulturell och ekonomisk standard för sina medborgare? Jag menar, att det är ganska angeläget slå fast, att — alltjämt med det resonemang, som herr statsministern lagt upp — den svenska staten kan hava rättighet att räkna på större redobogenhet, än något annat folk är skyldigt att visa sin stat, då det gäller att trygga försvaret. Ty se, det är så, herr statsministern, att när vi på den borgerliga sidan äro hårda i denna diskussion om försvaret, så beror det därpå, att vi helt enkelt äro gripna av en tanke, som under de senaste tre och ett halvt åren har förts fram här i den svenska riksdagen och i den offentliga debatten i landet av just herr statsministern mer än någon annan, och där jag ger min fulla anslutning. Det är den, att det i detta land skall drivas en solidarisk politik. Men vi tro, att denna solidariska politik skall drivas så, att man följer linjen helt ut. Det räcker icke med att stanna på mitten. Det måste fullföljas detta resonemang: statens, det allmännas solidaritet med sina beträngda medborgare och medborgargruppernas solidaritet med den svenska staten.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Det kanske hade varit riktigt att vänta med min replik, tills herr Andersson i Rasjön hade haft tillfälle att åter uppträda. Men det har redan förekommit så mycket, sedan jag hade ordet, att detta kan rättfärdiga, att jag redan nu replikerar.

Innan jag kommer in på de delar av diskussionen, som här vid sidan om utrikespolitiken tilldragit sig huvudintresset, kanske jag får ge vissa repliker i ett par mindre frågor. Den ena riktar sig till herr von Seth, som förfrågade sig rörande behandlingen av de samvetsömma. Jag har det intrycket, att den ärade talaren icke har uppmärksammat vad som i det avseendet förekommer på sidan 214 i fjärde huvudtiteln. Han skall där kunna finna, att man har uppmärksammat de önskemål, som framställts om en strängare kontroll rörande de samvetsömma, och att man också under fjolåret utfärdat vissa ändrade bestämmelser, beträffande vilkas tillräcklighet myndigheterna ha olika meningar, men att man är i det läget, att en fortsatt prövning är det naturliga. Han kan också där finna, att den starka stegring ifråga om de samvetsömmas antal, som under några år ägt rum, har ersatts med en ganska kraftig nedgång. På sidan 214 anföras vissa siffror, som visa detta. Man har alltså under 1935 582 beviljade ansökningar. År 1933 hade man

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

850 och 1934 783. Man kan alltså redan här konstatera en mycket markerad ändring, som blir ännu större, om man rör sig uteslutande med det område för de samvetsömma, som kanske är det ömtåligaste, d. v. s. dessa, som icke hava åberopat religiösa skäl utan allmänna etiska skäl. Där visar det sig, att under 1935 beviljades 86 ansökningar mot 274 år 1933 och 250 år 1934. Det företaller alltså, som om man vore på mycket god väg att komma till rätta med ett förhållande, som började te sig betänkligt.

Den andra, jag får kanske säga mindre fråga, som jag skulle vilja beröra, är den, som herr Björck i Kristianstad tog upp, nämligen om dagordningsinstitutet. Jag minns mycket väl, att jag i samma fråga i fjol gav herr Björck den repliken, att jag hoppades, att regeringen skulle bli i tillfälle att framställa ett förslag i detta avseende. Herr Björck har alldeles rätt i att jag har ändrat mening på den punkten. Sedan jag studerat den utredning, som framlagts, har jag blivit övertygad om att med den konstruktion, som vårt parlament har med två kamrar med lika befogenhet, kan ett dagordningsinstitut knappast tillämpas på ett parlamentariskt förnuftigt sätt. I varje fall skulle det skapa så pass många svårigheter, att man måste ställa sig i högsta grad betänksam mot att försöka forcera dagordningsinstitutet.

I detta sammanhang fann herr Björck anledning att försöka säga någonting lustigt om huru man skaffar sig majoriteter på att yrka avslag på sina egna förslag. Jag har ingen anledning att taga upp en diskussion om vad som förekom vid tredjemansfrågans behandling i fjol. Jag förmodar, att herr Björck och andra från högern icke med någon större glädje motse en repetition, ty deras roll i den situationen var icke vidare hedersam. Men eftersom det påminnes om detta ideligen, ideligen, kan jag säga, att *om* det nu var så, att vi gjorde en manöver, som kan klandras, så är det ju ingenting annat än vad som gjordes från högerregeringens sida i skolfrågan något år tidigare. Med konstaterande av detta har jag icke fällt något omdöme om vad som gjordes från högerregeringens sida i skolfrågan. Och vad min syn på tredjemansfrågan beträffar, har jag tillräckligt framlagt den i fjol; jag vågar icke på nytt taga upp den, ty då riskerar jag naturligtvis ännu en småviktig betygssättning från Norrköpingsbanken.

Om jag sedan går över till den diskussion, som här förts rörande krispolitiken, har jag att inregistrera den vackra synen av herr Kilbom tappert kämpande vid högerns sida för att slå fast, att vad som har gjorts av den socialdemokratiska regeringen och den politik, som den, stödd av riksdagens majoritet, följt, har varit utan all betydelse för den förbättring, som inträtt. Jag skall icke fortsätta diskussionen på detta område länge.

Herr Björck förklarade, att han fann det beklagligt, att man inom högern 1933 och 1934 med all den kännedom, man hade om vissa tillstånd, ändå icke hade kunnat vara tillräckligt förutseende för att se, att utvecklingen skulle taga det gynnsamma förlopp, som har lett fram till dagens situation. Nu är det att märka, att när man replikerar så, replikerar man icke alls på vad jag har sagt. Jag har överhuvud icke klandrat någon för de bedömanden av läget, som man kunde göra 1933, och jag är fullkomligt villig medge, att det vid den tiden fanns så många ovissa moment, att alla mer eller mindre hade anledning till tveksamhet vid bedömandet. Vad jag har talat med herrarna om är, att herrarna då voro så tvärsäkra på att vi hade orätt. Jag har icke yttrat mig om ert eget bedömande. Men är det icke så, att både 1933 och 1934 förutsade man med den största tvärsäkerhet, särskilt från högerhåll, att den politik, som regeringen och riksdagsmajoriteten hade gått in för, skulle leda till katastrof, skulle bli förstörande för våra statsfinanser och för vårt ekonomiska liv, skulle leda till ökning av arbetslösheten i stället för minsk-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

ning o. s. v., o. s. v. Och var icke högern så tvärsäker i denna sin uppfattning, att den vid 1934 års val gick ut med ett krav på systemskifte för att rädda landet undan den olycka, som tillvaron av den socialdemokratiska regeringen innebar, och som denna regeringens och riksdagsmajoritetens politik innebar. Alla veta, att det har förhållit sig på det sättet.

Nu har jag icke med anledning av vad vi i dag kunna konstatera här trätt fram och sagt: tänk, vad vi voro kloka och bra. Den enda slutsats, jag dragit — märk väl det, mina herrar — det är, att jag sagt, att de, som sågo så kapitalt fel, men ändå voro så tvärsäkra, kunna åtminstone av detta lära, att man icke skall vara lika tvärsäker en annan gång. Jag vill endast med det goda sinne, som jag har, varna herrarna på högerkanten för att göra om sådana där dumheter, som man icke reparerar genom att, då saken kommer på tal, tala om någonting annat. Nu är tyvärr denna varning tydligen ytterst befogad, ty om jag rätt har förstått referaten av vad som sagts i första kammaren, så är högerledaren av den uppfattningen, att den politik, vi hava fört, har varit så oriktig, att han drar den slutsatsen, att få vi en ny kris, så få vi framför allt icke göra om vad vi gjort under denna senaste kris. Det är ju ur landets synpunkt ytterst beklagligt, om man så sitter fast i vad som för mig ter sig som förbenade föreställningar, att man överhuvud icke vill draga någon lärdom av sina egna misstag.

Om jag sedan ett ögonblick skulle uppehålla mig vid frågan om vilket gagn vår politik har gjort, så är det ju ganska rimligt, att jag knyter an till de citat från vad jag sade 1933, som här hava gjorts av herr Österström. Jag var 1933 ganska angelägen att försöka åstadkomma en så stor samling som möjligt, varför jag använde alla de möjligheter, som funnos, för att utjämna motsättningarna. Och jag hade intet skäl att framställa skillnaderna mellan vad regeringen och med den riksdagsmajoriteten ville och vad opponenterna ville, såsom större än de voro. Gent emot alla predikningar om faran av stora anslag till allmänna arbeten, om ruinerande upplåningar o. s. v., var det mycket naturligt, att jag pekade på att det icke var fråga om så stora skillnader, att man kunde tala om den ena sidans ståndpunkt såsom äventyrspolitik och samtidigt om den andra sidans såsom klok och försiktig politik. Men även om i dessa avseenden skillnaderna icke voro stora, så skola vi icke glömma bort, att särskilt mellan högerns linje och den, som blev majoritetens, fanns det även i penningavseende en ganska avsevärd skillnad. Och den, som i likhet med mig hade vissa betänkligheter mot den nedskärning av anslagen, som skedde genom överenskommelsen, måste säga sig, att skulle man ytterligare skurit ned med de 43 miljoner kronor eller vad det var, som skilde högern från majoriteten, så hade man kunnat riskera hela effekten av det program, som skulle genomföras.

Och dock låg icke skillnaden starkast på frågan om summorna utan på frågan om summornas användning. Jag antar, att om herr Österström hade citerat vidare, skulle det hava framgått, att just på den punkten voro vi mycket angelägna att driva just de linjer, som blivit linjerna för vår politik emot krisen. Dessa betydde bl. a. att vi inrymde åt de allmänna arbetena en dominerande plats inom ramen för vad som gavs för arbetslöshetens bekämpande, under det att man både från högerhåll och från de frisinnades representanter i särskilda utskottet ville lägga nästan hela tyngdpunkten på reservarbeten, som enligt en mening, som jag fortfarande har, icke skulle kunna — även anordnade i större omfattning — ge samma effekt som arbeten i den öppna marknaden. Vi äro väl också på det hela taget ense därom, att dessa åtgärder icke hava varit utan sin betydelse. Försöken att förneka detta bli mattare och mattare — naturligtvis aldrig hos herr Kilbom, ty herr Kilbom kan överhuvud

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

icke taga skäl. Det kan icke vara bara en tillfällighet, att Sverige har gått igenom krisen på ett snabbare och bättre sätt än något annat land, och att i länder, som ha följt andra linjer för sin krispolitik, man fortfarande brottas med oerhörda ekonomiska svårigheter och en arbetslöshet, som är jämförelsevis lika stor, som den var hos oss 1932.

Det är en kombination av en konjunkturutveckling i gynnsam riktning och statliga insatser, som har så snabbt skapat ett gott läge. När vi nu äro där, må det icke förtänkas våra anhängare, om de kanske en och annan gång jubla litet för högt över detta. Våra kritiker befinna sig däremot i den gynnsamma situationen, att de icke försökt sin politik, att det icke finns några möjligheter att fastslå vad resultatet skulle ha blivit, om deras gamla uppfattning om en inskränkningspolitik i stället för expansionspolitik hade vunnit anklång och blivit avgörande. Vi ha icke kunnat pröva den av dem förordade politiken i vårt eget land. Den har prövats i andra länder med dåligt resultat. Jag kan gratulera icke bara representanterna för denna politik till att de sluppit undan prövningen. Jag gratulerar naturligtvis framför allt vårt land till att vi den gången sluppo undan och till att det fanns tillräckligt många, som förstodo, att vi för att nå fram till det nuvarande tillståndet måste ändra på ganska gamla ingrodde föreställningar.

Herr Österström frågade, om krispolitiken varit ett särtecken för socialdemokratien, regeringen eller partiet. Han uttryckte det också så: finns det i denna politik någonting, som icke vi andra ha andel i? Det har alltid varit mig angeläget att betona, att denna framgångsrika politik just är resultatet av ett samarbete på bred grund. Om också de ekonomiska åtgärderna varit det betydelsefullaste, är det möjligt, att effekten skulle ha blivit mycket mindre, om denna politik hade förts i strid mot en mycket stark opposition och om icke under denna politik hade funnits detta breda underlag. Eftersom jag tror, att det psykologiska momentet i uppgörelsen år 1933 var av en ofantlig betydelse i en tid då det icke bara rädde ekonomisk utan även andlig depression, tillmåter jag den omständigheten, att bondeförbundet och praktiskt taget hela folkpartiet var med om att bära upp denna politik, en sådan betydelse, att det aldrig ett ögonblick skulle falla mig in att försöka fördölja eller förringa betydelsen av en sådan samverkan från deras sida med socialdemokratien. Jag skall därför icke heller nu försöka gradera förtjänsten. Det kan ju hända, att det betydde en hel del, att det fanns en regering, som vågade, och det kan ju också hända, att resultatet hade blivit ett annat, om det funnits en regering, som icke hade vågat. Men jag skall icke konkurrera. Jag motser med glädje, att herr Österström under de kommande månaderna liksom jag kommer att fara ut i bygderna och tala om att en del av det goda, som vi uppnått, är resultatet av den förståndiga samverkan, som inleddes år 1933.

Om jag därefter för att följa samma ordning som i mitt första anförande går över till frågan om läget i dag, så har jag ju fått en mängd frågor, som egentligen voro *en* fråga, nämligen frågan om vad regeringen har att rekommendera. Jag ger herr Österström alldeles rätt däri, att det är regeringen, som i första hand har att försöka visa utvägar. Men det löser väl icke från förpliktelsen att svara på min fråga: vad vill ni? Det finns ett folk i detta land, som måste ha intresse av att veta icke bara vad regeringen vill utan även vad folkrepresentanterna vilja. Även om regeringens skyldighet är störst, finns en skyldighet också för de andra.

Nu är det emellertid nödvändigt att hålla i minnet, hur denna debatt förflutit. När jag frågade vad ni vilja på vissa borgerliga håll, så var det därför, att ni klandrat vad vi gjort och anmärkt på det vi rekommenderat. Den kvardröjande arbetslösheten betrakta vi som ett allvarligt ont. Vi inrikta

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

oss på att söka omedelbart motverka den med tillfälliga åtgärder. Vi säga, att så länge vi icke ha funnit de utvägar, som verka på lång sikt, så måste vi upprätthålla den tillfällighetspolitik, som vi inledde under krisåren. Vi mena alltså, att denna betydande arbetslöshet gör, att man icke kan sluta upp med de allmänna arbetena. Man kan icke skära ned programmet i detta avseende. Man kan minska något på reservarbetena, men på det hela taget, fast i mindre omfattning, måste politiken från 1933—1935 fortsätta. Mot detta reses opposition. Det har sagts, icke bara nu utan sedan minst ett år tillbaka, från olika borgerliga håll, att man omedelbart när konjunkturförbättringen kom skulle ha stoppat hela denna politik, stoppat de allmänna arbetena, underlåtit att använda de anslag, som stodo till förfogande. Det har varit en ständigt återkommande anmärkning icke minst mot socialministern, att han fortsatt att lämna lån, att stödja beredskapsarbeten o. s. v. Det är med anledning härav jag säger, att om ni icke vilja vara med om vårt program, om ni vilja begränsa omfattningen av vad regeringen begär för att motverka arbetslösheten, då skola ni säga vad det är ni vilja i stället, hur ni vilja hjälpa de arbetslösa. Ni måste låta oss veta om ni mena, att man bara kan klippa av dessa hjälpanordningar och driva ut de arbetslösa i den allmänna marknaden för att öka konkurrensen eller om ni tänka er en annan form för att bringa en hjälp, som ni icke förneka vara samhällets skyldighet att ge.

Vi ha alltså sagt, att vi måste fullfölja den politik, som inleddes under krisen, så länge vi ha denna arbetslöshet och till dess vi ha funnit mera effektiva remedier. Om ni komma och säga: detta är oriktigt, så är min fråga berättigad: vad är det ni vilja? Den frågan tror jag icke är berättigad till herr Österström, men eftersom herr Österström fann anledning att göra sig till de borgerligas talesman så där i allmänhet, är det ju riktigt, att han får mottaga repliken för vidare befordran.

Emellertid kvarstår frågan: vad kan man göra mera effektivt? Det har sagts, att där sitter regeringen med apparaten i sin hand. Det är den, som i första hand skall behandla detta spörsmål. Det ha vi gjort. Den saken har intresserat oss under ganska lång tid, och vi pröva olika vägar för att komma fram till ett resultat.

Ingen tror, att vi med några yrkesskolor lösa hela problemet, men vi kunna kanske göra det i en begränsad omfattning. Det ligger ju ändå en rimlig logik i socialministerns resonemang beträffande stenindustrien. Han vill avskilja de yngre elementen bland de arbetslösa i Bohuslän och låta dem komma in i yrkesskolor — det är väl fråga om, skulle jag tro, cirka 1,000 man — och där giva dem en utbildning, som möjliggör för dem att gå ut i konkurrensen inom andra verksamhetsgrenar. Man har då kvar problemet med de äldre arbetslösa, som man icke kan överflytta och beträffande vilka man icke kan tänka sig en utbildning för en ny verksamhet. Om man icke räknar med att man kan bringa stenindustrien på fötter igen, får man finna vissa medel att ändock under vissa år bereda dessa arbetslösa sysselsättning och uppehälle inom deras gebit. Där har regeringen heller icke försummat att framlägga förslag. Det ligger redan på riksdagens bord en proposition, som avser att skapa vissa arbetstillfällen åt dessa äldre stenhuggare. Samtidigt äro vi verksamma på flera håll för att finna avsättning för gatsten och därmed möjlighet att ytterligare sysselsätta stenhuggarna. Vi ha t. o. m. gjort vad många klandrat, vi ha ställt lån till förfogande för stenindustrien och vi ha förlängt tiden för anlitande av dessa lån. Om man hade fått rätt i sina anlopp mot vår krispolitik, skulle denna utväg icke stått öppen. Man skulle ha befunnit sig i ett sämre läge.

Nu anmälde herr Österström, att man vore villig att resonera med oss. Jag

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

är så mycket gladare över denna deklaration, som det icke är så länge sedan en af folkpartiets tidningar satte i fråga, huruvida det icke vore lämpligt att bojkotta en fortsatt undersökning efter de linjer, som angivits i den nothinska utredningen. Det nothinska betänkandet har ju fått goda betyg. Det behandlar, bland annat, frågan om en undersökning rörande rationaliseringar under större hänsyn till de samhällseliga synpunkterna. Det rekommenderar undersökning av möjligheterna att genom utvidgat samarbete med näringsorganisationerna öka stabiliteten och arbetstillfällena. Det innehåller en rad uppslag för lösande av frågan om hur man skall kunna utvidga den utländska marknaden för svenska produkter. På alla sådana fält måste vi söka oss fram. Regeringen är i full färd med att fullfölja uppslagen. Jag är glad att veta, att åtminstone herr Österström är villig att hjälpa till.

Jag kommer nu till den tredje delen av vad som här diskuterats, nämligen frågan om den allmänna kontrollen. När jag gör mina invändningar mot dem, som klandra mig för min tro på den allmänna kontrollens nödvändighet, svarar herr Björck med en hänvisning till hur många statsingripanden som högren varit med om. Vi äro icke mot statsingripanden, säger herr Björck. Principiellt ha vi ingenting emot statsingripanden. Vi ha varit med om en sociallagstiftning, som innebär en hel rad av statsingripanden. Vi ha varit med, kunde herr Björck ha fortsatt, på många områden för att hålla efter bolagen, för att kontrollera bankerna o. s. v. Jag antar, att när han deklarerar detta såsom en förtjänst hos högern, måste det innebära, att högern alltså ingenting har emot statsingripanden. Är det så? Jag har en gång i denna kammare sagt, att för mig skulle ett samarbete mellan socialdemokratien och gammal god konservatism framstå som ganska naturligt, därför att hos båda är ju omsorgen om det allmänna intresset själva utgångspunkten. Är man ense på den punkten, har man naturligtvis mycket lättare att diskutera formerna för statsingripanden.

Jag skulle kanske, innan jag går vidare, säga något mera om det kapitalistiska samhället. Herr Björck försökte verka upprörd över, att landets statsminister, som har ledningen över regeringen i det nuvarande samhället, kunnat förgå sig så långt, att han kallat detta samhälle »förtjusande». Han hänvisade till vad jag sagt i mitt tal på den svenska flaggans dag och undrade om det icke ändå ligger en oerhörd motsättning mellan mitt tal på Stadion och mitt tal i andra kammaren. Detta är en ganska lustig förebråelse redan därför att man annars brukar säga, att talen från den här bänken äro de försiktiga talen, under det att de tal, som hållas utanför riksdagen, bruka vara av ett annat slag. Jag är glad, att herr Björck citerade. Det finns icke någon som helst anledning för oss att icke erkänna förtjänsterna i det nuvarande samhället. Det skulle ju vara meningslöst, om vi förnekade, att den kapitalistiska utvecklingen inneburit ett uppsving, som möjliggjort en betydlig höjning av standarden på olika områden. Det finns ingen anledning för oss att på något sätt dölja, att förhållandena i vårt land äro relativt bra, i jämförelse med förhållandena i de flesta andra länder. Det finns absolut ingen anledning att förneka, att vårt land är skönt, och det finns ännu mindre anledning att förneka, att här har genom den demokratiska utveckling, som fört fram folket till delaktighet i avgörandena och genom en social lagstiftning, som ofta har måst tvingas fram, skapats sådana förhållanden, att landet har blivit värt att leva i. Men samtidigt som man erkänner allt detta, är glad åt allt detta och avvisar den flacka antipatriotism, som bara söker utrymme för klander, är det väl liksom ett bevis på djupet av fosterlandskänslan, att man icke blundar för bristerna, att man samtidigt är medveten om att trots allt, som gjorts, återstår det mycket. Det var det jag syftade på på svenska flaggans dag, när jag sade, att fosterlandet icke bara är värt att värna och vårda utan också att bättra och förkovra. Jag

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

erinrade vid det tillfället särskilt om att det ännu finns stora skikt i vårt land, som leva under högst brydsamma förhållanden. Detta gäller icke bara de arbetslösa. Vi ha en lantarbetarekår, vi ha en skogsarbetarekår, vi ha en fiskarekår, vi ha mycket stora folklager, som leva under sådana förhållanden, att vi icke kunna berömma oss av att den allmänna goda standarden har kommit dem till godo. Vi ha, med andra ord, mycket stora folklager, som leva så att säga på gränsen, folklager, beträffande vilka vi icke kunna berömma oss av någon hög levnadsstandard. I min ställning har man tillfälle att även blicka in i ganska många enskildas förhållanden. Jag är glad åt att det blivit en vana hos många att när de tycka att vägarna äro stängda, de då vända sig till landets statsminister. Detta gör att man får se många sådana där enstaka exempel, som kanske säga mycket mer än all god statistisk utredning. Det finns oändligt mycket att bättra här i landet.

Det är möjligt att jag, när jag talade om det kapitalistiska systemet — kända sade jag samhället — blev litet upprörd när jag tänkte på alla dem som inte vilja erkänna detta samhälles ofullkomligheter. Det är inte på det sättet, att jag trätt fram här och sagt, att detta samhälle bara förtjänar klander. Jag har pekat på bristerna, men jag har gjort detta gent emot dem, som försöka utbreda den föreställningen, att denna samhällsordning är höjden av förträfflighet, och gentemot dem, som klandra oss socialdemokrater därför att vi förmena, att det finns fel i denna samhällsordning, som man inte får blunda för utan som man målmedvetet måste inrikta sig på att komma till rätta med. Jag sade i går, att så länge den kapitalistiska ordningens lovsjüngare inte kunna försäkra oss, att vi skola slippa att störta hundratusentals människor i arbetslöshet och elände, så länge de inte kunna säga oss, att vi aldrig mer skola behöva riskera att vår bondeklass hotas av ruin, så länge de inte kunna säga oss, att upplösningen inom medelklassen inte kommer att fortsätta, så länge ha de också en skyldighet att gå med oss i en diskussion om hur man skall kunna komma till en bättre ordning. Vad svarar man då på detta? Jo, herr Björck i Kristianstad använder härvidlag återigen den metoden att vända frågan. Han frågar: kunna socialisterna garantera, att den socialistiska ordningen ger oss ett sådant himmelrike, att inte kris och nöd kunna förekomma där? Jag besvarar denna fråga med att säga, att jag tror på vår möjlighet att organisera samhället så, att våldsamma kastningar i hög grad skola kunna undvikas. Jag tror emellertid ännu mera på vår skyldighet att göra försöket. Vi få inte införa ett konstatrat missförhållande slå oss till ro. Vi måste gå till en undersökning av hur man skall kunna komma ut ur detta missförhållande. Och därvidlag förklarar jag för min del, att jag inte kan se någon annan möjlighet till ett fastare grepp över folkförsörjningen än ett ökat samhälleligt inflytande, en ökad samhällelig kontroll. Denna kontroll och detta inflytande kunna icke ha till ändamål att lamslå den enskildes initiativ. De skola fylla den stora uppgiften att öka välförståndet för alla. Det samhälleliga inflytandet måste alltså se till att det tas initiativ och bringas hjälp, där det finnes möjlighet att utvidga produktionen och skaffa nya försörjningsmöjligheter. Det är icke fråga om någon lamslående statlig inblandning utan om en befordrande och initiativkraftig, ehuru den också kan få till uppgift att vaka över att man inte i någon sorts obehärskad optimism, särskilt i uppgångstider, far i väg på ett sätt, som nödvändigtvis måste medföra mycket allvarliga bakslag.

Nu har man förklarar, att när jag talar om bristerna och farorna, så gör jag det på grund av en viss krismentalitet. Herr Österström antydde också, att jag ville försöka utnyttja krisen för politiska syften. Vi ha hört något liknande förr. Jag erinrar mig, att herr Bagge i ett av sina föredrag talade om krisen som en önskesituation just för socialdemokraterna, att vi i den hade vårt rätta

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

element, att vi ville uppehålla fruktan för en ny kris för att kunna politiskt utnyttja den. Det är kanske något billigt att säga, att om vi hade några sådana där spekulationer, så skulle vi väl närmast vara intresserade av att det fick basa iväg mot den där nya krisen. Nu varna vi. Det är för övrigt inte bara jag och andra socialdemokrater, som äro övertygade om att nya och svårare kriser kunna sätta samhället i allvarlig fara. Om ni studera den engelska boken om »de kommande fem åren», så skola ni finna, hur dessa 150 framstående engelska män och kvinnor, högerfolk, liberaler och socialister, vilka där framlagt sin gemensamma uppfattning, äro ense därom, att samhällets aktivitet på det ekonomiska området är nödvändig icke minst för att bevara det fria och demokratiska samhället. I denna bok visar man hurusom genom ett envetet motstånd, ett propsande på det som är, en tillbedjan till bestående ordning, som går så långt att man ingenting vill, riskerar att väcka en revolt hos dem, som, medvetna om samhällets resurser, inte vilja nöja sig med att leva i svårigheter, en revolt, som kan komma att gå ut över värden, som inte få prisgivas. De 150 draga den naturliga slutsatsen, att man måste inrikta sig på att undanröja de missförhållanden, som kunna medföra dylika risker. De säga, att även om vi, socialister, liberaler och högermän ha olika meningar om slutmålet, så bör väl detta inte hindra oss från att åka tillsammans så långt som färdriktningen är densamma och målet detsamma. Deras rekommendationer utmynna i vad Arthur Salter kallar »det blandade systemet», ett system med en tilltagande socialisering på vissa områden, där utvecklingen lett till koncentration och monopol, men med fri företagsamhet å andra områden och kanske det större fältet, allt under en allmän kontroll, som ger själva folkförsörjningspolitiken och näringspolitiken den rätta inriktningen, den nämligen att tjäna folkets uppehälle och välstånd.

Herr Österström frågar nu mig, om jag är med på en förutsättningslös undersökning av dessa saker. Naturligtvis är jag det. Jag har mer än en gång förklarat, att etiketterna för mig spela mycket liten roll. Det är innehållet som är det avgörande. Jag har också mer än en gång förklarat, att ett program med den begränsning, som anges utav de av mig åberopade engelsmännen, är ungefär vad jag för min del tror på för de närmaste åren såsom behöfligt för att skapa en större stabilitet, en ökad trygghet, ett bättre utnyttjande av produktionen och ett större välstånd. Jag kan så mycket hellre vara med om ett förutsättningslöst resonemang som jag i den bok, som herr Björck varit vänlig att ta med sig hit, mycket energiskt vänt mig mot den tanken, att den privata företagsamheten och det privata initiativet är någonting som man kan undvara. Jag har sagt, att under varje ekonomisk ordning och i varje samhälle den enskildes vilja till insatser och förmåga av initiativ kommer att vara en fullkomligt outhärlig kraft. Jag tänker mig icke alls något byråkratiskt facksamhälle, där det finns institutioner som ordna allt. För mig ha människorna alltid varit det avgörande. Ett samhälle med människor, som gå efter linjal, på kommando, med hjärnorna uttagna eller oanvändbara, ett sådant samhälle skulle bli det olyckligaste samhälle vi överhuvud taget skulle kunna tänka oss. Det är människorna som skola göra samhället. Det är deras vilja, deras initiativförmåga, deras kraft som skall präglä allt. Det är härav alldeles klart, att då jag kan tänka mig ett system med en utvidgad samhällskontroll och en utvidgad samhällelig verksamhet, beror detta helt därpå, att jag för min del tror, att man även i ett sådant samhälle kan tillvarataga det enskilda initiativet, den enskildes vilja till verkamma insatser. Jag vill minnas, att det var i fjol, som jag sade till herr Österström, att det är på den punkten som ni äro så oersonliga. För er finns det bara ett antingen—eller. För mig finns det ett både—och, i den meningen nämligen, att jag tror, att

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

man kan fruktbar göra det enskilda initiativet i organisationer och samhällsföretag. Jag har inte ens någonting emot den tanken, att man även i ett övervägande socialistiskt samhälle, på områden som visat sig vara därför naturliga bibehåller den privata företagareverksamheten. Man citerade här vad någon sagt om konkurrensens livgivande inflytande. Men, min gode vän, herr Björck, det där kan man få ett ännu bättre och ännu mera auktoritativt intyg på från vårt håll i det utlåtande rörande vårt partiprogram, som programkommissionen avgav 1920. Däri vänder man sig mycket energiskt mot tanken på en sådan statsmonopolisering, som skulle fördyra och försvåra allt, och räknar med konkurrensen som en alltjämt reglerande och korrigerande kraft.

Men så finns ju klasskampen! Kan det vara både klasskamp och samverkan? Ja, tänk, herr Björck, det kan det vara. Det förhåller sig nämligen så — jag ber herr Anderson i Norrköping om ursäkt om det är en mycket gammal sak som jag här talar om, men jag tror inte, att någon kan göra anspråk på att i denna debatt ha kommit fram med några nya synpunkter — att för oss socialister klasskampen inte är någonting som agiteras fram utan någonting som uppkommer på grund av befintliga ekonomiska motsättningar. Det har ju också konstaterats, att klasskamp präglat praktiskt taget alla samhällen. Den präglar kanske i särskilt hög grad just det nuvarande samhället, med dess starka koncentration av förmögenhet och ekonomisk makt å ena sidan och de stora massornas relativa fattigdom å den andra sidan. Denna motsättning alstrar en kamp mellan klasserna. Enligt socialistisk uppfattning kommer denna klasskamp inte att upphöra förrän dess orsaker undanröjts. Därför vill också socialdemokratien samla till en kamp, som syftar till att häva motsättningarna för att kunna avskaffa klasserna och införande av det klasslösa samhället. Av det faktum att motsättningarna alstra klasskamp draga vi icke slutsatsen, att en oförsonlig strid måste ständigt pågå. Vi tänka oss i stället en utjämning av motsättningarna och dessas hävande genom demokratisk utveckling. Eftersom samhället är en organisation, stadd i ständigt förändring, kan jag tänka mig ett successivt upphävande av de ekonomiska motsättningarna och därmed en gradvis avveckling av klasskampen. Jag för min del lika litet som mitt parti har något behov av att proklamera den oförsonliga motsättningens politik. Jag tror tvärtom att jag kommer säkrast fram till målet, det klasslösa samhället, om jag utnyttjar alla de möjligheter till samarbete, som erbjuda sig mitt uppe i motsättningarna. Därför kan för mig en politik, syftande till socialistisk ordning, vara en samförståndspolitik, och eftersom jag är den demokrat jag är, tror jag överhuvud taget inte, att samhällets förbättring kan ske annat än genom ett samarbete mellan olika grupper, mellan olika klasser.

Herr Österström, målet skall vara arbetslöshetens hävande, målet skall vara en förbättring av människornas läge, målet skall vara att göra människorna lyckliga. Systemet är alltid något sekundärt, och det är bara frågan om i vilken mån socialistiska synpunkter kunna vara utav värde som en hjälp åt oss att skapa ett tillstånd, i vilket vi kunna tala om att vi lyckliggjort hela folket. Från dessa synpunkter är det klart, att jag är beredd på en fullkomligt förutsättningslös undersökning. Detta betyder inte, att jag skall dölja för er, att jag har den uppfattningen, att endast genom den ökade statskontrollen kan man skapa dessa bättre förutsättningar. Kunna ni sedan övertyga mig om, att edra remedier äro bättre, då skall jag acceptera. Men försök inte inbilla mig, att ni klara er genom att bara säga: tänk så duktiga kapitalisterna ha varit, tänk vad gott kapitalismen har gjort, medan ni samtidigt glömma bort de risker, som följa av det kapitalistiska systemet och som äro uppenbara.

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

Jag beklagar, att jag har tagit upp så mycken tid med detta, men jag har vågat göra det därför, att jag betraktar det nuvarande såsom ett avgörande skede, där gamla invanda föreställningar brottas med nya synpunkter och där det för hela den lugna utvecklingens skull är nödvändigt, att vi komma till klarhet. Det är därför som jag, så långt ifrån att vara rädd, när man talar om att man skall göra frågan om själva principerna för vår samhällsordning till en valfråga, hälsar detta med glädje. Det skulle verkligen vara ett ytterligare bevis på huru högtstående vårt folk är, om man kunde föra en debatt härom i den goda avsikten att komma fram till det bästa resultatet. Jag är litet rädd, att man, när vi närma oss valet, kommer att använda andra metoder än den upplysande diskussionen. Det hindrar emellertid ej, att jag är glad åt att diskussionen har kommit. Jag tror, att det är nödvändigt för ordnandet av vår politik under den närmaste framtiden, att vi bli på det klara med varandra, att man upphör med alla dessa skrämselföreställningar åt ena eller andra hållet, och att man uttröner att det hos oss alla finnes samma vilja att söka komma förbi riskerna och vanskligheterna och göra det bättre för vårt folk.

Till sist bara ett par ord om herr Österströms sista anmärkning. Han talade ganska förtretat om mitt sammanställande av försvaret och sociala reformer. För mig är det bara en naturlig sammanställning, eftersom jag vet att det ena beror på det andra. Han vill emellertid göra gällande, att det är oriktigt i så måtto, att det är ingen som tänker på att genom vidgandet av det yttre försvaret åstadkomma ett avbräck för en fortsatt social omsorg. Jag har gentemot detta bara att replikera, att det finnes en gräns för vad vi ekonomiskt kunna presteras. Herr Österström kan säga, att den gränsen icke på något sätt tangeras genom till exempel mellanpartiernas förslag. Vi veta i själva verket ganska litet om den saken. Det har redan sagts oss här, att optimismen kring vår budget kanske är litet för stor. Man vet icke hur snart konjunkturerna vända igen. Vi ha icke rätt, menar jag, att i en tillfällig gynnsam situation gå ut ifrån att detta tillstånd skall fortvara hur länge som helst. Vi måste behålla huvudet kallt och söka eftersträva en avvägning, som blir sådan, att man åtminstone kan ha några förhoppningar på att den skall hålla, så att man inte, så snart situationen i någon mån förändras, skall behöva riva och slita i försvarsorganisationen igen.

Det är möjligt, att man ej kan komma fram till enighet om organisationens ram och summornas storlek. För mig är det i detta ögonblick tillräckligt, om man vill på alla håll vara med om att göra försöket. Har man den allmänna utgångspunkt som herr Österström har rörande vikten av det inre försvaret, bör det väl ej vara alldeles omöjligt att åtminstone komma varandra så nära, att det icke skapas en motsättning, där resultatet blir, i stället för en lösning av försvarsfrågan, ett utkastande av densamma i en ny, förbittrad strid. Jag är mycket angelägen om att undvika den striden ur försvarets egen synpunkt. Jag kommer därför att göra vad jag kan för att nå fram till ett gynnsamt resultat. Men jag vill i detta fall, som i alla andra, att man skall ha klart för sig, att det icke går att bara pressa på och pressa på, när det gäller oss. Vi ha också våra bestämda meningar om vad som är nödvändigt. Vi kunna gå andra meningar till mötes. Men vi kunna på förhand säga, att det finnes en ganska bestämd gräns, och kan man ej möta oss inom den gränsen, ha vi ej annat att göra än att övergå till vår särskilda linje. Jag hoppas, att alla icke minst på grund av vad vi lärt oss under senare åren skola vara benägna för en samförståndslösning.

Till sist vågar jag uttala den förhoppningen att vi genom den öppna diskus-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)
sionen här kunnat giva vårt folk en ökad vägledning rörande linjerna framåt för svensk folklpolitik.

Herr talmannen, som nu återtagit ledningen av förhandlingarna, gav här-
efter för kort gemäle ordet till

Herr **Österström**, som anförde: Herr talman! Jag tyckte nog att jag under två tredjedelar av herr statsministerns anförande hade anledning säga, att mina strävanden för en stund sedan där borta på talarstolen voro fullständigt misslyckade. Jag ansåg, att jag icke hade fått svar på någonting av vad jag sport. Nu är jag emellertid icke så säker på att jag ej ändock fått svar. Fastän det i så många punkter ej lämnades något svar, få vi nog fatta vad herr statsministern sade i senare delen av sitt anförande så att han erkände att varken han eller regeringen har några uppslag att komma med eller har någonting som skiljer dem från oss andra, när det gäller lösningen av de utomordentligt svåra problem, som här skola komma före. Herr statsministern är följaktligen, som vi andra, en vanlig fattig medborgare, som famlar och söker. Regeringspartiet kan i dessa avgörande spörsmål ej lämna någon säkrare vägledning än vi andra och trevar sig alltså fram liksom vi övriga. Ur den synpunkten har denna debatt ej varit alldeles förgäves.

Herr statsministern sade vid ett tillfälle, att han protesterade mot att vi göra gällande, att vår nuvarande samhällsordning är höjden av fullkomlighet. Ja, herr statsminister, så löjligt är det emellertid, att denna samhällsordning tillsvidare är höjden av fullkomlighet. Så långt historien sträcker sig, har världen aldrig skådat ett samhälle, som haft större förmåga att skydda sina medborgare, som varit mer rikt nyanserat än detta samhälle, som varit så starkt i sin hägnande förmåga. Herr statsministern har ej svarat på frågan om vilket samhälle, som vore mera fullkomligt än det samhälle i vilket han och jag nu leva.

Vidare yttrade:

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Till svar å herr Österströms sista fråga vill jag endast säga, att det bättre samhället är det samhälle, som han och jag tillsammans med andra svenskar kunna skapa, om vi vilja.

Herr **Carlström**: Herr talman! Jag har ej begärt ordet för att giva mig in i en debatt om vilket samhälle, som är mest förträffligt, utan jag har begärt ordet för att framföra några synpunkter ifråga om en kår, som lika litet som fiskare och skogsarbetare, om vilka herr statsministern talade, har det så särdeles bra för närvarande.

Jag har begärt ordet i denna debatt för att med anknytning till punkt 107 under nionde huvudtiteln få göra några erinringar med anledning av vad som säges eller måhända rättare, herr talman, i anledning av vad som inte säges i densamma. Denna punkt handlar nämligen om avsättning till jordbrukets prisregleringsfond, och departementschefen sysslar i denna med beräkningar över storleken av de summor, som kunna anses inflyta för nästa budgetår från bl. a. diverse skatter och införselavgifter å kraftfoder m. m. Beräkningarna äro emellertid endast skisserade med hänsyn till föregående års riksdagsbeslut och de kalkyler, som grundade sig på detta, och departementschefen framhåller, att storleken av dessa anslagsmedel ej kan bedömas annat än i sammanhang med prövning av frågan om fortsatta prisreglerande anordningar. Och vidare

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

säges det, att denna fråga enligt Kungl. Maj:ts beslut den 1 november 1935 är föremål för utredning av statens jordbruksnämnd.

Det är nu inte alls min mening att gå in på någon kritik av Kungl. Maj:ts åtgörande i fråga om regleringsåtgärderna för jordbruket. Det skulle ju i själva verket vara detsamma som att kritisera vad riksdagen, och för övrigt jag själv varit med om att besluta. I stort sett kan det väl sägas, att ifrågasvarande regleringsåtgärder, även då de haft till syfte att höja priset på kraftfodermedel, varit nödvändiga för att därigenom en viss begränsning av produktionen skulle komma till stånd. De ha ju ävenledes haft till uppgift att närma brödsädes- och fodersädespriserna till varandra, så att en jämnare fördelning av statens prisstödjande åtgärder på jordbruksprodukterna skulle äga rum.

Då emellertid frågan om de fortsatta regleringsåtgärderna ännu ligger så att säga i stöpsleven och jordbruksnämnden och Kungl. Maj:t ha att innan proposition avlättes i ärendet överväga hithörande spörsmål, har jag velat passa på tillfället att framföra några erinringar från småbrukarna i fråga om kraftfoderregleringen. Jag vet visserligen mycket väl, att vad jag här kommer att säga inte är någon nyhet varken för jordbruksnämnden eller statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet. Småbrukarna ha efter vad jag vet på olika sätt sökt få fram sina meningar i detta stycke till vederbörandes kännedom. Men har man inte varit i tillfälle att närmare eller i större omfattning komma i kontakt med de mindre jordbrukarna i skilda delar av landet, har man svårligen kunnat få en föreställning om det missnöje, som är rådande bland dessa ifråga om kraftfodersregleringen.

Jag vill visserligen gärna medgiva, att detta missnöje till dels beror på människornas förmåga att ganska snart glömma vad som varit. Då nu kraftfoderpriserna, som man påstår, lägga hinder i vägen för en för småbrukarnas förhållanden nödvändig produktion av fläsk, kött och mjölk, emedan de inte på sina små jordbruk kunna utan inköp av kraftfoder få en tillräcklig omslutning av driften, så ha de säkerligen glömt hurudant prisläget var på produkterna, då kraftfodret var billigt. Men även om man kan erinra om detta, så går det dock inte att bortresonera, att en småbrukare, som har ett litet jordbruk på ett tiotal tunnland, och som inte gärna kan å denna areal frambringa några vidare kvantiteter av fodersäd, genom fördyringen av denna kommit i ett ganska prekärt läge. Och jag tvekar inte att påstå, att om världsmarknaden i fortsättningen omöjliggör en produktion av jordbruksprodukter till priser, som tillåta småbrukarna att mer än nu utöka användningen av kraftfoder, så är driften av småbruk här i landet nära nog uteslutet.

Så länge världsmarknaden utan nämnvärd överfyllnad mottog till drägliga priser allt vårt överskott av animaliska jordbruksprodukter, så länge kunde små och stora jordbrukare med samma förutsättningar tävla om marknaden. De mindre jordbrukarna hade då vissa möjligheter att ligga över i denna tävlan genom att i förhållande till jordarealen kunna åstadkomma en större omsättning av animalisk produktion. Härigenom vanns sysselsättning för brukaren själv och hans familj, även om jordbruket var ett litet småbruk. Och genom de rikligare inköpen av kraftfoder kunde antalet svin och nötkreatur hållas större och djuren utfodras på ett sätt, som åt jorden gav riklig tillgång på naturlig gödsel, vilket i sin tur ledde till större skördar och ett år från år förbättrat jordbruk. Som förhållandena nu utvecklats sig, kunna visserligen de större jordbruken och bondejordbruken i allmänhet utan svårare olägenheter knappa in på kraftfoderköpen och ändå uppehålla en produktion, som ger tillräckligt arbete och tillräckligt omfång för att något så när lönande uppehållas. På den areal, som är tillgänglig, kan så mycket fodersäd åstadkommas,

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

att denna med visst mindre tillskott av inköpt kraftfoder ger möjlighet till en rimlig omslutning av driften. Men denna möjlighet är, som sagt, utesluten för det lilla småbruket. Här nödgas man nu allt för mycket begränsa omsättningen, med resultat att såväl arbete som inkomster beskäras och jorden såväl som brukaren blir allt magrare och fattigare.

Detta problem är ingalunda så enkelt, att det utan vidare kan förbigås, då det är fråga om regleringsåtgärder för jordbruket. I vårt land finnas 116,500 jordbruk med en areal mellan 4—10 tunnland, och det är ju alltjämt fråga om att ännu mer söka utöka de mindre jordbrukens antal. Men under sådana förhållanden måste det vara en angelägenhet av vikt att söka göra klart för sig, om det verkligen finns förutsättningar i denna tid att uppehålla det mindre jordbruket. Det kan ingalunda vara önskvärt, även om trängseln är stor på andra områden, att framskapa ett jordbruksproletariat, som till det bittersta har att kämpa med umbäranden och försakelser, och som troligen, om de förhållanden som nu råda fortsätta, ändå inte kan hålla ut vid jorden. Och då statsmakterna under många år medverkat till att genom lån och bidrag underlätta egnahemsbildningen och särskilt under krigs- och krisåren rent av lockat folk till småbruket, måste det också vara statens skyldighet att i möjligaste mån tillse, att den nuvarande småbrukarstammen kan finna möjligheter till bärgning.

Jag medger gärna, att här påtalade förhållanden inte äro lätta att tillrättalägga, och vad jag här har sagt är inte avsett som en kritik av de vidtagna regleringsåtgärdernas syfte för jordbruksnäringen i stort. Men då nu jordbruksnämnden och regeringen gå att överväga vad som för kommande budgetår bör göras i regleringshänseende för jordbruket, kan det inte anses obefogat att framhålla dessa synpunkter i denna debatt. Då vi räkna med landets jordbruk, få vi visserligen räkna med de större och medelstora som utslagsgivande för näringen. Men vilja vi behålla de mångtusende småbruket i vårt land och bereda ytterligare arbetstillfällen vid jorden, så få vi inte glömma dem, som nu nästan misströsta om möjligheterna att hålla sig uppe i den ojämna kampen om livsmedelsmarknaden.

Då man nu från skilda håll utropar det lyckliga läge, vari vårt land och folk för närvarande befinner sig, tack vare alla välvisa ingripanden från de styrandes sida, vore det kanhända en smula hälsosamt att lägga örat nära jorden och lyssna till småbrukarnas röst. Vi ha måhända gott av att höra på den till omväxling med allt lovprisande av våra berömliga gärningar.

Herr Brädefors: Herr talman, mina herrar! Jag konstaterar i årets remissdebatt liksom vid remissdebatten i fjol, att man från tvenne håll, nämligen från ena hållet herr statsministern och från den andra herr Österström söker analysera vilken skillnad det är mellan socialism och kapitalism. Jag tycker att dessa båda herrar kommit överens om här, att det mellan det av statsministern försvarade engelska »blandade» socialistiska samhället och det av herr Österström berömda, förträffliga kapitalistiska samhället endast är en härfin skillnad.

Man har här talat om de förbättrade konjunkturerna. Ja, en del ha till och med påstått, att det nu skulle råda högkonjunktur. Man konstaterar också, att statsverkspropositionen räknat med de förbättrade konjunkturförhållandena och ett på grund härav förbättrat statsfinansiellt läge. Man har i anledning härav också föreslagit en sänkning av den direkta beskattningen med omkring 20 miljoner kronor. Dessa åtgärder har man här mycket berömt, och de ha åtminstone av dem, som i kammaren representera det mera förmögna skiktet i samhället, hälsats med tillfredsställelse. Men på vilket

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

sätt har denna förbättrade statsfinansiella ställning åstadkommit? Det är naturligtvis olika faktorer, som medverkat härtill, men jag undrar om ej statens affärsdrivande verk i mycket bidragit härtill genom de allt större och större vinster, som de kunnat lämna till statsverket. Man frågar sig då på vilket sätt dessa större vinster i statens affärsdrivande verk skapats och på vilkas bekostnad detta skett.

Jag tror ej, att det i denna kammare finnes någon, som förnekar, att de stora vinsterna för statens affärsdrivande verk skapats genom de oerhörda rationalisering, som under årens lopp vidtagits i dessa verk. Vi behöva ej gå långt för att finna exempel härpå. Låt oss gå till statens järnvägar och låt oss undersöka hur rationaliseringen verkar där. Hur har t. ex. den s. k. enmansbemanningen på loken verkat? Är det så, att denna enmansbemanning är alldeles riskfri för personalen eller för den resande allmänheten? Naturligtvis är så icke fallet, men den största risken faller naturligtvis på personalen såväl på detta område som på andra områden, där rationalisering kommit till stånd. Om vi gå till ett annat område, t. ex. verkstadsområdet, där jag själv arbetar, så kan man se hurusom en sådan rationaliseringsåtgärd, som det s. k. flytande systemet, fört med sig ett oerhört hetsande tempo i arbetet. Arbetarna hetsas genom det flytande systemet, vilket naturligtvis medför en ökning av olycksfallsfrekvensen. Detta system gör också, att arbetarna bli tidigare utslitna än de under vanliga förhållanden skulle blivit. En sådan rationalisering går således ut över arbetarna och de större vinsterna åstadkommas alltså genom ytterligare utsugning av arbetarnas arbetskraft. Man har vid denna rationalisering inom verkstäderna tillämpat ett mycket finurligt och utstuderat tidtagningssystem, varmed man kontrollerar arbetarnas minsta rörelser. Man har i vissa av statens verk och verkstäder t. o. m. gått så långt, att man med detta system kontrollerar tiden när personalen besöker bekvämlighetsinrättningar. Till den grad har man rationaliserat! Medelst detta system har naturligtvis statsverket fått större inkomster. En annan rationaliseringsåtgärd är den, som kallas det psyko-tekniska provet, vilket för övrigt i de flesta fall varit mycket löjligt. Man har nämligen ställt frågor till personalen sådana som: kan man koka kaffe på telefon? för att därmed söka utrona vederbörandes intelligensgrad. Under senaste tiden tycks man dock mindre flitigt ha anlitat denna metod — möjligen har man insett det löjliga i detta rationaliseringssystem, eller också har opinionen, i synnerhet framförd i den kommunistiska pressen, kanske i någon mån verkat som en broms i fråga om dessa idiotiska frågor till personalen.

Det är på detta sätt man i såväl det ena som andra fallet åstadkommit en ökning av statsinkomsterna. Emellertid betyder inte den skattesänkning, som är föreslagen på grund av det förbättrade statsfinansiella läget, någon lättnad för de fattigaste i samhället. Det har redan i remissdebatten framhållits, att sänkningen blott kan betyda ett par, tre kronors minskning av skatten för de lägst avlönade, för de fattigaste arbetarna, medan den kan betyda en hel förmögenhet för finans- och industrifurstar, en i varje fall riktig benämning, om man ser förmögenhetsbegreppet med fattigmansögon. Hade det inte varit bättre och mera arbetarvänligt av en socialdemokratisk arbetarregering, om den i stället för den direkta skattens sänkande hade gjort ett ingrepp för att mildra de indirekta skatterna, som väsentligt fördyra arbetarnas levnadskostnader. En sådan åtgärd hade mera kommit den fattigare befolkningen till godo än de direkta skatternas sänkning. Hade det inte varit lämpligare om den socialdemokratiska regeringen nu hade försökt kompensera den del av statstjänarna, som bidragit till frambringandet av detta förbättrade statsfinansiella läge, genom en förbättring av deras löner? Stats-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

tjänarna — jag tänker särskilt på de lägre statstjänarna — ha nu väntat på sin lönereglering i närmare 20 år. Efter 1928 års lönekommissions förslag trodde man verkligen, att nu skulle äntligen statstjänarnas löne-reglering komma till stånd. Men frågar man de ansvariga, hur det skall gå med denna fråga, anför man ena gången ett motiv och den andra ett annat. Ibland heter det, att förhållandena i samhället inte äro nog stabiliserade, varför man inte för tillfället kan genomföra en sådan löne-reglering, och en annan gång är det det statsfinansiella läget, som lägger hinder i vägen. Mera än någonsin förut torde det nu vara motiverat att bestämt kräva av statsmakterna att denna löne-reglering för statstjänarna verkligen viddages och viddages fort.

Även en annan fråga kan man ställa: Hade det inte varit lämpligare om den socialdemokratiska regeringen anvisat utvägar för respektive verkstyrelser, varigenom de olika verkens arbetarpersonals lönesituation kunnat förbättras? Verkstadspersonalen vid statens järnvägar har fått sitt avtal uppsagt för länge sedan, men detta oaktat löper avtalet fortfarande med samma lönebestämmelser som tidigare, och verkstyrelsen underskriver inga avtal, förrän personalen gått med på lönereducering. Det är också anmärkningsvärt, att under en tid då på grund av regeringsingripanden och riksdagens åtgärder livsmedelsprisen stiga och levnadskostnaderna fördyras, varigenom real-lönerna minskas, styrelsen för detta statens verk anser, att dess arbetare skola gå med på lönereducering i stället för att, vilket vore naturligare, bevilja en kompensation på grund av de fördyrade livsmedelspriserna.

Ungefär så går man för övrigt inom olika verk till väga mot personalen. Den senaste telegrafkonflikten, som också förts på tal här, är ett typiskt exempel på det sätt och de metoder, varmed staten själv som arbetsgivare pressar ned sina arbetares löner och söker förhindra dem från att med användande av samma legala möjligheter som föreligga för andra kategorier i samhället förbättra sin levnadsstandard. Det går inte att bortresonera, att man vid statens verk kommenderar den ordinarie personalen att utföra strejkbryteri-arbete, senast i telegrafkonflikten. Statsrådet Leo har indignerat försökt tillbakavisa detta påstående. Han försöker också att vända på frågan och har gjort gällande, att detta skulle vara en anklagelse mot den ordinarie personalen vid telegrafverket. Det är inte så, herr statsråd. Den ordinarie personalen såväl vid telegrafverket som vid statens järnvägar är bunden av och omgärdad med en massa lagparagrafer och har att rätta sig efter dessa. Statsrådet har också försökt utläsa tacksägelser till regeringen ifrån personalen, som alltså skulle ha tackat regeringen för dess handlingssätt i denna fråga.

Jag skulle vilja ställa den frågan till herr statsrådet: Har icke den ordinarie personalen t. ex. i Nynäshamn direkt hänvänt sig till regeringen med hemställan om att den skulle befrias från att utföra sådant arbete som de strejkande telegrafarbetarna nedlagt? Vad har regeringen svarat dessa, som skriftligen till regeringen gjort denna hemställan? Det går inte att försöka komma undan med en förklaring, att det är de ordinarie arbetarna vid telegrafverket som bära skulden, ty det är regeringen, som bär skulden till att man inte respekterat arbetarnas begäran i detta fall. De ha icke sagt, att de icke vilja utföra sådant arbete som de under vanliga förhållanden skulle ha utfört. Därifrån ha de icke begärt någon befrielse. Men de ha kommenderats till arbeten, som tidigare utförts av de strejkande, och sådant arbete kan inte betecknas som någonting annat än strejkbryteri-arbete. — Låt oss, herr statsråd, göra ett tankeexperiment. Antag att jag såsom verkstadsarbetare vid statens järnvägar tillsammans med mina kamrater skall gå till kamp för förhöjda löner eller dylikt och att vi förklara strejk vid statens järnvägars verkstäder. Om ordinarie stations-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

karlar eller annan trafikpersonal kommenderades till våra arbetsplatser, vad skulle herr statsrådet vilja kalla detta arbete? Skulle inte herr statsrådet också kalla det för strejkbryteriarbete?

Jag vill inte säga så många ord om utrikespolitiken, då min partikamrat, herr Hagberg i Luleå redan berört den frågan. Jag skall endast säga ett par ord i anledning av herr Kilboms polemik emot herr Hagberg. Herr Kilbom försökte ju försvara sina underliga linjer i sanktionspolitiken och kom till sist med någon fras om att »vi skall kämpa en revolutionär klasskamp». I går hade vi tillfälle att lyssna till Kilbomspartiets talesman här, professor Lundstedt, som så utomordentligt företrädde Kilbomspartiets linje i sanktionsfrågan, och sedan slog herr Kilbom från Stockholmsbänken via herr Lundstedt en brygga över till kapten Meyerhöffer på Norrbottensbänken. De voro alla tämligen eniga. Kallar herr Kilbom och hans parti detta för revolutionär klasskamp? Kan man egentligen från arbetarhåll kalla en sådan politik för revolutionär klasskamp, en politik, som ordagrant refereras i Nya Dagligt Allehanda, förmodligen också i den italienska fascismens tidningar, och som med gillande refereras såsom varande det rätta ordet i rättan tid? Det kan jag inte förstå. Denna politik sammanfaller ju med den som föres såväl av fascister i Italien som även av den typiska svenska fascismens representant, kapten Meyerhöffer på Norrbottensbänken.

De perspektiv för det kommande året, som framskynta såväl i statsverkspropositionen som i trontalet och även i statsministerns anförande, äro, om man undantar några radikala fraser av herr statsministern om den blågula socialismen som han gör sig till tolk för, ingenting annat än nya klasslagar mot arbetarklassen. Detta lovade herr statsministern i går och han har även i dag snuddat därvid. Och därutinnan få statsministern och den socialdemokratiska regeringen understöd av högerens talesmän, åtminstone av herr von Seth och kapten Meyerhöffer, som för resten redan motionerat i saken. Visserligen önska naturligtvis både herr von Seth och herr Meyerhöffer mer skärpta lagar om förbud mot arbetarrörelsen, speciellt den revolutionära arbetarrörelsen, än statsministern och den socialdemokratiska regeringen beräknat att successivt kunna genomföra. Herr von Seth har särskilt refererat till ett uttalande av länsstyrelsen i Norrbottens län, och jag förstår så innerligt väl, att de reaktionära herrarna i länsstyrelsen i Norrbotten ha all anledning att som goda högermän och reaktionärer försöka efter måttet av sin förmåga att göra attack mot den rörelse, som just i Norrbotten är framstormande. Man kan exempelvis nämna att kommunisterna i Norrbotten ha 8 representanter i landstinget och tillsammans med den socialdemokratiska gruppen utgöra dess majoritet. I en hel del Norrbottenskommuner ha vi en ganska stark ställning och i en del ha vi så gott som ensamma majoritet mot alla övriga politiska partier. Vi ha jämte socialdemokraterna majoritet i 16 olika fullmäktigeinstitutioner i Norrbotten, och i en hel del av dessa ha vi tillsammans med socialdemokraterna gjort enhetsfront mot det högervälde, som tidigare varit rådande i dessa institutioner. Och jag undrar sannerligen inte på att de reaktionära krafterna där uppe inte se med blida blickar, att de förlorat greppet över den kommunala förvaltningen och att de mist sin majoritetsställning i Norrbottens läns landsting. Det är dessa förhållanden, som helt naturligt dikterat de uttalanden, som herr von Seth refererat här. Lika naturligt är, att liknande uttalanden avgivas från alla sådana institutioner i ett borgerligt och kapitalistiskt land som Sverige. De vilja först och främst, naturligtvis, förbjuda den revolutionära rörelsen, det kommunistiska partiet, men de vilja också förbjuda de delar av den övriga arbetarrörelsen, som hota att bli någon slags maktfaktor och som söka genomdriva vissa fördelar åt arbetarna genom organisationerna. Allt

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

detta förstår jag att den reaktionära riktningen såväl där som i övriga län i Sverige har intresse av. Men jag kan icke förstå, att socialdemokratien skulle ha något som helst intresse av att binda arbetarklassen med sådana lagar — antingen det gäller det kommunistiska partiet eller det gäller andra organisationer — sådana undantagslagar, som dem statsministern lovat att plocka ut ur den statsfientliga kommissionens betänkande.

Perspektivet för det kommande året är ökade anslag till militarismen, ökade anslag till polisväldet, ökade anslag till monarkien. Jag må säga, att det nog är alldeles riktigt, att statsministern och herr Österström kunna kivas om vilken skillnad det är mellan den av statsministern representerade socialismen och herr Österströms utomordentliga kapitalism. Det finns egentligen ingen skillnad, utan i många fall är den av statsministern representerade socialismen rekordtagare framför både herr Österström och andra mera reaktionära riktningar i riksdagen. Men samtidigt som man yrkar på ökade anslag till dessa institutioner, som inte endast äro obehövlige utan även fientliga mot arbetarklassen, så yrkar man minskade anslag till arbetslösheten och minskade anslag till andra sociala ändamål, som komma arbetarna till godo. Det synes mig, herr talman, som om den svenska socialdemokratiska regeringen vore i färd med att förverkliga de svenska nationalsocialisternas paroll: arbetslöshetens miljoner åt militarismen! Men arbetarna ha fortfarande kvar den parollen som socialdemokraterna 1932 i valrörelsen försökte fiska röster med, nämligen: militarismens miljoner till de arbetslösa!

Som tiden nu var långt framskriden och många talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att uppskjuta den vidare debatten rörande förevarande proposition till kl. 7 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 4.

Avgåvos följande motioner, nämligen av:

herr *Mårtensson m. fl.:*

nr 172, om undersökning angående orsakerna till den svenska stenexportens nedgång m. m.;

nr 173, om anslag till inköp av gatsten; och

nr 174, om höjning av statsbidraget till slöjdundervisningen vid rikets undervisningsanstalter;

herr *Lindmark m. fl.*, nr 175, om inrättande av ett statligt gymnasium i Skellefteå;

herr *Johnsson* i Kalmar *m. fl.*, nr 176, om ändring i gällande bestämmelser om maltskatt;

herr *Lövgren:*

nr 177, om pension åt förre banarbetaren C. A. Lund;

nr 178, om pension åt förre banarbetaren A. Hansson;

nr 179, om pension åt förre järnvägs- och fortifikationsarbetaren E. J. Sandling;

nr 180, om pension åt förre järnvägs- och fortifikationsarbetaren K. E. Sundling;

nr 181, om pension åt arbetaren J. A. Granström; och

nr 182, om pension åt förre järnvägsarbetaren S. A. Carlsson;

herr *Björklund*:

nr 183, om understöd från Vadstena krigsmanshuskassa åt förre husaren M. Brink; och

nr 184, om understöd från Vadstena krigsmanshuskassa åt förre husaren N. Lundblad;

herr *Frankenberg m. fl.*, nr 185, om genomförande av viss ändring i lagen om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete;

herr *Ericsson* i Sörsjön *m. fl.*, nr 186, angående förbättring av skogsarbetarnas härbärgen under avverkningstiden;

herr *Falk*, nr 187, angående vissa ändringar i gällande arrendelag;

fru *Nordgren m. fl.*:

nr 188, angående vissa ändringar i fattigvårdslagen m. m.; och

nr 189, angående vissa ändringar i gällande bestämmelser om arvsrätt m. m.;

herr *Hansson* i Rubbestad, nr 190, om sänkning av räntan å egnahemslån för jordbruksändamål; samt

herr *Danielsson m. fl.*, nr 191, angående anslaget för höjande av det mindre jordbruket.

De avlämnade motionerna bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.22 e. m.

In fidem

Per Cronvall.

Lördagen den 18 januari.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Herr talmannen anmälde, att debatten rörande Kungl. Maj:ts proposition, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov nu komme att fortsättas; och lämnades enligt förut skedd anteckning ordet till

*Vid remiss
av statsverk-
propositionen.
(Forts.)*

Herr *Flyg*, som anförde: Herr talman! I det anförande, som hans excellens utrikesministern höll på förmiddagen, behagade han även besvara på ett — kanske det tillåtes mig säga — egendomligt sätt eller i varje fall osedvanligt sätt den interpellation, som jag för några dagar sedan riktade till honom beträffande vissa utrikespolitiska spørsmål. Det gör, att det inlägg i den här debatten, som jag hade antecknat mig för, i viss mån får en förändrad karaktär.

Jag ber då till en början att få till kammarens protokoll anteckna formen för hans excellens utrikesministerns svar — markera är kanske rättare sagt. Jag hade av honom icke fått något som helst förhandsmeddelande, att han i sitt anförande ämnade besvara min interpellation. Jag hade icke heller — men det kan jag möjligen förstå på grund av den korta tid, som stod till förfogande — fått en avskrift av de punkter i hans anförande, som utgjorde

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

svaret. Kanske någon tror, att, då jag påtalar detta, det beror på att jag skulle vara personligen kränkt över en sådan behandling. Så är icke förhållandet. Den interpellation, som jag väckt, är av kammaren godkänd, och det behandlingssätt, som kommit interpellationen i fråga till del, är alltså icke för mig kränkande, utan det är från hans excellens utrikesministerns sida kränkande mot andra kammaren, som godkänt den av mig ställda interpellationens framförande. Om jag dessutom, herr talman, understryker och markerar även de frågors karaktär, som jag framfört mot bakgrunden av den allvarliga situation, som för närvarande råder, en situation, om vilken helt visst meningarna icke gå i sär, så är detta påtalande av sättet för svarets avlämnande fullt berättigat.

Jag skulle vilja säga till hans excellens utrikesministerns tomma stol — och jag förmodar att det gör ungefär samma verkan, som om jag säger det till honom personligen — att han borde försöka att komma ned från den höga sfär, där han i varje fall verkar att alltid dväljas, till oss vanliga dödliga, då det gäller att i kammaren behandla de problem, som ha med hans departement och hans arbetsgebit att göra. Det har sagts i debatten tidigare av herr Anderson i Norrköping, och jag tror även av ett par andra talare, att det vore önskvärt och berättigat, att riksdagen och särskilt denna kammare mer sysslade med att diskutera och behandla utrikespolitiska problem. Detta påtalande från dessa talares sida kan utan vidare svårighet förvandlas till en anmärkning mot chefen för det departement, som har hand om den svenska utrikespolitiken, och mot chefen för det departementet personligen just på grund av att han mer än någon av sina företrädare visat sig vilja göra det, som kallas för svensk utrikespolitik, till en för honom personlig angelägenhet.

Jag konstaterar, herr talman, att debatten till nuvarande moment uppvisat, inte bara men kanske framför allt, i utrikespolitiskt avseende en nationell samling kring regeringen och hans excellens utrikesministern. Herr Anderson i Norrköping har bugat sig för honom sju resor, och, om jag betraktar herr Anderson i Norrköping som den förre högerchefens specielle kandidat, kronprins, så är det än mera märkligt, att den mannen trätt fram och givit sin anslutning till utrikesministern. Herr Björck, som i den svenska pressen intar en bemärkt position, har på samma sätt givit hel och full anslutning till utrikesministern. Representanterna för folkpartiet, för bondeförbundet och för den svenska kominternsektionen, som måhända upplever sin sista riksdagsperiod såsom självständigt parti, ha likaledes bockat sig i dag för hans excellens utrikesministern, herr Hagberg i Luleå visserligen med den reservationen, att han ansåg, att den svenska utrikespolitiken under herr Sänders ledning i Genève varit för litet aggressiv, för *mild*.

Herr Anderson i Norrköping förklarade, att man inte kunde anklaga vår regering för att ha gått oförsiktigt fram, och han underströk, att diskussionen om Nationernas förbund bör för framtiden föras med större självbehärskning. Jag finner tillfället lämpligt att säga, att de sista orden äro särskilt lämpligt valda. Herr Björck förklarade, att han icke finner någon som helst rimlig anledning att uttala någon anmärkning mot hans excellens utrikesministern. Jag ger dessa två korta citat ur de framstående högerherrarnas anföranden för att bevisa, hurusom en verklig nationell samling existerar kring den av hans excellens utrikesministern ledda utrikespolitiken av i dag och under de senaste månaderna.

Men, herr talman, det är icke nog med detta, och därmed kommer jag kanske till förklaringen eller en väsentlig del av förklaringen till att i varje fall herr Anderson i Norrköping och herr Björck ha talat så. En viss del av förklaringen

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

ligger däri, att de redan i sina respektive tidningar ha skrivit fast sig på samma linje som regeringen, men en väsentlig del av förklaringen finner man i, att Times, den mest reaktionära, den mest i ordets djupaste benärkelse stockkonservativa tidning i världen, den tidning, som är mest representativ för det mest imperialistiska landet, nämligen England, Baldwinregeringens organ, har också sträckt sina händer välsignande över herr Sandler och hans ledning av svensk utrikespolitik. Där har det sagts, att det är lyckligt, att i denna kritiska tid Sveriges utrikespolitik ligger i herr Sändlers kunniga händer. Herr talman! Om man betänker det ofrånkomliga och mycket nära sammanhanget mellan å ena sidan utrikespolitik och utrikespolitiskt handlande och å andra sidan försvars- eller militärpolitik, så tror jag, att man bättre förstår, vad det där betyder, vad Times' uttalande i verkligheten innebär. Man har då bättre möjlighet, herr talman, att värdesätta ett dylikt uttalande i den den tidning, som jag här har omnämnt och som jag även har åberopat i min interpellation. Jag fäster uppmärksamheten vid att herr Sandler har ingenting att säga i sitt svar på min interpellation om denna Times' artikel. Det föreföll mig i stället, herr talman, som om hans excellens utrikesministern nästan var litet smått förgrymmad på mig för att jag hade i min interpellation citerat vad Times har skrivit och vad som har stått i vissa framträdande organ, som här i landet räknas till regeringspressen. Vad har Times skrivit? Jag har återgivit det i min något underligt besvarade interpellation, och jag ber att ännu en gång få återgiva ett par av de satser, som där förekommit. Man framhåller, att det icke är utan tvekan, »som svenska folket har lämnat neutralitetens mark och har tagit sin andel i det första försöket att hejda angriparen genom en kollektiv aktion». Att så skett, säger man, »är en följd av det svenska folkets tro på Storbritannien och förtroende för det brittiska ledarskapet». Trots neutralitetens frestande, ehuru kanske illusoriska köttgrytor *är Sverige villigt att taga sin fulla del i det kollektiva ansvaret, sådant det definieras i folkförbundspakten.* Och detta beslut är en viktig vändpunkt i de svenska utrikesförbindelsernas historia.

Jag måste säga, herr talman, att då den svenska utrikesministern, den svenska socialdemokratiska regeringens ansvarige man på denna viktiga post låter ett tillfälle som detta gå sig ur händerna att beträffande en dylik deklaration i den tidning jag åberopat säga ett förklarande ord, då han icke ger besked på den fråga, som jag har ställt, nämligen huruvida detta uttalande bygger på svenska mer eller mindre officiella informationer, så är det betecknande för hurudan situationen för dagen är och belysande för hur mycket frihet det finns kvar för utrikespolitiken i »du gamla, du fria».

Vad är det, som det av mig åberopade regeringsorganet skrivit, vad är det herr Severin presterat i sitt arbete vid sidan av sin anställning såsom facklig funktionär i ett av de ledande socialdemokratiska organen i mellersta Sverige, Nya Samhället? Han har sagt i en ingress, att »de stora massorna» i landet hoppas, att Nationernas förbund »skall tillgripa effektivare och till sist de yttersta åtgärder mot den påtagligen storhetsvansinnige italienske diktatorn, vars psykiska lyte» — jag ber herr talmannen observera, att det är herr Severin, som säger detta, så att det inte från min sida är någon smädelse mot en utländsk stats regeringschef — »för övrigt synes ha smittat hela den italienska nationen». Det finnes alltså en press — regeringspressen — där man stämplar Italiens fattiga folk, dess arbetarklass, såsom vansinnig, i närvarande stund lidande av samma sjukdom, som den främste mannen i landet enligt herr Severin m. fl. är lidande av. Sedan kommer det delar i artikeln, som jag inte skall återge i deras helhet, men där man kan plocka ut vissa valda satser.

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

Han säger, att det är logiskt, att de övriga medlemsstaterna uppträda på den anfallnes sida, om Nationernas förbund beslutar vissa sanktioner. Och han säger, att det icke är möjligt att rygga tillbaka för en dylik konsekvens. Han säger, att risken av ett sådant ryggsamt skulle vara, att folkförbundet fölle samman. »Medlemskapet i folkförbundet» — säger herr Severin — »är ett uppgivande av den enskilda neutraliteten och ett acceptering av den internationella solidariteten.» Och han slutar: »Det kan synas paradoxalt att tillgripa krig i fredens intresse. Men livet är fullt av paradoxer.»

När hans excellens utrikesministern i dag föreföll att vara upprörd, irriterad av mitt återgivande av detta m. fl. liknande uttalanden i den socialdemokratiska pressen och förklarade, att jag inte hade frågat om vad som var regeringens ståndpunkt, kan jag till honom genmäla, att jag utgick ifrån att regeringspressen var regeringens offentliga tunga, offentliga röst, att dess uttalanden voro uttryck för regeringens uppfattning. Och om hans excellens utrikesministern sedan önskar ytterligare besked, varför jag icke åberopat regeringens uttalanden, så kan jag ju genmäla, att det måhända kommer sig främst däraf, att regeringens uttalanden äro av den karaktär, i varje fall då det gäller utrikespolitiken, att man i regel icke vet vad de innebära. De innehålla ett filosoferande, som presterande filosof måhända finner märkligt, men jag kan icke uppskatta deras värde nämnvärt.

Herr Sändlers tal i dag var emellertid i viss mån en bekräftelse på att det är så, att herr Severins uttalanden i Nya Samhället, herr Lindströms uttalanden i Ny Tid i Göteborg och herr Åkerbergs uttalanden i Örebro-Kuriren äro uttryck för vad herr Sandler själv anser och menar. Herr Sandler förklarade, att han icke ville säga, att Sverige under alla förhållanden kunde stanna vid ekonomiska sanktioner. Det var i varje fall ett indirekt besked om att den reservation, som avgavs vid Sveriges inträde i Nationernas förbund på sin tid, har man nu lämnat. Herr Sandler betygade därmed även indirekt, att den av mig omnämnda och citerade artikeln i Times tolkade riktigt den uppfattning, som i dag är det officiella Sveriges utrikespolitiska ståndpunkt. Jag ber att få tolka denna del av herr Sändlers tal såsom ett i varje fall indirekt svar ja på av mig ställd fråga.

Sverige är alltså villigt enligt dessa uttalanden, som jag åberopat, och enligt herr Sändlers deklaration i kammaren att under vissa förhållanden engagera sig för att gå med i ett Nationernas förbunds krig; och, herr talman, den nationella samling kring regeringen och utrikesministern framför allt, som vi bevittnat i kammaren under dessa dagars debatt, den nationella samlingen är helt visst en nationell samling kring denna deklaration från hans excellens utrikesministern. Vad är då Nationernas förbunds krig? Den frågan besvarar jag bäst genom att jag här försöker i korthet fixera ett svar på frågan: vad är det för konflikt vi i dag stå inför och äro engagerade i? Officiellt svaras det, att det är ett krig mellan Abessinien och Italien. Det förekommer i den offentliga argumenteringen och i den diskussion, som här har förts, såsom det officiella svaret. Herr Sändlers tal i dag var en förkunnelse i anslutning till denna sats. Det pågår krig mellan Italien och Abessinien. I verkligheten förhåller det sig så, att vi stå inför och äro engagerade i en konflikt mellan å ena sidan Italien och å andra sidan England, och att vi i denna konflikt äro engagerade på den ena av dessa imperialistiska stormakters sida.

Jag ber att få fästa de närvarande kammarledamöternas uppmärksamhet vid denna konflikts utveckling, som vi i dag ha att taga ställning till såsom ett öppet krig.

Om ni gå tillbaka till protokollen från riksdagen i fjol, skola ni finna, att det i första kammaren förekom en interpellation, som då besvarades i korta

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

ordalag av hans excellens utrikesministern, en interpellation, som berörde spørsmålet om vad den svenska utrikesledningen då ämnade göra i den situationen och beträffande den konflikten. Såväl frågan vid det tillfället som svaret, vilket då avgavs, äro betecknande för Nationernas förbunds behandling av och ståndpunkttagande till denna konflikt mellan Italien och Abessinien. Redan den 19 februari i följt begynte man att transportera över trupper från Italien till Afrika. Redan då begynte förberedelserna till den öppna konflikt, som vi i dag uppleva. Herr Sandler, hans excellens utrikesministern, har i dag talat om vår plikt till trohet mot Nationernas förbund. Om man har den inställningen, att man har en sådan plikt till trohet mot Nationernas förbund t. o. m. utöver den reservation, vilken man har avgivit, då man inträdde i förbundet, borde man också vara en av dem, som hävda, att den organisation, till vilken man är ansluten, i gärning skall visa trohet mot de statuter, vilka man i dag är så ivrig att åberopa, då det gäller Sverige och Sveriges ställningstagande. Men vad skulle Nationernas förbund i det ögonblick, som vi kunna markera med datum den 19 februari 1935, ha vidtagit för åtgärder? Riddarna av Nationernas förbunds statuter och riddarna av sanktionspolitiken i dess helhet borde litet mera tala om den saken. Då skulle man ha ingripit enligt de klart formulerade satsen, som finnas återgivna i statuterna. Man skulle ha infortrat förklaring, framförallt från Italiens sida, och man skulle ha förbjudit vidtagandet av vissa åtgärder, trupptransporter och mobiliseringar, förrän rådet fått behandla konflikten. Vad gjorde man? Officiellt berättar man om saken i det dokument som vi alla här fått. I verkligheten veta vi, att man i realiteten ingenting gjorde. Vi veta, att de abessinska telegrammen och nödroppen förklingade ohörda. Jag minns ett telegram från den tiden, ett telegram som berättade, att generalsekreteraren i församlingen reste mellan London, Paris och Genève, och förmodligen fick han i dessa huvudstäder i Frankrike och England det lugnande beskedet: syssla icke med detta, det sköta vi själva om. Varför? Hela världen vet, och det förtjänar att registreras i den svenska riksdagens protokoll, att det som i dag försiggår i Abessinien, i Afrika, det är ett förverkligande av ett projekt, av en plan, som i början av föregående år var godkänd av den franska regeringen — en av de tongivande i dag i fredsfronten — och senare, ehuru mindre klart men tillräckligt tydligt ändå, godkändes av regeringen i London. På den s. k. Romkonferensen föregående år mellan Laval och Mussolini behandlades det afrikanska äventyret, behandlades den italienska planen på ett ingripande mot Abessinien, en uppdelning av detta land, som Laval gav sin välsignelse. Beträffande Stresa-konferensen, som hölls mellan representanter för England, Frankrike och Italien, veta vi nu genom det anförande, som hölls i engelska underhuset kort före valen, av regeringens ledande man, att vid de privata överläggningarna mellan statsmännen i Stresa förekom också det italienska projektet om en framstöt mot Abessinien. Var det någon i kammaren eller någon i det svenska utrikesdepartementet, som märkte något gnissel på Stresa-konferensen? Det var frid, fröjd och harmoni. De tre stora makterna i Nationernas förbund hade funnit varandra, hade fallit i varandras armar. I det ögonblicket var man alltså överens från dessa tre makters sida om vad som skulle göras. Man var överens om projektet, om den italienska imperialismens plan. Det var därför, som Nationernas förbund ingenting gjorde. Det var därför, som den främste riddaren för Nationernas förbund i vårt land, hans excellens utrikesministern, då ingenting hade att säga till svar på sin partiväns interpellation i första kammaren. Det var därför, som man då icke talade om Nationernas förbunds plikt att ingripa, det var därför, som en slöja drogs över statuternas bestämmelser i fråga om ekonomiska eller militära

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

sanktioner. England och Frankrike ansågo, att Mussolini nu skulle få sitt löfte från 1919, från Versaillesfredens dagar, infriat, sitt löfte om kolonier uppfyllt. Man var överens om, att han skulle få kapa åt sig några feta bitar av det land, som ännu ingen behärskade.

Jag skall icke, herr talman, i detalj stanna vid frågan, varför den där harmoniska treenigheten sprack. Hade den icke spruckit, hade vi icke haft denna diskussion i dag, och Sverige hade icke gjort någon framstöt mot Italien. De där artiklarna, som herr Severin och andra skrivit, hade då icke blivit skrivna. Allt hade varit lugnt. Mussolini hade fått kapa åt sig Abessinien, och vi hade gått här neutrala och hyggliga och passiva, som vi gjorde, då det gällde konflikten mellan Japan och Kina eller andra liknande konflikter, där Nationernas förbund blundade och ingenting gjorde. Men det inträffade vissa små icke beräknade händelser, som hindrade den där fina planen. Det är visst Fröding, som säger, att mänsklig visdom är fåfänglighet och det visade sig, att då sådana där stjärnor i mänsklig visdom som Mussolini, Baldwin och Laval göra upp sina kalkyler, kunna icke ens de räkna med allt. När den gula imperialismen i öster, Japan, trädde fram och förkunnade sin vilja att bli de färgade folkens drabant mot Mussolini, när de färgade folkens miljoner började gny och det artade sig till revoltstämning mot imperialismen, fann man i London, att något måste göras, och då förstodo de där herrarna, som nu leda oss och som välsignat herr Sandler och hans utrikespolitik, att nu måste de i eget intresse något göra och träda fram. Vad skedde då? Engagerades Nationernas förbund för att handla? Visst icke! När rådet i augusti hade frågan på dagordningen, vad beslöt man då? Jo, att skiljas åt för att träffas på nytt om en månad. Varför? Därför att England och Frankrike hade ett projekt att träffa Mussolinis representant i Paris och vid ett privat sammanträde göra upp affären. Nationernas förbunds råd — utan att det förefanns någon reservation från herr Sandler eller den skandinaviska representanten Munch — beslöt snällt och villigt att skiljas och icke syssla med saken och att träffas på nytt om en månad. Så träffades de där herrarna i Paris, och vilket förslag var det, som då lades på bordet? Jo, ett förslag om Abessiniens delning. Man frågade Mussolini, om han icke ville taga den och den biten, den och den provinsen etc., om han icke ville nöja sig med de och de ekonomiska sanktionerna, om han icke ville vara hygglig att hålla sig till områden avlägsna från Tanasjön, denna Nilens källsjö, som England är så intresserad av. Om han finge exportera så och så många miljoner arbetslösa, skulle han då icke kunna låta bli militära åtgärder, om England och Frankrike hjälpte honom? Abessinske kejsaren lovades att få låna en summa pengar. Trevligt sällskap! Detta gjorde man på Nationernas förbunds vägnar. Men då hade Italien transporterat över så mycket trupper, företaget hade kostat så mycket pengar och Mussolini hade i sitt eget land slagit så på larmtrumpen, att det hela för honom var en prestigesak. Han kunde icke draga sig tillbaka, och så kom frågan på grund därav på Nationernas förbunds bord äntligen vid septembersammanträdet. Men vilket förslag kom man med? Jo, sedan man satt till en kommission för att utreda frågan om vem som var angripare, satte man till en kommission för att medla, en femmannakommission, som lade fram ett förslag, vilket till 90 procent var präglat och inspirerat av förslaget från Paris. Det förekom ingen reservation från Sverige, ingen protest, intet återopande av statuterna.

Jag ber att få säga, herr talman, att ingen kan påstå, att den här mycket koncentrerade men dock historieskrivningen är oriktig. Den bygger på fakta och visar i all sin koncentration en utomordentlig bild av hur Nationernas för-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

bund uppträtt och varför den situation, som i dag råder, d. v. s. den konflikt som i dag består, kommit till.

Jag ber att få erinra kammarens ledamöter om, att vår riksdagsgrupp under de år, som ligga bakom oss, sedan Nationernas förbund bildades, gång på gång framfört kravet om Sveriges utträde ur Nationernas förbund. Vi ha vid dessa olika tillfällen haft olika formulerade motiveringar för detta förslag, men en av dessa motiveringar, ett av de skäl vi anfört har varit, att vi ha hävdad, att Nationernas förbund är ett instrument i de inom detsamma verkande stormakternas händer. Och jag ber att få fråga hans excellens utrikesministerns tomma stol, om hans excellens med handen på hjärtat — det kanske är en omöjlig gest för en utrikesminister, men låt oss tänka oss, att han kan svara som människa — kan svara på den frågan, om Nationernas förbund i dag är något annat än ett organ för de dominerande stormakterna; framförallt England, som ryckt sig ut ur sin isolation och förstått behovet av andras stöd, har utnyttjat Nationernas förbund för sina intressen.

Har någonsin under årens lopp den definition av Nationernas förbund, som Lenin gjorde vid dess bildande, då han kallade det ett krämarnas rövarband, varit mer berättigad än nu? Det där landet Abessinien, som ni tala om, mina herrar, och som ni säga, att vi skola vara solidariska med, hur har det behandlats? Vi ha sett, hur Nationernas förbund i tre etapper varit inne på vägar att stycka det landet. På Pariskonferensen lade man fram det, liksom Abraham lade Isak på offerstenen, och sade till Mussolini: Om du får den här biten, kan du icke nöja dig därmed? Sedan framlades ett nytt förslag av femmannakommissionen för andra gången, då man sade: kunna vi icke stycka det så här? Och när för några månader sedan det engelsk-franska förslaget lades fram, var det tredje gången, som projektet om Abessiniens delning kom som ett förslag från de tongivande krafterna inom Nationernas förbund. Aldrig har det varit mera uppenbart än efter Nationernas förbunds behandling av och ståndpunkttagande i den konflikt, som vi i dag stå mitt uppe i, dess behandling av och ståndpunkttagande till medlemmen Abessinien, hur riktigt det är att markera förbundet som ett verktyg i stormakternas händer och hur fåfängt och falskt det är att åberopa medlemskap i förbundet som skydd för ett litet land. Man säger offentligt och skriver i tidningarna och gör det kanske åter i morgon, att Abessiniens öde i dag kan vara Sveriges i morgon. Jag svarar: det är sant. Men Abessiniens behandling i dag blir också Sveriges i morgon. Den styckning, som man planerat och som man säkerligen kommer att i det slutliga avgörandet genomföra av detta land, blir också Sveriges öde, och ert åberopande av medlemskap i detta Nationernas förbund som någon säkerhet och trygghet för land och folk är falskt, och det är icke bara falskt utan medvetet falskt, herr talman.

Här har sagts av herr Sandler i hans anförande, som samtidigt var ett svar på min interpellation, att trygghet skapar endast en fred, som återställer förtroendet till rättsordningen. Vilken rättsordning kan det männe vara, som herr Sandler talar om? Är det den, som representeras av Nationernas förbunds statuter? Den är icke mycket värd. Eller är det den, som representeras av Nationernas förbunds handlingar i verkligheten? Den är motsatsen till trygghet. Medan vi ha här engagerat oss och skrivit i våra tidningar och hållit tal mot Italien och för Abessinien, skapat en folkstämning och arbetat fram i vissa moment rent av en krigspsykos bland massorna med demonstrationer och på annat sätt, har detta England, som spelar en ledande roll i den här fredsfronten, med sina arméer, med sina flygmaskiner, med bomber gått fram på precis likartat sätt som Italien mot Abessinien mot ett fritt område vid Indiens nordvästra gräns. För två veckor sedan var en bemärkt engelsman

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

här för att hålla föredrag. Och i en intervju till en av Stockholms borgerliga tidningar skröt han i en kvarts spalt över, hur engelsmännen lyckats att i ett avsnitt vid Indiens nordvästra gräns genom stränga militära åtgärder »återställa ordningen». Det är en del av Nationernas förbund, en mycket markant och märklig del av Nationernas förbund, som i praktiken har uppträtt på samma sätt som det land, Italien, som vi i dag utpeka såsom den enda faran för rättssäkerheten i världen.

Jag frågar ännu en gång: Vad har Nationernas förbund gjort i den konflikt, som fortfarande pågår mellan Japan och Kina? Och varför har ingenting gjorts? Hans excellens herr utrikesministern vore ju närmast till att lämna det svaret. Jag förmodar, att den tomma stol, där han borde sitta, kan ge ungefär lika upplysande svar, som det vi skulle fått av honom personligen.

Hans excellens utrikesministern säger vidare — och därmed kommer jag över till ett viktigt avsnitt av dagens situation — att vi här i kammaren ha att räkna med en regeringsproposition, som avser att skapa en viss likformighet i lagstiftningen om sanktionsåtgärder. Ja, jag måste säga till hans excellens utrikesministern, att det verkligen är på tiden, att en sådan proposition kommer. Här ha i dag högerens, folkpartiets, bondeförbundets representanter talat i denna fråga — om det sistnämnda partiet kan man inte säga så mycket: det får anses som regeringspartiets äkta hälft. Jag förstår, att man från det hållet måste hysa en viss tvekan att kritisera någonting, som man till hälften eller tre fjärdedelar själv är ansvarig för. Men varför signalerar hans excellens herr utrikesministern en proposition på detta område? Därför att den politik, som regeringen har fört, den politik, som regeringen har engagerat detta land i, icke har stöd i gällande författning. Vi hade en socialdemokratisk regering här i landet för några år sedan, och vid denna tidpunkt fick man taga del av en framställning från Nationernas förbunds generalsekretäre, i vilken han underströk önskvärdheten av att man här i landet vittog åtgärder för att få en lagstiftning till stånd, som bemyndigade den sittande regeringen att utan tidsutdräkt vid behov utföra sanktionsåtgärder enligt artiklarna 16 och 17. Om jag inte är alltför fel underrättad, är det artikel 16 och även 17, som det i viss mån nu gäller. Regeringen inhämtade vid denna tidpunkt — det var en socialdemokratisk regering som satt — yttrande av utrikesdepartementets folkrättssakkunnige professor Östen Undén, och den 23 mars 1921 avgav han ett utlåtande, där det bl. a. sades:

»Svenska regeringen har icke befogenhet att utfärda ett generellt förbud för svenska undersåtar att inlåta sig i handel med undersåtar i annan stat. Ej heller är regeringen befogad förbjuda fartyg att gå i fraktfart mellan svensk och utländsk stat, sedan en under krigsåren gällande lag, vari sådan befogenhet i viss utsträckning tillerkänts regeringen, numera upphört att äga giltighet. Lika litet kan regeringen förbjuda banker att underhålla affärsförbindelser med främmande stat och dess innevånare.

Import- och exportförbud för varor kan regeringen utfärda i exceptionella situationer, såsom då det under krigsåren gällt att sörja för landets förseende med nödvändiga förnödenheter eller för upprätthållande av landets neutralitet, ävensom eljest till förebyggande av epidemiska sjukdomars spridande etc. Några gränser för regeringens befogenhet i detta avseende äro icke uttryckligen angivna i lagstiftningen. Det kan måhända vara föremål för olika meningar, huruvida regeringen skulle kunna i alla de situationer, som kunna tänkas påkalla åtgärder enligt artikel 16, utfärda dylikt förbud såsom led i en avspärrning av utländsk stat. Dock torde i varje fall förbud kunna utfärdas att gälla tills vidare, därest brådskande åtgärder påkallas, och ett riksdagsbeslut ej kan omedelbart komma till stånd, i synnerhet om en »krigshandling»,

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

som den blockerade staten enligt artikel 16 förutsättes ha begått, är omedelbart hotande gentemot Sverige. Därest import- eller exportförbud utfärdas, har regeringen dessutom befogenhet att i och för förbudets efterlevnad påbjuda åtskilliga kontroll- och verkställighetsåtgärder rörande land- och sjötrafiken. — Lufttrafiken över svenskt område kan av regeringen förbjudas. — Så länge det för närvarande existerande passtvänet såväl i Sverige som andra länder upprätthålles, kan regeringen kontrollera samfärdseln. Vad beträffar de militära sanktionerna må framhållas, att regeringen icke är befogad att kommendera värnpliktiga vid hären till tjänstgöring utom landets gränser annat än till landets försvar, medan regeringen har mera fria händer beträffande flottan. Regeringens rörelsefrihet är dock alltid begränsad med hänsyn till åtgärder, som kräva mera avsevärda utgifter. — I det föregående har ej hänsyn tagits till eventuella folkrättsliga inskränkningar i regeringens befogenheter på grund av bestående konventioner med främmande stater.»

Detta utlåtande är avgivet av en nuvarande, mycket framstående medlem av regeringen, herr Östen Undén år 1922. Och vad skedde? Jo, i mars samma år framhåller den dåvarande socialdemokratiska justitieministern, att han i likhet med professor Undén anser, »att det kan vara tveksamt, huruvida export- och importförbud, oaktat sådana i allmänhet kunna utfärdas i administrativ väg, emedan dylika åtgärder höra till dem, som röra rikets allmänna styrelse, i förevarande fall, då anledningen icke har med omsorgen om rikets allmänna hushållning att skaffa, kunna utan riksdagens medgivande utfärdas. Att riksdagens medgivande erfordras för att hindra svenska fartyg att gå till främmande stats territorium är otvivelaktigt. — För ett allmänt förbud mot alla affärstransaktioner med en främmande stat eller dess inbyggare erfordras riksdagens medverkan.»

Den socialdemokratiska regeringen av den årgången var alltså medveten om att sanktioner enligt Nationernas förbunds artikel 16 inte ens i begränsad omfattning lagligen kunde genomföras utan riksdagens medverkan, och på grund därav framlade den socialdemokratiska regeringen ett förslag till lag av följande lydelse:

»Då på grund av artikel 16 eller artikel 17 i N.F.-akten förbindelser av kommersiell eller finansiell art med viss främmande stat böra avbrytas eller eljest förbindelser med innebyggare i den främmande staten böra förbjudas eller förhindras, ankommer det på konungen att meddela de föreskrifter, som för ändamålet äro av nöden.»

Hur gick det? Lagrådet fick hand om detta förslag och förklarade i sitt yttrande, att förslaget i själva verket förutsätter en grundlagsändring, »varigenom möjlighet beredes för meddelande utan riksdagens medverkan av bestämmelser med nämnda innebörd». Sedan föll frågan. Riksdagen har icke beslutat om någon sådan grundlagsändring. Men i dag, i remissdebattens eftermiddagstimme, då kommer hans excellens utrikesministern till kammaren och säger lugnt och överlägset, att om någon tid få herrarna på bordet ett förslag, som ger er möjlighet att i efterhand välsigna vad regeringen i nåder behagat vidtaga på egen hand utan stöd i gällande författning. Högerns talare ha talat och ingenting haft att säga om detta, folkpartiets talare ha talat, hela den nationella samlingen, som är så stolt över och som så ivrigt säger sig värna om riksdagens anseende, har helt lugnt blundat för att man redan i detta moment har engagerat sig så långt, att man gått utöver vad gällande författning ger vederbörande rätt att göra.

Jag ber att få fästa kammarens uppmärksamhet vid att hans excellens utrikesministern i slutet av sitt tal med en överlägsenhet, som endast är stora andar förbehållen och given, markerade, hur isolerade vi voro, som ha en

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

annan mening än den nationella sanktionsfronten i Sverige av i dag och stå i opposition mot den politik, som regeringen har fört i samförstånd med »riksdagens förtroendemän». Jag ber att få fråga hans excellens utrikesministerns tomma stol, vad det är för sorts figurer dessa »riksdagens förtroendemän». Är det den värderade talmannen i andra kammaren eller den lika värderade kollegan till honom i första kammaren, som äro riksdagens förtroendemän, eller är det möjligen de herrar, som ha fått den stora äran att sitta i den lilla privata riksdag, som införts på de senaste åren här i landet och som består av en konklav av partiledare, d. v. s. välsinnade partiledare med den enda riktiga och sanna uppfattningen? Är det dessa som heta riksdagens förtroendemän? Var i författningen, var i regeringsformen står det givet och skrivet, att man skall besluta i dylika frågor och angelägenheter tillsammans med några riksdagens förtroendemän? Jag tror, att de, som mest av alla partier föra demokratiens namn på sina läppar och säga sig vara de främsta riddarna för vad som heter demokrati och parlamentarisk ordning, borde kosta på sig litet större intresse för den institution, som kallas parlament. Att detta parlament behagar dansa med och sluta upp i en blågul, nationell front kring den nationella samlingsregering, som i dag sitter, är nu en sak för sig. Men i den mån som jag representerar en utav denna kammars 230 medlemmar och en grupp på åtta ledamöter, ber jag att få säga, att vi för vårt vidkommande, så länge vi sitta i denna församling komma att hävda, att vi respekteras såsom ledamöter av densamma.

Hans excellens utrikesministern talade som sagt om hur isolerade vi voro, som stå i opposition. Jag är inte så säker på, herr Sandler, att vi äro så isolerade ute i landet, och att vi äro fullt så isolerade ens här i kammaren. Jag är övertygad om att när om någon tid den institution, som i dag här behandlas, Nationernas förbund, »löser» denna konflikt, som har fäst världens uppmärksamhet på sig och på förbundet, så kanske den församling, som nu representeras av de få och isolerade, inte är den minsta, utan att man då kanhända förstår, att vi hade rätt i den kritik, som vi utövade mot en politik, som icke bara har stått i strid med gällande bestämmelser och författning, utan även varit ansvarslös i ordets djupaste bemärkelse.

Herr Sandler sade i början av sitt anförande, att vi kunna lämna Nationernas förbund, men vi kunna icke lämna Europa. Så djupsinnigt kan naturligtvis endast en stor statsman tala. Jag är fullt medveten om att Sverige inte kan lämna Europa, och jag är lika medveten om att vi kunna stanna i och vi kunna gå ur Nationernas förbund. Men om vi säga, att i dag finns det större anledning än någonsin tillförne, just på grund av Nationernas förbunds skamliga uppträdande i den föreliggande konflikten och dess karaktär av att vara ett redskap i en av de största imperialistiska makternas intressekamp, för ett litet land som Sverige att just med åberopande av statuternas bestämmelser — dessa brutna, svikna statuter — att gå ur församlingen ifråga, så betyder icke detta, att vi säga, att vi kunna lämna Europa. Jag sade i fjol från denna talarstol, att man mycket väl kan sända representanter och deltaga i de konferenser, där landet har intresse av att vara representerat och hävda landets intressen vid dessa förhandlingar, som man finner lämpligt, sedan riksdagen prövat saken. Detta kan man mycket väl göra, och vi ha inga invändningar att göra mot ett sådant förfaringsätt. Men när man skriver in sig i en institution med de förpliktelser och de betingelser, som vi nu stå inför, då är det en helt annan sak. Jag ber alltså att få säga till hans excellens utrikesministern, att situationen eller frågeställningen är inte, om vi skola stanna kvar i Nationernas förbund eller Europa, utan frågeställningen är helt enkelt den, att det

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

nu är på tiden, att vi i dag förstå vår plikt att träda ut ur denna liga, detta krämarnas rövarband, denna stormaktsintresseorganisation.

Sedan komma vi till spørgsmålet: Skola inte de små staterna vara solidariska? Jag måste här framförallt rikta mig till ordföranden i det socialdemokratiska partiet, som i dag har berett kammaren och mig personligen alldeles särskilt en verklig sensation genom det sätt, på vilket han föreläste om socialismen och dess förverkligande här i landet, och säga, att värre demagogi om solidaritet än vad jag träffat på i det organ, som herr Hansson är högste chef för — ett organ som heter S. A. P., vars första nummer jag här har i min hand och som har efterträtt det informationsblad, som tidigare utsänts från regeringspartiet — värre demagogi än vad som här presteras under rubriken »Sanktionerna mot kriget» har jag ännu inte i min snart fyrtiofemåriga levnad tagit del av. Så här säger man inledningsvis:

»Arbetarrörelsens förutsättning och grundval har varit och är alltjämt solidariteten. Den osolidariske kamraten har av den organiserade arbetaren alltid ansetts som en fiende till arbetarrörelsen och som ett hinder i arbetarens frihets- och frigörelsekamp.» — Riktiga satser bägge två; den sista ger oss en osökt anledning att påtala telegrafkonflikten, där det uppträdde osolidariska kamrater, som man alltså kan betrakta såsom det här står som fiender, i detta fall tvungna fiender till arbetarrörelsen, och som ett hinder vid dess frigörelsekamp. — »Å andra sidan har intet stort på detta område utförts utan solidaritet och inbördes lojalitet.» — Detta är ingressen, informationen till folk ute i landet, till arbetarna. Så knyter man an till detta och säger, att när det är frågan om Sveriges medlemskap i Nationernas förbund, så innebär det detsamma som arbetarnas solidaritet. Ja, om man förkunnade dessa solidaritetssatser såsom gällande för solidariteten mellan landsorganisationen och svenska arbetsgivareföreningen, då det gällde konflikter, skulle det kanske vara riktigt, men så långt har väl inte utvecklingen gått, dithän ha vi väl ännu inte hunnit. Det är med andra ord med dessa demagogiska satser om solidaritet man vill försöka Sveriges folk, att genom stöd åt regeringens sanktionspolitik går man in för solidariska åtgärder och solidaritetshandlingar i enlighet med arbetarrörelsens grundprinciper. Nej, mina herrar, ni gå in för en högst osolidarisk handling. Ni göra gemensam sak med de krafter, som i lika stor utsträckning som Italien äro orsaken till dagens och tidens krigsfareproblem, ni göra gemensam sak med en av de parter, vilka just genom sin gemensamma existens ha skapat den oroshärd och den situation, som vi i dag stå inför. När vi för vår del ha talat om arbetarsanktioner, ha vi utgått från vad som säges i dessa satser, och i dag liksom tidigare räkna vi med *en* kraft i kampen mot det krig, som pågår, och den krigsfara, som i dag existerar, och *det är arbetarklassen*, i dag splittrad, vilseförd, och *de breda folklagren utanför*, som inget intresse ha av kriget, som bara bli lidande därpå och bara få svårare bördor att bära. Vi räkna med den breda folkkraften som den enda kraft, som måste mobiliseras om vi vilja uppnå någonting, då det gäller att bekämpa kriget. Detta står i överensstämmelse med de här uttalade grundsatserna, men sannerligen ej med en sanktionspolitik, som binder Sverige bakom en av de största och kanske fräckaste imperialistiska makternas krigsvagn i närvarande stund.

Sedan, herr talman, skall jag be att få säga några ord om vad som här har yttrats av ett par talare i militärfrågan.

Herr Vougt förkunnade, att socialdemokraterna inte ha något behov av att grunda sina rustningar på krigshot från något håll, och ändå läste jag i tidningen Arbetet i Malmö en artikel med herr Vougts signatur, där han talade om den bruna diktaturen i söder och ställde frågan, om vi ändå inte

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

borde inse arbetarnas plikt att skydda detta land mot just denna fiende. Det är ett bevis för hur man talar med två tungor. Herr Vougt är inte ensam om det; det kännetecknar hela regeringspartiets press. Herr Vougt säger vidare, att en samförstånds lösning av militärfrågan icke kan genomföras. förrän sikten över världen och framför allt över Genève blivit klarare. Vad menas med detta dunkla uttalande? Jag vore ytterst intresserad — det behövs inte i kväll, men då vi få militärfrågan på dagordningen — att få ett besked om vad som menas med detta: »när sikten över Genève och världen blivit klarare». Är det den tanken, som här går igen, att spricker det nu i Genève, visar det sig att Nationernas förbund tyvärr icke är vad vi ha gått och talat om och trott att det är, utan visar det sig vara vad det i verkligheten är. då måste man gå in för en upprustning. då måste man finna en samförstånds lösning. Jag skulle tro, att det är denna uppfattning som ligger bakom herr Vougts sats. Men det hindrar honom inte att i ett annat sammanhang säga, att en militärordning här i landet för 148 milj. icke har något värde, och i tidningen Arbetet har han förkunnat, att om vi också anslå 200 milj. om året, få vi ändå inte ett försvar, som duger någonting till i det ögonblick det skall användas. Herr Vougt, vilken underbar logik ligger det inte i detta resonemang, att å ena sidan säga till de borgerliga, att om det skulle visa sig, att Nationernas förbund inte är någonting att hurra för: här är min hand, vi skola gå med på 148 eller 138 milj. kronor och alltså gå på bondeförbundets och folkpartiets linjer, samt å andra sidan säga, att om vi också anslå 200 milj. till försvaret, så duger det i alla fall ingenting till. Såvitt jag kan förstå, så finnes det, herr talman, endast ett svar och endast en slutsats, som är logisk i detta resonemang, och det är: kunna vi inte ens för 200 milj. om året — denna väldiga summa, som man här i landet aldrig kommer att orka med — bygga ett försvar, som duger någonting till, ja, vad i herrans namn skola vi då egentligen ha ett försvar för 100 milj. eller för 125 milj. till? Detta allra helst som den klara sikten helt visst om någon tid skall visa oss, att Nationernas förbund är en institution, som är en fara för de små makterna, i stället för att vara en styrka och ett värn.

Sedan må det ursäktas mig, herr talman, om jag till sist ber att få säga ett par ord till representanten för den svenska kominternsektionen. Det skall bara bli ett par ord. Herr Hagberg ansåg att den svenska aggressiviteten i Genève var för ringa; den borde ha varit kraftigare. När jag hörde dessa ord tänkte jag för mig själv: det där är ju att kritisera en part, som väl för herr Hagberg fortfarande är liktydig med Gud Fader här nere på jorden eller i varje fall med en utav hans representanter, nämligen Sovjetunionens representant i Genève. Ty om herr Sandler anklagas för att ha varit för litet aggressiv, för tveksam och för mild, vad skall man då säga om herr Litvinov, som begynte sitt första framträdande i Genève med följande uttalande: »Med djupt beklagande ha vi hört vad Storbritanniens och Frankrikes representanter meddelat om sina misslyckade försök att fullständigt bilägga konflikten mellan Italien och Abessinien, vilket om det lyckats, skulle tillåtit oss — d. v. s. rådet — att stryka denna fråga från dagordningen och befriat oss från den obehagliga plikten att uttala våra personliga åsikter.» Vad säger karlen? Jo, han beklagar, att det inte lyckades England och Frankrike att få Italien med på Abessiniens delning i Paris, vilket skulle ha tillåtit rådet stryka denna obehagliga sak från dagordningen och befriat Litvinov från att uttala sina personliga åsikter. »För mig är förpliktelsen», säger han. »så mycket obehagligare som den ena av de båda stridande parterna är en stat, med vilken den av mig representerade S. U. sedan mer än tio år stått i oförändrat vänskapliga relationer, med vilken den önskar att upprätthålla dessa

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

relationer för framtiden, vilken den allra minst skulle vilja tillfoga någon skada och vars samarbete med oss för fredens bevarande inom och utom N. F. högt uppskattas och vars folk slutligen i mitt land åtnjuter den djupaste aktning och sympati.» Herr Brädefors kan ju vara snäll och hälsa sin parti-broder Hagberg, att innan han går och anklagar svenska regeringen och kanske stimulerar herr Sandler att springa i väg ännu mera oförväget än han redan har gjort, han också ser till, att den part, som han väl närmast bör kritisera, får en liknande uppmaning, så att vi inte rusa åstad alltför ensamma. Herr Brädefors, som stod här före middagen och försökte anklaga oss och småda vårt parti, därför att vi via professor Lundstedt fram till Meyerhöffer utgjorde någon slags enhetsfront, borde f. ö. betänka, att han och herr Hagberg i dag faktiskt äro inrangerade i den nationella samling, som har grupperats kring regeringen i dagens största politiska fråga. Han borde även betänka, att Litvinov i varma och klara och av mig ordagrant citerade ord uttryckt sin högaktning och sin uppskattning inte bara av Italien utan också av dess folk. — Mussolini tillhör väl det folket förmodar jag — alltså med andra ord av den öppna fascismen, och den är väl ändå kanske något stråvassare än Meyerhöffer av i dag i Sverige.

Vidare yttrade:

Herr Skoglund: Herr talman! Årets remissdebatt har rört sig om tre stora frågor, nämligen om vår utrikespolitik, regeringens politik under de gångna åren och dess planer för framtiden samt om hur vi vilja ha det ordnat i framtidens samhälle.

Jag skall inte förlänga den utrikespolitiska debatt, som här pågått. Sedan utrikesministern i dag meddelat, att han ämnar förelägga riksdagen en proposition, som låter oss ta ställning till vår utrikespolitik, skall jag inskränka mig till att säga, att utrikesministerns anförande visade, att vi befinna oss i ett allvarligt läge, där vi ha sådana risker att räkna med att vi böra gå försiktigt fram.

I går kom jag att nämna ett par ord om de socialdemokratiska tidningarna och blev sedan replikerad av statsministern, därför att jag yttrade mig litet för kritiskt om dem. Jag skall erkänna, att den tidning jag i första hand tänkte på, var det socialdemokratiska huvudorganet. I dag, ers excellens, är jag mycket mera välvilligt inställd till tidningen Social-Demokraten, ty dels bedömer man i dagens ledare konjunkturpolitiken betydligt försiktigare och dels fick jag i går kväll en mycket varm sympati för redaktör Västberg i Social-Demokraten — även om jag inte vet, hur länge den sympatien kommer att räcka. Herr Västberg uppträdde nämligen i går i första kammaren och tjänstgjorde som tillförordnad socialminister. Han gav herr Rickard Lindström från Göteborg den allvarliga tillrättavisning, som denne gjort sig förtjänt av och som den verkliga socialministern borde ha bestått honom.

Statsministern har både i går och i dag i mycket långa anföranden försvarat den politik, som regeringen har fört och tänker föra. Han framhöll därvid, hurusom de, som inte biträdde 1933 års kristidsbeslut, nu fått en läxa, som de borde komma ihåg, och han talade i mycket kraftiga ordalag om hur fullständigt oppositionen felbedömt läget. Sedermera har även herr Österström haft ordet här på eftermiddagen. Herr Österström var ingen general i den stora, politiska drabbning, som ägde rum vid 1933 års riksdag, men han förde i alla fall kompani och borde alltså vara vittnesgill. Den skildring, som han här gav av de resultat, som uppnåtts genom den förda politiken, överensstämde inte alls med den skildring, som vi hörde från hans excellens herr stats-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

ministern. Blygsamhet brukar jag inte räkna till de mera framträdande dygderna hos min vän Österström, och därför sätter jag desto större värde på att han i dag inte försökte framställa den sak, som han själv varit med om att framskapa, i en fördelaktigare dager än som motsvaras av verkligheten. Herr Österström uppehöll sig vid vad det var som skilde dem som stodo för 1933 års beslut och dem som då utgjorde minoriteten. Jag tror, att herr Österström i stort sett utgick från ett riktigt utgångsläge. Det som skilde oss åt var nämligen just storleken på de summor, som vi ansågo oss kunna låna upp och anslå till offentliga arbeten. Vi hade vidare olika uppfattning om formerna för en del av den hjälpverksamhet, som skulle igångsättas med de upplånade medlen. Därvidlag gällde det framför allt anslagen till viss hjälp åt den enskilda företagsamheten och till kommunala beredskapsarbeten eller med andra ord just de former av hjälpverksamheten, som varit utsatta för den hårdaste kritiken, som visat sig vara minst lämpliga och som regeringen också nu försökt dra tillbaka. Vi felbedömde 1933 läget så till vida, att vi voro försiktigare och räknade med att den då rådande lågkonjunkturen skulle bli betydligt långvarigare, än vad den blev. Vi kunna nu glädjande nog konstatera, att den inte blev så långvarig, som man befarat, och jag undrar verkligen, om någon hade vågat hoppas, att den så fort skulle förbytas icke bara i en förbättrad konjunktur utan till och med, på många områden, i en verklig högkonjunktur. Vad var det statsrådet Sköld yttrade nere i Bohuslän 1934? Jo, om jag inte missminner mig, hyste han ungefär lika stora tvivel som vi andra. Han sade något om att »håller denna lågkonjunktur på ytterligare ett år, kunna vi säkerligen inte i fortsättningen låna upp pengar på detta sätt». Nu vände ju konjunkturen, och vi kommo fortare än vi räknat med in i ett bättre läge.

Vad är det då, herr talman, som statsministern inkluderar, när han talar om de statliga åtgärder, som inverka på konjunkturerna. Statsministern framhåller alltid, att vi här i Sverige ha det bättre ställt än kanske de flesta andra länder, och han betonar, att man i de länder, där man inte vidtagit några liknande statliga åtgärder, har det betydligt sämre. Vad är det som är en av de mest verksamma orsakerna till att framför allt vår exportindustri kunnat hävda sig på ett sådant sätt, som den faktiskt gjort. Jo, det är, att Sverige gick ifrån guldmyntfoten. Jag skulle inte tro, att den nuvarande regeringen kan räkna sig den saken till godo. Det skedde ju i en sådan situation, att knappast något politiskt parti kan säga, att det i den frågan bestämdes beslutet. När statsministern talade om dessa stater, som ha det betydligt sämre än vi, tänkte han väl närmast på de länder, som äro anslutna till guldblocket. Om han jämfört oss med staterna utanför guldblocket, förmodar jag, att jämförelsen inte hade blivit så särdeles gynnsam. Det finns ju en ledamot av denna kammare, herr Erlander, som av regeringen erhållit i uppdrag att under det gångna året bedriva konjunkturforskning. Jag minns, hur han, när vi båda en gång nere i södra Sverige diskuterade just den här frågan, som exempel tog Tyskland. Han sade, att den politik, som vi fört här i Sverige och som han ville utnämna herr Wigforss till lärofader för, var så förnämlig, att till och med Hitler tagit efter den. De rapporter, som ingått från Tyskland, visa väl ändå, att denna politik där inte medfört vidare gynnsamma resultat. I den utredning, som herr Erlander varit med om, kan man också läsa, att jordbruksstödet har utgjort en särskilt värdefull tillgång, när det gällt att nå bättre tider. Om jag inte minns fel, betonar man i denna utredning särskilt den nytta, vi därvidlag haft av spannmålsskyddet. Även beträffande spannmålsskyddet torde emellertid den nuvarande regeringen få erkänna, att den inte har så stor del i dess tillkomst. Spannmålsregleringen var näm-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

ligen i stor utsträckning genomförd, när denna regering trädde till. Mjölkregeringen var också redan på väg, men jag skall villigt erkänna, att den nuvarande jordbruksministern gjort mjölkregeringen mera effektiv. Vi kunna väl därför i stort sett säga, att bakom de statliga stödåtgärderna för jordbruket stå vi allesamman, som tillhöra riksdagen, så när som på Kilboms- och Sillénkommunisterna.

När det sedan gäller de offentliga arbetena är det inte så lätt att avgöra, i vilken utsträckning dessa arbeten medfört en allmän konjunkturlyftning. Herr statsministern räknar med, att de berett så och så många personer arbete. I den proposition, som vi fingo oss förelagd vid föregående års riksdag, hade man, efter vad jag vill minnas, räknat ut, hur många dagsverken som tillkommit genom dessa offentliga arbeten. I 1933 års proposition, där framtidskalkylerna för arbetslöshetspolitiken funnos angivna, räknade man med arbetsmånader, men i 1934 och 1935 års propositioner har man gått över till att räkna i arbetsdagar. Det blev nämligen större siffror att röra sig med, om man räknade på det sättet. Om man slog samman antalet dagsverken till arbetsmånader blev det inte så imponerande. I det sammanhanget uppställer sig emellertid den frågan, om inte de arbetstillfällena, som skapats genom de offentliga arbetena, kanske medfört att arbetstillfällena på andra områden icke tillräckligt utnyttjats. På den frågan är det strängt taget omöjligt att svara, men så mycket kunna vi väl ändå vara överens om att samtidigt som staten sätter i gång en mycket omfattande byggnadsverksamhet, föreligger också risken, att den enskilde minskar sin verksamhet, varigenom ökad arbetslöshet uppstår.

När det gäller de statsbeställningar som gått till industrien, befarar jag, att vi på en hel del områden kanske ha industrier som, medan de arbetat med dessa beställningar, inte tillräckligt bevakat sina intressen på exportmarknaden.

I fjolårets proposition beräknade socialministern, om jag inte minns fel, att omkring 18 miljoner dagsverken skulle utföras för de anslag, som beviljats till arbeten i öppna marknaden. Samtidigt fingo vi dock den kanske något förbluffande upplysningen, att av dessa 18 miljoner dagsverken endast omkring 10 miljoner utförts under åren 1933 och 1934. Resten, 8 miljoner dagsverken, skulle utföras under 1935, det vill säga just under det år, då vi fått en betydligt förbättrad konjunktur här i landet. Detta säger oss, att den väg, som statsministern här i dag rekommenderade, nämligen att vi även i fortsättningen skola upphjälpa konjunkturen med offentliga arbeten, inte är så enkel och smidig, som han vill göra gällande. Det är vidare uppenbart, att om vi även i fortsättningen, i den utsträckning som statsministern tänkt sig, skola söka bereda arbetstillfällena för de 40,000—50,000 arbetslösa, som vi alltjämt ha, genom att anordna offentliga arbeten, som huvudsakligen förläggas till sådana områden, där en hög lönenivå råder, kommer detta utan tvivel att medföra en sugning från de grupper, som ha mindre betalt, i riktning mot de bättre betalda yrkena och att sålunda arbetstillfällena lämnas outnyttjade. I årets statsverksproposition ha de arbeten, som riksdagen tidigare varit enig om skulle utföras inom jordbruket och i våra skogar för att öka arbetstillfällena, beskurits ganska kraftigt. De offentliga arbeten, som i fortsättningen skola anordnas, läggas i stället i stor utsträckning till sådana arbetsområden, till exempel byggnadsbranschen, där lönerna äro högre. Detta medför, att den dragning, som redan nu äger rum från landsbygden till städer och större samhällen, ytterligare forceras.

Statsministern frågade, hur det gått, om vi icke vidtagit vissa åtgärder i den utsträckning, som skett. Under den tid, då vi voro nere i djupet av låg-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

konjunkturen och arbetslösheten var som störst, då voro de offentliga arbetena icke i gång. Då var det arbetslöshetskommissionen, som fick taga emot den hårdaste törnen. Om herrarna fått sin vilja fram och slopat all A.K.-verksamhet vid 1933 års riksdag, hade de arbetslösa säkerligen icke fått den hjälp, som de vid detta tillfälle fingo. Statsministern har här tidigare ställt den frågan: Är det icke meningen att de arbetslösa skola hjälpas? Och hur skola de hjälpas? Jag tror icke, att det från något håll ifrågasättes något annat än att det är samhällets skyldighet att hjälpa dem. Men när det sedan gällde att forma ut, hur den hjälpen skulle lämnas, måste jag säga, att statsministern icke var så mycket säkrare på den saken än vi andra. Herr Österström ställde en fråga härom till hans excellens, men det svar han fick, var icke klarläggande.

Jag måste i detta sammanhang erinra om, att statsministern i sitt tidigare anförande här i dag berörde ett yttrande, som fällts i första kammaren av en högerman, professor Bagge, och då citerade honom på ett som jag tror oriktigt sätt. Om jag icke är fel underrättad, har professor Bagge sagt, att man skulle försöka bedriva en mera verklighetsbetonad konjunkturpolitik, än vad regeringen gjort, och han rekommenderade i det fallet de linjer, som anvisats i den arbetslöshetsutredning, som verkstälts och som förmodligen ers excellens haft tillfälle taga del av.

I likhet med herr Österström fastslår jag, att efter det anförande, som statsministern höll här i eftermiddags, det förefaller, som om vi alla trevade oss fram i det osäkra, när det gäller att finna en linje, på vilken vi kunna skaffa arbete åt de arbetslösa. Herr statsministern rörde sig med allmänna talesätt men gav icke något bestämt besked om att så och så böra vi göra för att klara den saken. Den verkligt bärande linjen, som säkerligen är den enda, efter vilken man kan råda varaktig bot på arbetslösheten, är att vi allesammans här söka giva vårt lands näringsliv det stöd och det skydd, som är möjligt.

Vad är det egentligen, som herrarna ha gjort, som är så förfärligt märkvärdigt och som de socialdemokratiska tidningarna målat ut som något så utomordentligt? Är det någonting annat än att ni använt mera lånade pengar, än vad vi för vår del ansågo tillrådligt 1933 och 1934? Ni voro större optimister, och ni trodde i det fallet icke, att risken var så stor, som vi ansågo den vara. Det har visat sig, att lågkonjunkturen icke blivit så långvarig, som man kunnat befara. Det har blivit bättre tider, och nu kunna vi glädjande nog betala tillbaka de pengar, för vilka icke blott de, som stått för besluten, utan vi alla varit i borgen. Vi kunna alla känna oss till freds över att dessa pengar kommit igen, så att vi nu kunna sanera budgeten på det sätt som föreslagits. Men jag tycker icke, att man av den anledningen behöver göra som en del socialdemokratiska tidningar, då de, för att taga en bild, gjort som småpojkar, vilka slå kana över svag is, och, då de lyckas, kasta sina mössor i luften och hurra.

Det tredje stora problemet, som vi diskutera här i dag, är samhällssystemet, och det är någonting, som vi säkerligen skulle kunna diskutera åtskilliga dagar, om vi hade tillfälle att ägna oss åt den saken. Efter den diskussion, som förts, och efter de anföranden, som hållits här av herr Björck i Kristianstad och herr Österström, skall jag icke uppehålla mig länge vid denna punkt. Statsministern säger, att högern också vill statsingripanden. Varför är högern då så förfärligt rädd, när vi tala om kontroll över näringslivet, undrade han. Svaret är lätt att ge. Högern har velat ha statsingripanden, när det gällt jordbruket. Här ha vi dock en betydligt skiljaktig utgångspunkt mot när det gäller en del andra statsingripanden. Vi ha velat ha skydd för en viktig del av svenskt näringsliv för att behålla den enskilda näringsidkaren, den enskilda företa-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

garen, kvar i hans näring. När herr Wigforss talar om sina monopol och statsingripanden, då för han undan den enskilda näringsidkaren från hans företag och för honom åt sidan.

På min och herr Anderssons i Rasjön fråga, hur kursen skulle gå i framtiden, svarade hans excellens statsministern tidigare i går, att för honom var ledstjärnan alltjämt det socialdemokratiska programmet. När i dag herr Björek och herr Österström sökte få diskutera detta program med statsministern, så måste jag säga, att statsministern icke givit sig in i någon diskussion om konkreta ting. Jag skulle nästan vilja taga en liknelse och säga, att herr statsministern i någon mån erinrat om en uppskrämd tjäderhöna. Hon går en sådan där stor krok omkring för att draga uppmärksamheten från den centrala punkten, boet. —

(Herr statsministern inföll här: Det är absolut icke rätt.) —

Det är alldeles rätt. Herr statsministern tog en förfärligt stor krok och rörde sig över ett mycket stort område men kom aldrig fram till det program, som det socialdemokratiska partiet alltjämt betraktar som sitt. Det tal, som statsministern höll här i dag och som statsministern räknade med skulle utgöra det socialistiska programmet, är enligt min uppfattning mycket skiljaktigt från det program, som partiet annars officiellt bekänner sig till ute i landet. Jag tycker det vore en vinning, om statsministern kunde få det tal, som han hållit här i dag, antaget som det socialdemokratiska partiets program, om han ville förelägga nästa socialdemokratiska partikongress detta tal och säga: detta skola herrarna vara vänliga att antaga som det socialdemokratiska programmet och lova att följa även om vi få majoritet i riksdagens andra kammare. Jag tycker, att det skulle medföra lättnad för en del av regeringens ledamöter, om det gamla programmet avskaffades. Skulle det icke t. ex. för ecklesiastikministern, som har blivit en så god vän av statskyrkan, att, jag höll på att säga, till och med hans yttre framträdande börjat vittna om den svenska statskyrkans sedvänjor, skulle det icke för ecklesiastikministern vara önskvärt att få bort en sådan punkt i programmet som den, där det talas om statskyrkans avskaffande.

Statsministern säger, att det socialistiska samhälle, som skall bli det svenska framtidssamhället, icke skall bli ett byråkratiskt utan ett trivsamt samhälle. Där skall det icke vara tal om en lamslående utan om en initiativrik statsledning, som skall ordna det hela på ett alldeles utomordentligt sätt. Ja, han gick så långt, att han sade, att när staten skulle komma att betydligt utvidga sin verksamhet och taga hand om det svenska näringslivet, då skulle man icke använda människor utan hjärnor utan smidigt och förståndigt folk. Jag tror, att statsministern har en uppriktig önskan, att det skall se ut så, men jag är icke alldeles säker på att det kommer att gå i den riktningen. Jag har på grund av ett uppdrag, som jag fått av socialministern, haft tillfälle att se på en del av den svenska förvaltningen, och jag måste säga, att jag fått en ofantligt hög tanke om vår ämbetsmannakår. Men icke ha de lättasamt att arbeta. Initiativkraften har ofta små möjligheter att göra sig gällande. Det händer alltför ofta, att en tjänsteman blir så upptagen av att se till, att han icke överträder givna föreskrifter, att han aldrig får tid att utföra, vad han anser klokt och förnuftigt.

I går nämnde hans excellens statsministern, att Englands konservativa voro betydligt lättare att komma till tals med än konservatismens företrädare här i landet. Han ansåg, att där kunde man på ett betydligt mera frigjort sätt diskutera samhällets möjligheter. I dag säger hans excellens, att vi befinna oss i ett skede, då gammalt och nytt bryts mot vartannat, och att han skulle

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

betrakta det som ett bevis för svenska folkets höga ståndpunkt, om vi hade möjligheter att på ungefär samma sätt som i England talas vid om våra samhällsproblem. Jag vill säga, att jag tror, att de konservativa i det här landet icke ha det minsta emot och icke alls äro rädda att vara med om en sådan diskussion. Vi befinna oss i en sådan diskussion på minst lika god grund som socialdemokraterna. Vi stå på den nuvarande samhällsordningens grund, men vi ha aldrig sagt, att det nuvarande samhället är ett sådant idealsamhälle, att det icke där finns brister, som behöva botas. Vi ha varit och äro villiga att diskutera dessa brister samt att försöka finna former, under vilka vi kunna bota dessa brister, ävensom att försöka göra det både trivsammare och bättre ur alla synpunkter i detta land. Jag måste säga, att det program, som statsministern framförde i sitt stora tal här för en stund sedan, var betydligt dimmigt, och det var förfärligt svårt att finna dess konturer. Jag tror, att i det socialistiska framtidssamhället kommer icke vare sig friheten eller vår gamla svenska rättsordning att kunna göra sig lika gällande som tidigare, och jag skulle nästan vilja säga, att jag icke heller tror, att den folkliga självstyrelse, som vi sedan århundraden haft i detta land och som vi sätta det största värde på, skulle få samma plats som nu i det fulländade socialistiska samhället.

Någon kan ju kanske fråga, varför det är anledning att föra ett sådant här resonemang efter statsministerns tal, i vilket han ju lät förstå, att detta socialistiska samhälle icke står omedelbart för dörren. Och i går var statsministern nog älskvärd att säga, att även om vi gå mot ett socialistiskt samhälle, så kommer säkerligen den enskilda företagsamheten att finnas kvar. Han sade icke, att den skulle få finnas i all framtid, men väl för rätt lång tid framåt. Jag vill då svara, att när jag tar upp detta resonemang, är det därför, att vi konservativa äro villiga att vara med om, som statsministern uttryckte det för ett par timmar sedan, en samåkning i sådana ting, som vi anse vara till nytta och lämpligen böra genomföras. Men vi vilja icke låta samåkningen gå så långt, att den skall införa och befästa det socialistiska samhället. En ledamot av riksdagens första kammare, som tillhör statsministerns parti, skrev för ett par år sedan i Social-Demokraten ett par artiklar, där han visade vägen till det socialistiska samhället. Han skrev, att det går att komma dit på två sätt. Den ena vägen, säger han, är den, att man söker fortast möjligt nå en majoritet i parlamentet. Den andra vägen går litet långsammare, men även den leder till ett mycket gott resultat. Den vägen, säger han, innebär, att man får gå varligen fram och att man söker samarbete med borgerliga element. Men en sådan väg medför, att man får försöka snygga upp sin politiska fysionomi, så att den icke skrämmer de grupper, som skola vara med. Går man emellertid försiktigt fram och tar ett steg i taget, når man goda resultat även den vägen. Ers excellens! Jag befarar, att det är den vägen, som den nuvarande regeringen vandrar. Vi vilja icke vara med om den vägen hur långt som helst.

I går citerade statsministern den nothinska utredningen. Jag gjorde det först, och hans excellens gjorde det sedan. Det citat, som statsministern då använde, var taget ur utredningens första del och ur ett kapitel, av vilket jag önskar citera slutet, som, kan man säga, utgör en sammanfattning av hela resonemanget. Där står: »Genom att under självansvar och redlig pliktuppfyllelse bygga vidare på den kulturella och samhälleliga grund, som gångna släkten lämnat oss i arv. skapas de bästa levnadsbetingelserna för nuvarande och kommande generationer.» Det är på denna punkt, ers excellens, som jag tycker att vi kunde mötas nu. Från den utgångspunkten kunna vi resonera. Men jag vågar påstå, att varken jag eller det parti, jag företräder, har lust att resonera från den utgångspunkten, att framtidsmålet är förverkligandet av det socialistiska samhället.

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

Herr **Herou**: Herr talman! Innan jag går till några av de speciella frågor, som hava föranlett mig att begära ordet, så må det ursäktas mig, att jag tar upp till granskning några yttranden, som kommit till uttryck i denna långa debatt.

Statsministern fällde i ett av sina anföranden ett om människokännedom och sann mänsklighet vittnande yttrande, när han till en högerman förklarade: »Vi äro lika goda kålsupare allihop.» Skulle jag följa hans exempel, skulle jag kunna citera en visserligen icke stor statsman men en annan andens storman, som uttalade den mänskliga satsen, att »den gode han är väl ej så god, som själv han tror i sitt övermod, den onde han är ej så ond ändå, som själv han tror, när kvalen slå». Tillämpat på regeringens politik, vilken av en del talare fått det djupaste klander och av andra höjts upp till skyarna, skulle jag vilja medgiva, att man får lov att säga, att allt dåligt, som vi mött under dessa år, är väl icke regeringens fel, men att också något gott, som kommit oss till del, kan vara dess förtjänst. Möjligen har regeringen också överdebiterats under sina första tre magra regeringsår för svårigheterna då och har anledning att räkna med, att den nu bör hava kompensation och att den sålunda nu bör kunna få tillskriva sig litet beröm, även om det icke är alldeles förtjänt.

Men om jag skall försöka anlägga så mänskliga synpunkter på krispolitiken som möjligt, och göra överhuvud taget något som helst medgivande, finnes det inga möjligheter att betrakta de för sanktionspolitiken, de för utrikespolitiken ansvariga på samma sätt. Alla dem, som genom sitt ståndpunktstagande i fråga om agitationen för sanktionspolitiken, som leder till uppgivande av vår neutralitet, som drar oss in i imperialismens kraftmätningar, hava vi skyldighet att döma. Där kommer massornas dom. Där kommer domen från ett folk, som icke vill krig. Jag måste i det sammanhanget erinra om den oerhörda förändring, som skett sedan tiden för det senaste världskrigets utbrott tills nu. 1914—1918 kastades krigsaktivisterna ut ur det socialdemokratiska partiet. Det ödet drabbade en herr Järte, en herr Steffen, en herr Larsson med flera. Hjalmar Branting slog vakt om neutralitetspolitiken. Han höll sitt parti rent från element, som ville Sveriges deltagande i kraftmätningen. Nu är det väl omvänt risk för dem i partiet, som vilja stå kvar på den ståndpunkten i det läge, som är. Nu predikas krigsaktivismen ganska öppet i riksdagen också av sådana herrar som Vougt, prästen Hallén med flera, för att icke glömma herrar Brädefors och Hagberg.

Apropå herr Brädefors så fäste han stort avseende vid att inom den grupp, som vill fortsatt neutralitetspolitik, funnos icke bara socialisterna utan också professor Lundstedt och herr Meyerhöffer. Det senaste upprörde herr Brädefors. Det skulle visa för Sveriges arbetare, hur usla vi voro i det socialistiska partiet, som i en fråga kunde få medhåll av herr Meyerhöffer. Jag skulle ju vilja råda denne representant för den kommunistiska internationalen att taga och inventera litet de anhängare, som finnas i hans front, alla dessa anhängare i ett femtiotal stater. Jag måste ju fästa stort avseende vid vetskapen om att herr Brädefors tillsammans med herr Meyerhöffer undertecknat vissa motioner, som bäras fram här i riksdagen, och alltså kan bedriva praktiskt samarbete med herr Meyerhöffer. Det måste vara tydligt och klart, hur litet underlag det finnes för herr Brädefors bedömning av det socialistiska partiet i det fallet. Hur falsk hans uppläggning är.

Press, diplomati och prästerskap, där ha vi tre storheter, som verksamt förberett stämningen för krig. Pressen har ånyo ägnat sig åt den uppgiften, och prästerskapet följer i spåren och tjänstgör som folkförledare för att skapa krigshypnos. Prästen Hallén har börjat sitt dagsverke i krigets tjänst. Den

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

nya diplomaten debuterar i herr Vougts älskvärda men mycket farliga skepnad som agent för ett nytt krig.

Herr Vougt sade på ett mycket trevligt sätt, att om Skåne skulle lösräckas från Sverige, skulle det bli mycket bekymmersamt för det övriga Sverige att reda sig. Det var en man från landsorten, som fäste avseende vid det yttrandet och funderade, om man möjligen åsyftade svårigheten att då få en duglig regering. För min del skulle jag vilja tillägga, att det kanske också kan bli vissa svårigheter att få tag i de nya diplomaterna. Men jag vill säga herr Vougt och alla, som tala om vår isolering i denna fråga, att där ute i landet, i byarna, där man ännu är opåverkad av denna treenighet: den dagspress, som nu tjänar i krigets tjänst, det prästerskap, som gör det samma, och diplomaternas höga visdom, där skrattar folket mot radiohögtalarna, när de höra T. T:s rapporter från Genève. Jag har knappast träffat en enda anhängare av Nationernas-förbunds-politiken i min hemort. Som ett exempel på denna stämning där ute i landsorten kan jag ju bara nämna om, att i en kommunalstyrelse i hemorten, där de politiska partierna äro representerade efter sitt styrkeförhållande och där det sålunda finnes två socialister, två socialdemokrater, två av folkpartiet, två bondeförbundare och en högerman, där bruka vi ibland efter nämndsammanträdenas slut komma in på storpolitiska frågor. Det finnes i denna församling på nio man, representerande dessa partier, bara en enda, som gör det minsta lilla svaga försök att draga en lans för Nationernas förbund. Högermannen gör det icke. Bondeförbundarna göra det alls icke, folkpartiets representanter icke heller och givetvis icke heller socialisterna, som där icke alls känna sig isolerade.

Den ende, som försöker draga en svag lans för Nationernas-förbunds-politiken, är en trogen och trägen socialdemokrat, under det att den andre socialdemokraten är neutralt avvaktande. Man skall sålunda icke vara alltför överlägsen och tala om vår isolering. Det kan förändras på ett mycket snabbt och obehagligt sätt för herrarna.

Statsministern har i ett par anföranden sammanställt försvarsfrågan med frågan om folkförsörjningen. Han hävdade, att om det brast i folkförsörjningen i betänkelig grad, så vore det dåligt ställt med försvaret. Det förefaller sålunda som om 20 miljoner kronor mer eller mindre spela en viss roll för regeringen, när det gäller anslaget till försvaret. Är det icke männe så, att en ökning av militärbudgeten med 30—40 miljoner, ja, med 10—15 miljoner kronor möjliggöres endast därigenom, att man prutar ner anslagen för sociala ändamål långt under det man själv anser önskvärt eller nödvändigt? Beskar man icke i årets budget anslagskraven? Minskar man icke takten i bostadssociala, jordbrukspolitiska och andra dylika slags arbeten? Är det icke så, att militärbudgetens slopande eller minskande till ett minimum är en viktig förutsättning för folkförsörjningsproblemet? Och kunna vi överhuvud taget eljest minska de tunga konsumtionsskatterna? Om herrarna ämna garantera folket trygghet genom ett »betryggande försvar», så blir det den trygghet, som norrlandsbonden en gång skrev en strof om, och förklarade: »Jag är så trygg, soldaten mig försvarar, för synden prästen städs' min själ bevarar» och så tillägger reflexionen: »men jag svälter för dess underhåll ihjäl.»

Det är ju så, att budgeten icke bara är en uppräknig av ämbetsverkens inkomstberäkningar. Den är också en nedskärning av de av ämbetsverken gjorda anslagsäskandena, bland annat för sådana sociala ändamål, som herrarna eljest så våltaligt skjuta fram i förgrunden och om vilka man med all rätt talar om det goda, som de hava avsett. Även sådant framstegsarbete, som fått understöd från riksdagens samtliga partier, kan icke genomföras i den

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

omfattning som är allmänt önskvärt. Man kan icke slösa med miljonerna på det sätt, som man nu ämnar göra till det militära försvaret, utan att detta av de flesta såsom nödvändigt ansedda sociala arbete kommer att dämpas upp.

Statens egnahemsstyrelse begär ju exempelvis på femte huvudtiteln för att fullfölja bostadsförbättringsverksamheten efter 1934 års ansökningar cirka 15 miljoner kronor, men man anser sig på den punkten icke kunna taga upp mer än 5 miljoner kronor. Kaffetullen kvarstår. Finansministern motiverar denna med, att man vet, att ökade statsutgifter kunna komma, så att den behöves orubbad och att alltså, om man tar bort den nu, så kan man få lov att tillgripa den igen, om vi få ökade statsutgifter. När man genomförde en fyrdubbling av kaffetullen, då lugnade man massorna; då svarade man till dem av de fattiga människorna, som protesterat, *att förhöjningen av denna tull vore ett provisorium i ett statsfinansiellt nödläge*. Skatteprocenten var då 175. Nu föreslås den ju till 150.

Man fortsätter med att taga ut de tunga konsumtionsskatterna, bara genom denna artikel 12—13 miljoner kronor om året. Man skall i fortsättningen taga 11 miljoner genom margarinaccisen. Vi kunna icke godkänna en sådan politik. Vi måste protestera i fortsättningen mot ett sådant handlingssätt.

Jag skall så till sist med några få ord beröra de speciella områden, som jag här har begärt ordet för. Jag skall alls icke vid detta tillfälle taga upp någon debatt om de allmänna regleringsåtgärderna för jordbruket. Jag finner ju här i Kungl. Maj:ts trontal, att man säger på den punkten, att man har för avsikt att framlägga förslag om förlängd giltighetstid för gällande regleringsanordningar på jordbrukets område och att därvid komma av förhållandena betingade omläggningar att övervägas. Ja, när jag i någon mån följt med de förklaringar, som jordbruksministern gjort i sina anföranden i olika delar av landet, när jag vet, att han där ställt i utsikt, att vissa av dessa regleringar skola försvinna förr eller senare, och när vi ännu icke hava något bestämt besked om avsikterna på denna punkt, kan ju debatten i de speciella frågorna anstå, till dess den kungl. propositionen kommer.

Herr Skoglund sade, att vi från socialistpartiets sida — eller herr Kilboms, som han uttryckte det — skulle vara motståndare till hjälpaktionen åt jordbruket. Jag vill fästa både hans och andras uppmärksamhet på att vad vi i debatten om jordbrukshjälpen skjutit i förgrunden, vad vi anklagat herrarna för har varit det sätt, på vilket jordbrukshjälpen finansierats i främsta rummet. Det har varit det faktum, att massor av fattiga jordbrukare icke bara blivit utan hjälp utan fått sämre förhållanden också genom de åtgärder, som genomförts. Jag hörde en liten matt röst från folkpartiet i dag. Herr Carlström, som varit stortalig i jordbruksfrågor vid olika tillfällen, viskade fram något om hur oerhört svårt det var nu för småbrukarna, hur omöjligt det skulle bli att existera för dem, som icke hade tillräcklig jord. Är det så, att det är den meningen inom folkpartiet, skola dess känslor komma att provas och uppriktigheten av denna dess uppfattning bedömas, när vi komma och ställa dem inför ett konkret förslag, som på den punkten avser att bringa någon rättelse.

Vår grupp har vid olika tillfällen med skärpa betonat, att det stora kardinalefet i hjälpaktionen är, att massor av fattiga jordbrukare bli utan stöd samt att kostnaderna och bördorna läggas på fattiga människor, som främst borde erhålla hjälp.

Räntabiliteten inom jordbruket har prövats i Halland, där man har mycket småbrukare. Där har Hallands jordbrukssällskaps distriktsbyrå i Halmstad gjort vissa stiekprov. De stiekproven hava givit ett så otvetydigt resultat om att de största jordbrukens räntabilitet i ganska stor utsträckning förhöjts men

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

att de egentliga småbrukens räntabilitet är oerhört svag och icke har känt någon nämnvärd påverkan av riksdagens hjälpaktioner. Den kamrer, som har undersökt dessa siffror och arbetat med materialet, säger om de stora jordbruket, att de giva en icke föraktlig företagervinst. Det finnes ju en mera allmän undersökning av dessa förhållanden, som kanske icke i lika utpräglad mening understrukit de synpunkter, vi angivit på detta problem. Men där har man ännu icke hunnit med Norrland. Från Norrland hava vi hört från folkfrisinad sida en redaktör förklara, att han tagit del av dessa siffror och att det är fantastiskt att tänka sig, att en sådan politik fått understöd för Norrlands vidkommande samt att solidariteten i all rimlighets namn icke skall sträckas så långt mellan olika grupper, att en grupp bara skall få ökade bördor genom en så kallad hjälpaktion. Jag vet — det är ingen nyhet — att icke ens jordbruksministern själv, när han tittat på vad som åstadkommits, sagt som vår Herre: Det är ganska gott. Jag måste giva honom det betyget, att han till skillnad från många av sina enkla eftersägare i orterna på andra områden i det fallet haft en kritisk anmärkning då och då och kunnat våga sig på att erkänna, att det därvidlag uppstått vissa svårigheter. Jag skulle vilja fästa avseende vid statsrådet Skölds uttalande vid det tillfälle, där man kom med beslut om utredningsmän för egnahemsrörelsen, i vilket uttalande det tydligt och klart säges ut, att beträffande den egentliga egnahemsverksamheten är frågan om komplettering av ofullständiga jordbruk sedan gammalt föremål för intresse. Särskilt är spörsmålet aktuellt under nu rådande förhållanden, då genom stegrade priser på fodermedel försörjningsmöjligheterna för en del småbrukare försämras. Det är en social angelägenhet att dylika småbruk utvecklas antingen genom tilldelning av jord från angränsande större fastigheter eller genom sammanläggande med annat mindre jordbruk. Det ställes där i utsikt och talas om överbäggande av sådana anordningar beträffande egnahemslån för inköp av jordlägenheter, att dylika lägenheter skulle göras bärkraftiga.

Jag vill säga, att vi hava redan en motion, som föreligger färdig här, i vilken vi hava krävt en förändring av verksamheten, när det gäller anslaget för statsbidrag till nyodling, betesförbättring, stenröjning och jordkörning. Vi hava därvidlag krävt anslagets höjande från föreslagna 1.500.000 kronor till 3.000.000 kronor. Vederbörande institution, som därvidlag haft att komma med förslag — jag vill minnas egnahemsstyrelsen — hade i sina anslagsäskanden föreslagit något högre belopp än det, som upptagits i statsverkspropositionen, eller 100.000 kronor mer än som där föreslås. Men det anföres under åberopande av budgetära skäl. Jag återför denna motivering till mitt resonemang i början av mitt anförande: å ena sidan planerna på att vräka ut ytterligare tiotals miljoner till militära ändamål och slöseri på andra områden, å andra sidan yttranden i den nuvarande statsbudgeten, som ändock anses vara så välbalanserad, så stark, där man gång efter annan måste med hänvisning till budgetära skäl avstyrka anslagskrav, som av de anslagsäskande själva måste anses vara synnerligen angelägna. Jag föreställer mig, att det icke skulle vara alls långsökt, utan vara ganska nära till hands att kunna påvisa riktigheten i den uppfattning vi ha, när vi säga att om herrarna här gå in för en nationell samling för militarismens stärkande, som bara betyder ökad krigsfara och icke ökad trygghet, så beröva ni oss därmed möjligheten att genomföra det sociala program för folkförsörjningen, om vilket statsministern förklarade, att det å andra sidan var så viktigt, att det förutan försvaret också skulle vara odugligt.

Till sist vill jag bara mot det talet, att vi icke vilja någonting, när det gäller hjälp åt landsbygdens fattiga befolkning, framhålla, att, vid allt det som odisku-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

tabelt har varit till gagn för de fattigaste på landsbygden, vid alla dessa anslag som vi här med rätta berömma oss av, när alla partier varit eniga, där har ju också vårt parti med varm uppriktighet varit med om beslut i positiv riktning, och det är icke riktigt vad man sagt i en cirkulärledare som bondeförbundet skickat ut — förmodligen ett informationsmaterial som var avsett att försvåra det socialistiska partiets verksamhet på landsbygden — där man lögnaktigt tillvitat oss att vi voro motståndare till vissa åtgärder, som vi tvärtom i riksdagen gått in för. Vi ha i ett stort antal punkter velat gå något längre än vad de andra partierna haft möjlighet att göra, därför att man hos dem är bunden vid sitt fasthållande av att så oerhörda penningmedel ytterligare skulle anslås för den institution, om vilken under 1932 års valrörelse en utbredd folkdes till, att vi i hela vår verksamhet, hela vårt syfte äro inställda på att gagna mening fanns, att på den kunde besparas åtskilliga miljoner. Vi hänvisa således till, att vi i hela vår verksamhet, hela vårt syfte äro inställda på att gagna de fattiga människorna här i landet, de små inkomsttagarna, och att vi självfallet också vilja hjälpa alla fattiga på landsbygden, alla jordbrukets små, nu eftersatta, skuldsatta och i svårigheter kämpande bönder.

Chefen för jordbruksdepartementet herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Jag har begärt ordet för att här under remissdebatten yttra några ord med anledning av ett anförande, som här hölls på förmiddagen av herr Carlström, men när jag nu har tagit till orda, tillåter jag mig att göra några bemötanden i fråga om vissa yttranden, som här fällts från det socialistiska partiets representanter.

Vad den siste ärade talaren angår, vill jag endast påpeka, att det anslag till nyodling, betesförbättring m. m., som han här talade om, har av mig i år upptagits med 1 1/2 miljoner kronor. Det är 200,000 kronor mer än vad som utgick i förföl. Det höjdes alltså i statsverkspropositionen förra året med 200,000 kronor, och det är det högsta anslag, som i detta avseende hittills något är föreslagits. Sedan är det klart, att man kan, om man vill, och om man tror man har särskild fördel av det, föreslå riksdagen att öka det. Men jag försäkrar, att om jag föreslagit 3 miljoner kronor, så hade herr Herou föreslagit 4; det hade blivit en hetsjakt i anslagsökning. Därför är det väl bäst att låta riksdagen nu fundera litet på den saken.

Jag skall endast tillägga i detta avseende, att herr Herou har i sin motion nu föreslagit, att de mindre jordbrukarna skulle få 2/3 av kostnaderna i statsbidrag mot hälften hittills. Det är klart, att det låter trevligt, och man kanske tror, att man kan locka till sig en eller annan röst på den metreven. Men det är ändå icke så säkert, att det är det klokare, ty vi veta, att det finns väldigt mycket folk, som vill komma i åtnjutande av detta anslag, även när det gäller hälften av kostnaden, och då är det väl ett brott mot dem, som icke ännu fått bidrag, att man höjer bidragskvoten. Det betyder, att det dröjer så mycket längre, innan alla skola kunna få del av anslaget. När man vet, att anslaget gör sin nytta, bör man väl i så fall se till, att det kommer så många som möjligt till del.

Herr Kilbom hade ju i går några lamentationer angående jordbrukspolitikens prissfördyrande verkan, och det äro vi ju så vana vid, att det icke påkallade något yttrande från min sida. Men han anförde några siffror, som det kanske ändå vore skäl i att i någon mån belysa. Han yttrade, att enligt socialstyrelsens beräkningar skulle livsmedelskostnaderna ha ökat för arbetarhushåll med 171 kronor per år. Nu vill jag säga, att mig veterligen har icke av socialstyrelsen gjorts någon utredning, som kan leda fram till några sådana siffror. Däremot har under denna höst inom jordbruksnämnden gjorts vissa beräkningar. Nu hörde kanske de av kammarens ledamöter, som åhörde herr

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

Kilbom, att han i går förklarade, att man skulle ta sig i akt för de utredningar, som jordbruksministerns statistiska organ utförde. Det skulle naturligtvis vara på sin plats för mig att protestera emot att herr Kilbom på detta sätt miss-tänkliggör statens tjänstemän, men jag är alldeles övertygad om, att ingen människa i detta land finnes, som fäster sig vid vad herr Kilbom i det avseendet yttrade. Alltså, jordbruksnämnden har gjort en utredning, som bygger på socialstyrelsens material, på det sättet att man har tagit ur hushållsböckerna de kvantiteter livsmedel, som i medeltal förbrukats under år 1933. Sedan har man värdesatt dessa kvantiteter med priser, 1929 års priser, 1933 års priser, 1934 års priser och 1935 års priser, och på det sättet har man så fått veta vad en viss bestämd kvantitet livsmedel, som förbrukades av en arbetarfamilj under olika år, kostat. Då visar denna utredning, att från år 1929 och fram till 1933 sjönko dessa livsmedelskostnader per år räknat för en sådan familj med 204 kronor; från 1933 till 1935 ha dessa kostnader stigit med 76 kronor per år räknat, men tar jag hela perioden från krisens början, från 1929 och till 1935, ha livsmedelskostnaderna minskats med 128 kronor, vilket föranleder mig att upprepa vad jag förut sagt: en svensk arbetare köper i allmänhet lika mycket mat för sin lön nu, som han gjorde före denna kris. Och så säger jag icke mera om denna sak, — siffrorna tala alldeles tillräckligt sitt eget språk.

Herr Ström i Göteborg och herr Herou voro båda inne på och upprepade samma sak — jag kan ju icke förstå att representanter för samma parti skola behöva belasta protokollet med identiskt samma saker, vilket skett gång på gång i denna långtrådiga debatt, — de pekade på en del räkenskapsresultat från bokföreningar vid jordbruk i Halland och säga, att de större jordbruken ha haft största räntabilitet, de medelstora ha haft en något sämre, och de mindre ha haft den minsta räntabiliteten. Jag bestrider icke deras uppgifter, de äro alldeles riktiga, men om man sätter sig och reflekterar på dessa resultat, kanske man ändock ställer sig litet undrande. Man frågar sig, hur kan detta vara möjligt, då man vet, att under senare tid åtminstone ha priserna på brödsäd sjunkit från år till år, samtidigt ha priserna på animala produkter stigit. Eftersom de stora jordbrukarna sälja brödsäd och de små animaliska produkter, borde ju resultatet varit ett annat. Ja, men när man då observerar, att räkenskapsresultatet gäller räkenskapsåret juli 1934—juni 1935, då kanske man får förklaringen, ty för det första veta vi, att under det året fingo vi en exceptionellt stor skörd, som trots de låga spannmålspriserna gav ett gott utbyte åt de stora jordbruken. Samtidigt erinra vi oss, att under år 1934 och första halvåret 1935 hade ännu icke prisstegringen på de animaliska produkterna på allvar kommit i gång, och det är därför naturligt, att de mindre jordbrukarna icke fingo ut en erforderlig räntabilitet. Men om vi då ta ett steg framåt och fråga, hur kommer resultatet att bli av det räkenskapsår, som nu pågår och som omsluter 1935 års skörd, då veta vi, att skörden var mycket mindre, och följaktligen måste räntabiliteten på de större jordbruken komma att sjunka. Priserna på animaliska produkter ha varit goda, följaktligen kommer räntabiliteten på mindre jordbruk att stiga, och jag behöver icke framträda som spåman, när jag säger, att när kamrer Hasselberg nästa år lägger fram resultatet, skall det visa sig, att räntabiliteten kommer att bli ungefär lika god för alla slags jordbrukare. Och det är därför icke tal om annat, än att när nu jordbrukspolitiken har fått den verkan, som vi ha eftersträvat, har den lett till en större jämvikt mellan olika slag av jordbruk, än vad de räkenskapsresultat, som nu ha publicerats, skulle ge vid handen.

Men detta vill jag på intet sätt ha uttalat, att alla jordbrukare ha lika stor nytta av jordbruksregleringarna. Jag har alltid sagt, att dessa regleringar äro sådana, att det finns vissa jordbrukare, som ha sämre nytta av dem än andra,

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

fast jag alltid måst slå fast, att alla som äro jordbrukare ha nytta av dem, mer eller mindre. De skulle ha det sämre, om regleringarna icke vore till.

När herr Herou här talade om vad jag nyligen yttrade i ett statsrådsprotokoll, så bör väl det icke vara någon nyhet. Ungefär samma ord skrev jag i en valbroschyr 1934, fullständigt likadant, och på den valbroschyren förloerade vi inga röster, herr Herou. Det var tvärtom så, att det tycktes, som om valmännen uppskattade vår politik, trots att vi ärligt sade ut, att på vissa punkter kunde denna politik icke leda till annat, än att vissa jordbrukare få mindre nytta därav än andra. Och här kommer jag fram till herr Carlström.

Herr Carlström läste försagt och tystlåtet upp en förklaring här i dag, som gick ut på, att de mindre jordbrukarna befunno sig i ett prekärt läge på grund av de höga fodermedelsprisen, varför han påkallade ett nytt övervägande rörande fodermedelspolitiken. Det är icke underligt, att herr Carlström verkade litet försagd, när han nu kom fram med denna förklaring, ty herr Carlström var ju ledamot i det samansatta bevillnings- och jordbruksutskottet förra året och var med om att utan någon invändning från hans sida fastslå den politik, som under det gångna året har tillämpats.

Låt oss nu komma till denna fråga. Är nu läget prekärt för mindre jordbrukare på grund av fodermedelspriserna? Låt oss ett ögonblick tänka på, hur läget var före krisen. Före krisen sålde svenska jordbrukare sin animaliska produktion till England och Tyskland. De fingo ett bra pris, och det priset gällde även i Sverige. Det var lönande att importera utländska fodermedel och producera fläsk för export. Om jag nu håller mig till fläsket för att icke inveckla frågan för mycket, importerade man majs, producerade fläsk, exporterade fläsket, fick bra betalt. Så kom krisen. England bestämde, att vi fingo skicka dit mindre än hälften av det fläsk vi förut sånt dit, alla andra marknader stängdes för oss. Vår produktion var större än vad svenska folket behövde, helt naturligt eftersom vi förut haft en stor export, i hög grad byggd på importerade fodermedel. Överskottet på fläsk kom priset att sjunka oerhört. Vad medförde detta prissfall? Jo, det medförde naturligtvis för alla sådana fläskproducenter, som producerade fläsk med hemmaproducerat foder, något som kunde likna en katastrof. Var och en förstår, att när priset på majs föll ned till ungefär 7 kronor och följaktligen kornpriset i jämförelse därmed blev något på 6 kronor per 100 kilogram och alla fodermedel i jämförelse därmed, betydde detta prisläge, att dessa jordbrukare — och däri befann sig hela den stora gruppen av små och medelstora jordbrukare — fingo gå i sitt anletes svett och odla sin jord och producera sin spannmål, och för den spannmålen fingo de icke något betalt — de fingo icke betalt för sitt eget arbete. Ju större del av foderbehovet man själv producerade, ju ohållbarare blev läget, ju mera man köpte och ju mindre man själv producerade, dess mindre kändes svårigheterna, och bäst hade naturligtvis den som producerade svin utan att äga så mycket jord, som jag kan lägga handen på, alltså fläskfabrikörerna, som icke ägde jord utan som bara producerade fläsk. Då uppstod för oss här i Sverige den frågan: vilket foder skulle vi gynna, det som köptes utifrån och som odlades av utländsk arbetskraft, eller det foder, som växte i vårt land och odlades av svensk arbetskraft? Det ligger i sakens natur, det kan ingen invända något emot, att vi voro helt enkelt nödsakade att se till, att de människor, som producerade foder i vårt land fingo betalt för sitt arbete, och därför tvingades vi fram till den fördyring av fodermedel, som vi ha genomfört. Men som jag redan förut har sagt: det är alldeles påtagligt, att sådana fläskproducenter, som köpte foder, kommo därigenom i ett sämre läge än andra — ju mindre man själv producerade, dess sämre verkade jordbrukspolitiken. Nu

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

var det många slags jordbruk, som på det sättet kommo i sämre läge. Det var både små och stora, men de stora fläskfabrikanterna kanske man icke har så mycket hjärta för. Men det finns en stor grupp småbrukare, som på grund av förkristidens ekonomiska läge ha kunnat på en liten jordbit försörja sin familj, därför att de kunde köpa foder till hjälp för sin produktion. Det är dessa småbrukare, som icke ha fått samma hjälp av jordbruksregleringen som andra jordbrukare. Det är icke alla småbrukare, det är icke de flesta, men det är många nog, och det är klart, att vi få ha deras öde i tankarna och ömma för dem. Och därför har ju också från min sida och från regeringens sida gång på gång deklarerats, att när vi skola gå fram med denna fodermedelspolitik, måste vi gå försiktigt fram, så att vi icke i onödan förstöra för dessa mindre jordbrukare. Riksdagen har instämt i detta, och vi ha här praktiskt taget varit eniga om den politik, som har genomförts.

Jag skulle för övrigt vilja säga, att just nu går det kanske ingen nöd på någon av dessa småbrukare. Det är dock på det sättet, att man i dag kan köpa allt foder man vill ha och göda upp en gris och få betalt för fodret och en tia därtill, när man säljer grisen. Förhållandena äro sålunda icke alls dåliga för svinuppfödare just nu. Men jag erkänner, att vi för närvarande befinna oss på en toppunkt, och det måste på nytt komma ett sämre läge.

Det är alldeles icke så gott att avgöra, huru man framdeles skall ställa sig, ty det ligger i sakens natur, att, om vi t. ex. slå in på den vägen, att vi sänka priserna på de fodermedel, som användas för svinproduktion, så betyder ju detta, att fläskpriset måste sjunka, och då få jordbrukarna sämre betalt för sitt arbete. Det är sålunda icke säkert att det icke skapas svårigheter på den vägen. Det är således alldeles riktigt, som herr Carlström här uttryckte saken: Det är mycket svårt.

Nu kommer emellertid folkpartiet med ett annat krav. Jag tolkar nämligen herr Carlströms framträdande icke såsom herr Carlströms eget framträdande utan såsom folkpartiets framträdande. Ty herrarna skola komma ihåg, att herr Carlström eljest är en frimodig talare, men att han i dag uppträdde och läste upp från ett papper. Och sedan vi sist träffades i denna riksdag har han, om jag icke är fel underrättad, blivit partisekreterare i folkpartiet. Vi få alltså tolka herr Carlströms anförande såsom en deklaration från folkpartiet, att det vill ha till stånd ett övervägande om en sänkning av fodermedelsprisen. Vi måste emellertid ha i sikte, att om vi genom överväganden komma till det resultatet, att fodermedelsprisen böra sänkas, så betyder detta även helt naturligt en sänkning av prisnivån på jordbrukets produkter. Det kan man icke skilja från vartannat. Nu är det självklart, att när ett av de partier, som varit med om att bära upp jordbrukspolitiken, kommer med en sådan framstöt, så bör denna framstöt helt naturligt leda till ett förnyat övervägande av vår fodermedelspolitik. Och jag utfäster mig här utan vidare att, när vi komma så långt, att vi på allvar kunna taga upp till övervägande grunderna för jordbruksregleringen, så skall jag icke på något sätt draga mig för att taga upp alla de råd och uppslag, som folkpartiet är i stånd att bidra med för att komma till den bästa möjliga utformning av en blivande proposition i ärendet.

Jag skulle dock till sist här vilja anför, att om vi komma i det läget, att folkpartiet i denna fråga intagit en ny ståndpunkt — vilken jag visst icke utdömer, utan vilken, såsom jag här försökt visa, även kan ha sina riktiga sidor — så ser det dock ut, som om den tiden vore förbi, då det kunde bli samma stora enighet som hittills om jordbrukspolitiken. Vi skola dock komma ihåg, att vid detta års riksdag har högerpartiet väckt motioner, som närmast syfta till att höja prisnivån på jordbrukets produkter. Om då samti-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

digt folkpartiet, såsom synes framgå av herr Carlströms deklaration, framställer krav, som närmast måste leda till en sänkning av prisnivån på jordbrukets produkter, så är det knappast tänkbart, att dessa synpunkter skola gå att sammanjämka.

Herr andre vice talmannen, som nu övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, lämnade härefter för kort genmäle ordet till

Herr **Kilbom**, som anförde: Herr talman! Herr Sköld yttrade sig om två passusar i mitt anförande; bägge har han missförstått. Jag anförde icke någon statistik från socialstyrelsen över vad jordbrukshjälpen har medfört i antal kronor ökade utgifter för de två lägst stående inkomstgrupperna. Jag sade, att jag har *med hjälp av en statistiker av facket* sökt åstadkomma en beräkning i detta avseende, och anförde de resultat, han kommit till för dels den lägsta inkomstgruppen och dels mellangruppen. Men, tillade jag, då herr Sköld måhända icke tror på dessa siffror, ber jag få anföras också vad *socialstyrelsen* uppgivit beträffande olika varors prisstegring. Jag varnade icke för jordbruksdepartementets statistik. Jag sade ungefär: »Herr Sköld har upprättat en egen statistisk avdelning; det vore nyttigt, om allmänheten delgäves de resultat han kommit till.»

Då herr Sköld slutligen säger, att svenska arbetare nu köpa lika mycket livsmedel som förut, så är det »god dag — yxskaft». Ty det är klart, att om svenska arbetare köpa lika mycket nu som förut, så innebär det med stegrade livsmedelspriser, att den svenske arbetaren vid samma lönenivå som tidigare får avstå från en del andra saker.

Jag har i övrigt, herr talman, funnit herr Skölds synpunkter på mitt anförande riktiga. Han yttrade sig icke om något mera.

Härpå yttrade:

Chefen för jordbruksdepartementet herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! För mig är huvudsaken här, att det alltså blir fastslaget, att prisförändringarna på livsmedel ha haft den verkan, att för en normal familj av arbetartyp, det i dag är cirka 125 kronor billigare att köpa samma mängd livsmedel än 1929, och att följaktligen på dessa fem år priserna icke ha stegrats utan tvärtom sjunkit. Jag bortser därvid från huruvida arbetarna köpa lika mycket livsmedel eller ej i jämförelse med förut. Vad jag sade är, att en svensk arbetare kan köpa lika mycket livsmedel för sin lön i dag som för fem år sedan.

Herr **Lindberg** i Umeå: Då jag, herr talman, vid denna sena tidpunkt i remissdebatten tar till orda, så sker det icke på grund av någon talträngdhet eller för att upprepa några synpunkter, som tidigare framförts i debatten. Det sker helt enkelt därför att jag därtill anser mig vara nödd och tvungen. I remissdebatten har ju vårt lands försvar och Sveriges utrikespolitik kommit att intaga en mycket dominerande plats. Och i flera av de anföranden, som hållits här i kammaren, har jag blivit apostroferad på ett sådant sätt, att, därest jag förhölle mig tyst, detta måhända skulle kunna leda till en misstolkning.

Mitt anförande här vill vara ett litet bidrag till försvarsproblemets allsidiga belysning. Jag tror nu icke, att riksdagens flertal numera åstundar en sådan allsidighet. Riksdagsmajoriteten intar, skulle jag tro, i detta avseende ungefär samma ståndpunkt som aktiebolaget Radiotjänst, som för någon tid sedan åtog sig att informera Sveriges folk i försvarsfrågan men utestängde från debatten två oppositionsriktningar. Det vore synd att säga, att upprustningspropagandan i vårt land icke bedrivs både metodiskt och målmedvetet.

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

Då jag förmärkt, att det här i kammaren och även ute i landet på många håll råder ganska underliga föreställningar om den principståndpunkt, som jag utvecklade i 1930 års försvarskommission, vill jag till en början säga några ord om den saken. Jag har därom yttrat i min reservation bl. a. följande: »Det är självklart, att Sveriges folk icke kan tänkas vara berett att från ett tillstånd i militärfrågan, kännetecknat av en förhållandevis stark militärorganisation, direkt gå till total avrustning. Avrustningens genomförande är en uppfostringsfråga, varvid en mångfald hinder måste övervinnas. Avrustningen blir resultatet av en successivt framvuxen mot rustningssystemet målmedvetet inriktad opinion. Men i den mån denna opinion växer i styrka måste — under ett demokratiskt styrelseskick — verkningarna däraf taga sig uttryck i en tid efter annan företagen beskäring av militärorganisationen. Avrustningen är alltså slutpunkten på en under folkopinionens tryck genomförd successiv nedrustning.»

I enlighet med denna principuppfattning har jag inom försvarskommissionen förebragt de skäl, som enligt min åsikt tala för en nationell avrustning, och därefter fixerat, dels vad jag anser behövt av polisiära maktmedel efter en genomförd total avrustning och dels vilken nedrustning jag menar vara den lämpliga första etappen. Det är de s. k. 25-miljoners och 98-miljoners-förslagen. Det senare är så uppgjort, att det skulle inom sig rymma övergångskostnader, ersättning till av regementsindragningar drabbade samhällen samt till överflödigt militärpersonal och till anställda inom krigsmaterielindustrien. Organisationen skulle i vissa delar rent automatiskt förminska.

När jag inträdde i försvarskommissionen, hyste jag inga illusioner rörande möjligheterna för mig att påverka kommissionen i avrustningsriktning. Kommissionen har fått en sammansättning, som garanterade mot alla överraskningar i den vägen. Men det förhöll sig ju dessutom så, att avrustningsopinionen i landet ännu icke vuxit till en sådan styrka, att något politiskt parti av betydelse accepterat den nationella avrustningens princip som ledstjärna för sitt politiska handlande. Den nationella avrustningen var fortfarande en propagandauppgift. Jag kanske här bör inflika, att jag hyste ganska blygsamma förhoppningar om framgång i mitt arbete även därför, att jag väl visste, att många s. k. avrustningskrävare voro, för att använda ett uttryck av Trotskij, liksom rädisor, d. v. s. röda utanpå och vita inuti. Det behöver alls icke vara något bevis på skarpsinne, när jag nu efteråt kan konstatera, att jag 1930 ganska väl visste, vilka rädisorna voro.

Om jag sålunda icke trodde på omedelbar framgång för avrustningssynpunkterna, kunde jag dock icke tänka mig, att försvarskommissionens arbete skulle utmynna i ett upprustningsförslag av den storleksordning försvarskommissionen presterat. Och ännu mindre trodde jag, att man, såsom skedde, skulle inom försvarskommissionen helt och hållet skjuta åt sidan det, som mer än allt annat föranlett den nya försvarsutredningen, nämligen frågan om luftkrigets verkningsmöjligheter mot civilbefolkningen.

För att få en lämplig bakgrund till vad jag i fortsättningen kommer att säga vill jag erinra om, huru försvarsfrågan bedömdes i vårt land på skilda auktoriativa håll omedelbart före försvarskommissionens tillsättande. Vid den tidpunkten kunde man t. ex. i den liberala Karlstads-Tidningen läsa följande: »Härefter bör det bli slut på den lättvindiga 'likaglada' försvarsagitation, som bara är gammal slentrian. Inför krigets nya skepnad utgör den bara ett ovärdigt gyckelspel.» När man läser ett sådant uttalande och tar del av vad samma tidning nu har att säga i försvarsfrågan, gör man osökt den reflexionen, att man i den tidningen driver ett ovärdigt gyckelspel. Men Karlstads-Tidningen kan ju söka tröst i det förhållandet, att den bara gör detsamma som

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

otaliga andra tidningar. Man läste vid samma tidpunkt i Dagens Nyheter på ledande plats: »Med det nya luftkriget har en ny faktor bragts in i diskussionen, som gör, att även den varmaste försvarsvän måste ärligt ställa på sig själv Hörups bekanta sats: 'Vad kan det nytta?'» Om någon nu, sedan det kan anses vara fastslaget, att småstaterna i det tätbefolkade Europa äro vidga till undergång i händelse av ett luftangrepp av en stormakt — om någon nu upprepar frågan »vartill kan det nytta?», tycker Dagens Nyheter säkert, att det snarast är löjligt. Och huru skrev den socialdemokratiska tidskriften Tiden i en artikel författad av herr Arthur Engberg? »'Folkhären' är icke längre och kan icke längre utgöra ett skydd för civilbefolkningen. Känslan av att ur den nya tekniken vuxit fram ett förstörelsens vidunder, mot vilket de traditionella försvarsmedlen icke hjälpa, blir med var flyende dag allt starkare i tänkande kretsar. Det säger sig dock självt, att de små staternas försvarsproblem i och med denna utveckling måste te sig tröstlösare än någonsin.» Och låt oss så till sist höra en militärs omdöme. Överste K. A. Bratt förkunnade i Svensk Tidskrift bland många andra tankvärda ting: »Ett lands luftgräns kan icke försvaras.»

Jag skulle nu vilja säga, att vad dessa herrar uttalat är till full evidens bekräftat av den av 1930 års försvarskommission verkställda utredningen. Men i försvarskommissionens huvudbetänkande skall man fåfängt spana efter denna bekräftelse rakt på sak. Försvarskommissionen har vägrat att meddela Sveriges folk hela sanningen i försvarsfrågan. Otaliga bemödanden från min sida att förmå kommissionen att behandla frågan om civilbefolkningens skydd — sedan fackmännen klarlagt farorna för civilbefolkningen — ha avvisats. Än hette det, att kommissionen inte hade detta till uppgift — vilket var sanningsslöst — än att man skulle akta sig för att utbreda panikstämningar — vilket visar, att man insåg faran — än att det nog inte var så farligt, emedan civilbefolkningen icke komme att angripas i händelse av krig. Vi kunna ju nu av händelserna i Abessinien se, vad sistnämnda försäkran var värd.

När försvarskommissionen skulle avge sitt betänkande, måste i alla fall något sägas om det s. k. civilskyddet, den fråga, som enligt min uppfattning försvarskommissionen framför alla andra hade att taga ställning till. En vacker dag överraskades kommissionen av att finna en färdigskriven avhandling i frågan tryckt i första korrektur. Det lär visst av kommissionens militära sekretariat ha uppdragits åt en kapten i generalstaben att klara denna besvärliga sak. Vad han skrivit godtogs av kommissionen utan diskussion i första läsningen. Emellertid fann överste Bratt, som ju kan dessa ting, att kaptenen sagt för mycket, och så skrev han om betänkanudet i modererande riktning. Naturligtvis tog kommissionens majoritet, fortfarande utan diskussion, även den nya versionen. Jag är böjd att tro, att den skulle ha tagit vilken version som helst, som militärerna lagt fram. Det är t. o. m. värre saker än denna, som försvarskommissionen kritiklöst anammat.

Jag skall nu, herr talman, tillåta mig yttra några ord om vissa huvudpunkter i försvarskommissionens betänkande. Det har, såsom en särskild förtjänst i försvarsutredningen, framhållits, att inom kommissionen verkställts strategiska utredningar, varigenom för första gången ett hållbart underlag skapats för den militärorganisation, kommissionens majoritet föreslår. Men, mina damer och herrar, de strategiska utredningarna ha i verkligheten givit ett mycket nedslående resultat, churu icke heller detta står i kommissionens betänkande. Dessa utredningar, som krävt flera års arbete av en stor stab av militära sakkunniga, visade nämligen, att den motståndare, man där teoretiskt räknade med, lyckades att inom mycket kort tid nedkämpa fem staters militärmakt och erövra dem. Och ändå hade dessa stater en sammanlagd militär

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

kapacitet motsvarande ungefär åtta à tio gånger den svenska. Är det nödvändigt att säga, att den, som tilläventyrs tror, att den sjätte staten, Sverige, skulle kunna klara försvarsuppgiften mot samma motståndare, inte gärna kan tagas på fullt alvar. Den militära expertisen har icke heller, såsom herr Vougt närmare utvecklade i sitt anförande i går, vågat avge någon försäkran i denna riktning.

I alla positiva förslag inom försvarskommissionen — med undantag för mitt s. k. 98-miljonersförslag — har åt flygvapnet givits ett mycket stort utrymme. Går exempelvis majoritetsförslaget igenom, skulle den svenska flygorganisationen komma upp till en storleksordning, som ställer Sverige i spetsen för småstaternas flygrustningar. Efter stormakterna är det endast Polen, möjligen också Jugoslavien, som har ett större flygvapen. Jag anser för min del, att Sverige här utsetts att spela en föga hedervärd roll. Om regeringen vill korrigera försvarskommissionen och reservanter i detta avseende, menar jag, att den gör en god gärning.

Militärflyget är ju för närvarande högst populärt. Man bara inte vill påminnas om, att hur vi än rusta på flygväsendets område, kommer vårt land i händelse av att det invecklas i ett krig med en stormakt, såvitt jag förstår, att vara vigt till undergången. Jag rör mig här inte på de lösa spekulationernas fält. Jag stöder mig i mitt omdöme på inom försvarskommissionen verkställda flygmilitära utredningar, av vilka en del tyvärr äro av hemlig natur. Dessa utredningar ha kompletterats med praktiska försök. Det har vid utredningarna fastslagits — visserligen under opposition från flottans representanter, som dock inte övertygat — att våra tre pansarskepp kunna förstöras vid sina baser efter vår ostkust vid ett flygangrepp av en stormakt, som därvid endast behöver sätta in en mindre del av sitt nuvarande flygvapen. Denna förstörelse kan icke hindras ens om Sverige förfogar över ett flygvapen, krävande en årskostnad på över 40 miljoner kronor, och pansarskeppen dessutom äro skyddade av hela flottans samlade luftvärnsartilleri av största storleksordning och omkring sig ha prämar fyllda med sand eller timmerflottar för att skydda dem från verkan av krevader i vattnet vid sidan om fartygen.

Det är ur ett sådant konstaterande jag ansett mig berättigad att draga den av ingen, vare sig militär eller annan, ännu jävade slutsatsen, att ett försvar av civilcentra måste inom räckvidden för en stormakts bombflyg te sig ganska hopplöst. Man förstår kanske detta bättre, om jag nämner, att de oss närliggande båda stormakterna med nuvarande flygresurser kunna i en enda flygomgång föra över till vårt land minst 1,000 ton bomber. Jag har därvid räknat med maximum av motverkan från de svenska för flygförsvaret avsedda militära maktmedlen, d. v. s. luftvärnsartilleri, kulsprutor, jaktflyg och bombflyg för flygbasbekämpning. Ponera att tusen ton bomber innehölle senapsgas. Det skulle utan tvivel för en angripen storstad innebära så gott som den totala katastrofen. I de av mig åsyftade stormakterna har man nu en tillverkningskapacitet, när det gäller senapsgasen, den farligaste av alla gaser, på minst 100,000 ton per år. Av övriga gaser, t. ex. fosgen, kan man tillverka nära nog obegränsade mängder. I Sverige kan man inte tillverka giftgaser annat än i fullkomligt betydelselösa kvantiteter, men vad värre är, man kan inte heller tillverka saneringsmedel mot giftgaser annat än i så små partier, att de — om jag räknar med årsproduktionen — blott räcka till sanering av några få kvadratkilometers yta en enda gång.

Med dessa ovederläggliga fakta, stödda på material som frambragts av den förnämsta sakkunskap på området vårt land förfogar över, är det inte underligt att man blir nedstämd, när man nödgas konstatera det oerhörda lättsinne de s. k. försvarsvännerna lägga i dagen, då det blir tal om civilbefolkningens

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

skydd, ehuru detta rimligtvis bör vara det centrala spörsmålet. Vad betydelse har armé, flotta och flyg, om landet trots dessa vapen kan förhärjas och ödeläggas. Jag brukar dock söka tröst i det förhållandet, att det dess bättre — om vi själva önska det och handla därefter — icke behöver befaras, att vårt land skall invecklas i ett krig. Jag har under mitt arbete i försvarskommis-
sinonen med glädje märkt, att den militära sakkunskapen mellan skäl och vägg bedömer vårt läge gynnsamt, även om det i officiella framställningar ibland låter på helt annat sätt. Det är ju också i själva verket på det viset, att skall Sverige kunna försvaras, så beror det icke på den militära kraft vårt land kan utveckla utan på andra faktorer. I detta hänseende ger oss historien värdefulla lärdomar. Vårt lands fredsskydd under den över 120 år långa fredsperiod vi haft förmånen njuta av, har icke varit de militära resurser landet förfogat över. Militärorganisationen har under långa tider av denna freds-
period befunnit sig i ett så bristfälligt skick, att det borde ha varit en mycket lätt uppgift för en stormakt — och vi ha haft en sådan till granne i hundra år — att betvinga oss. Men trots detta har Sverige veterligen icke på mer än 100 år varit hotat av angrepp. Jag har i försvarskommis-
sionen till den utrikespolitiska och den militära expertisen ställt den frågan: Mina herrar, finnas några belägg för, att vårt land varit i fara? Man har icke kunnat prestera några sådana. Jag säger, att Sverige icke har hotats av några angrepp, och jag anser mig kunna säga detta med så mycket större skäl som det numera visat sig, att talet om den ryska faran, i varje fall talet om denna fara åren före världskriget, befunnits sakna varje grund. På den punkten finnes en fullt bindande utredning av professor Anton Karlgren, som granskat den ryska tsarregimens hemliga militära och utrikespolitiska dokument från tiden före och under världskriget. Vårt land har lyckats bevara freden därför att vi ägt naturliga gränser, att vi inom dessa gränser icke rymt några förtryckta minoriteter, att vi varit befriade från ras- och språkstrider, att vi haft ett militärt strategiskt gynnsamt läge, att Sveriges folk till sitt stora flertal all-
tid varit fredligt inriktat och att de svenska statsmakterna bemöda sig om att stå i ett gott förhållande till våra grannländer och vid konflikter mellan andra stater upprätthållit en strikt neutralitet, trots försök vid olika tillfällen från aktivistiska grupper i vårt land att få oss invecklade i äventyrligheter, senast under världskriget.

Ett fullföljande av denna fredspolitik synes mig vara den väg Sveriges folk har att vandra, om det vill bevara freden. Men till en sådan fredspolitik hör, att vi hålla tillbaka de krafter, vilka i tid och otid hålla sig framme med krav på ökade militära rustningar. Det är farligt att leka med elden. Det finns betydelsefullare uppgifter för oss att fylla i det internationella samlivet än att skramla med de under alla förhållanden relativt obetydliga vapenresurser vi kunna åstadkomma.

Det kanske inte kunde skada med något större försigtighet i omdömena om andra staters utrikespolitiska aspirationer. Jag tänker då närmast på allt detta tal om en tysk fara, vilket för närvarande är rätt poulärt inom arbetarkretsar, där man av naturliga skäl inte har någon sympati till övers för den nuvarande tyska regimen. Föreligger överhuvud taget en tysk fara, är den av samma natur som före världskriget, d. v. s. att man där åstundar ett alliansförhållande till Sverige. Det är ju rätt anmärkningsvärt, att Tyskland så vitt jag vet är det enda land, där ledande politiker uttalat ett positivt intresse för en svensk militär upprustning, varvid Sverige tillagts rollen som nyckelbevararen vid Östersjön. Ett land, som allvarligt räknar med att stå som motståndare till Sverige, förhåller sig inte på detta sätt.

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

Vi ha enligt min uppfattning ett sådant läge, att det är tämligen onödigt, att vi militärt anstränga oss. Det talas så mycket i dessa dagar om oron i världen och nödvändigheten, att vi se om vårt hus. Men, mina damer och herrar, ha inte ni också observerat, hur svårt våra upprustningskrävare, hur svårt dessa som tala om oron ha det, när det från de allmänna talesätten om oron i världen gäller att ge skäl för att Sverige kan komma att invecklas i krig? Jag bortser i detta sammanhang från de s. k. förpliktelserna på grund av medlemskapet i Nationernas förbund, till vilka jag återkommer. I dagar som dessa, då så många svenskar lägga sina pannor i djupa veck och diskutera internationell politik alldeles som om de befunde sig i London, Paris, Berlin eller Moskva med världspolitikens trådar i sina händer, kan det vara skäl att erinra om, att Sverige är ett litet land vid sidan om oroscentra i Europa och att de upprörda vågor, som slå mot de andra kusterna, knappast nå hit upp. Vårt lands militärpolitiska läge är vid jämförelse med tiden före och under världskriget så långt ifrån försämrat, att det tvärtom avsevärt förbättrats. Härtill har icke minst bidragit den militärtekniska utvecklingen. Är det något, som efter fem års utredningar i den svenska försvarskommissionen kan betraktas såsom ett militärt axiom, är det detta, att i händelse av ett krig i Östersjön sjöoperationer komma att vara ytterligt riksfyllda för att icke säga praktiskt taget omöjliga. Redan under världskriget var här operationsfriheten till ytterlighet begränsad på grund av mineringsväsendet. Vad betyder det icke, att bombflyget tillkommit? Man behöver därför icke nu på samma sätt, som många ansågo sig ha skäl att göra tidigare, räkna med sjöoperationer i ett krig mellan andra stater i Östersjön, varvid svenskt område kunde bliva begärligt för basering av sjöstridskrafter. Allt detta tal om hur lämpligt Gotland är för basering av främmande krigsfartyg förefaller mig vara skäligen naivt. Den populära föreställning, som odlas av försvarskommissionens majoritet och i den offentliga diskussionen, föreställningen att Sverige vore lämpligt som baseringsområde för främmande flygstridskrafter är, såvitt jag förstår, också oriktig. Gotland har ju även här skjutits i förgrunden, men Gotland är icke tjänligt för ändamålet. Den som tvivlar på min uppgift kan i försvarskommissionens huvudbetänkande inhämta, att den flygmilitära expertisen där förklarar, att de svenska flygstridskrafternas huvudstyrka icke kan baseras på Gotland, enär den då löper risken att nedkämpas av en motståndares bombflyg. Om svenska flygstridskrafter kunna nedkämpas på Gotland, kunna naturligtvis även andra staters flygstridskrafter nedkämpas på samma ställe. Det betyder, att man lägger icke några flygstridskrafter där. Men vad som gäller Gotland gäller också Skåne. För övrigt föreligger, enligt min åsikt, och jag grundar denna i väsentliga avseenden på utförliga diskussioner under många år med den militära expertisen, varken taktiskt eller strategiskt berättigande för en basering av flyg på svenskt område i krig mellan andra stater.

Jag kanske efter dessa militärtekniska reflexioner även bör säga några ord om våra s. k. förpliktelser på grund av medlemskapet i Nationernas förbund. Det har under denna remissdebatt av flere talare förts ett resonemang precis som om Sverige genom sin anslutning till Nationernas förbund så grundligt övergivit neutralitetspolitikens väg, att vi kunna komma med i ett krig genom att tvingas deltaga i militära sanktioner. Utrikesministern har ju i viss mån i dag skingrat detta missförstånd. Det förhåller sig så, att Sverige hittills enständigt, oberoende av vilka regeringar, som suttit vid makten, avböjt att åtaga sig förpliktelsen till militära sanktioner. Ingen stat i hela världen har för övrigt avgivit förbindelse att deltaga i ett militärt sanktionsförfarande. Det är väl då, förefaller det mig, tämligen onödigt att söka ge sken av att Sverige genom sitt medlemskap i Nationernas förbund skulle vara berövat

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

handlingsfriheten, när det gäller ordnandet av sitt försvarsväsen. Vår suveränitet är i detta hänseende icke tillspillogiven, och jag skulle tro, att Sveriges folk, om det på allvar gäller, kommer att betänka sig mer än en gång, innan det påtager sig ett engagement med uppenbara militära konsekvenser. Mot Sveriges biträde till det ekonomiska sanktionsförfarandet mot Italien har jag icke opponerat mig, och detta av det skälet, att Sverige är skyldigt att uppfylla en åtagen förpliktelse. Också av det skälet har jag opponerat mig, att den, som varit med om en av den svenska landsorganisationen proklamerad ekonomisk bojkott av Tyskland på grund av den inrikespolitiska utvecklingen i detta land, rimligen icke kan rygga tillbaka för att medverka till ekonomisk bojkott mot Italien, som brottsligt överfallit ett annat land. Men jag kan ju gärna tillägga — och detta är i överensstämmelse med den uppfattning jag redan 1931 utvecklade i försvarskommissionen — att jag icke skulle vilja medverka ens till ekonomiskt sanktionsförfarande med öppna ögon för att det hade krigsrisk i följde.

Det uttalades i går i denna kammare av bl. a. mina partivänner hrr Hallén och Vougt, att om man kunde ställa in en svensk försvarsorganisation i ett internationellt solidaritetssystem, skulle man bland dem, som stå tveksamma om militärväsendets ändamålsenlighet, intaga en annan hållning. Jag har förmärkt, att detta är en sträng på vilken slås i kretsar, där man av opportunistiska eller andra skäl vill bemantla sin övergång från en negativ till en positiv linje i militärfrågan. Skulle man emellertid inte med fördel kunna spara denna synpunkt till ett tillfälle, då den har någon praktisk mening? Sådan världen nu är, är det på militära maktmedel grundade solidaritetssystemet väl fortfarande en diskussionsfråga. Men skulle det inom en närmare eller fjärrare framtid börja taga praktisk gestalt, kommer den frågan att inställa sig, om det över huvud föreligger behov av samtliga staters medverkan till skapande av en s. k. internationell ordningsmakt. Det kanske rent av kommer att visa sig, att Sverige, de andra nordiska staterna och många andra länder icke alls behöva vara med utan kunna begränsa sin insats exempelvis till ett ekonomiskt bidrag. Någon anledning för småstaterna att beskäftigt anmäla sig såsom de i första hand kallade föreligger naturligtvis icke. Det blir ju i alla händelser stormakterna, som då liksom nu komma att dominera inom Nationernas förbund.

Jag beklagar för min del, och detta vill jag säga till sist, att det i vårt land inte synes gå att förhindra en militär upprustning. Jag gör det också ur den synpunkten, att en sådan upprustning måste påverka utvecklingen i rustningsfrågan i första hand i de andra nordiska staterna. Under en lång följd av år har vänstern i Danmark och Norge med förenade krafter lyckats hålla upprustningskrävarna tillbaka. Där har man ej låtit överrumpla sig. Jag är inte säker på att det kommer att lyckas förhindra en dansk och norsk upprustning, sedan Sverige — som redan nu har en militärbudget inte mycket mindre än de tre andra nordiska staternas sammanlagt — utökar sin militärorganisation. Men en upprustning i Norden blir icke utan konsekvenser. Rustningsindustriens talrika agenter, yrkesmilitären och de professionella s. k. försvarsvännerna i andra småstater, komma att sörja för att exemplet från Norden göres känt på andra håll. Det kommer att heta, att när t. o. m. de nordiska staterna, belägna vid sidan om oroshärdarna, finna läget så allvarligt, att de kraftigt bygga ut sina militärorganisationer, så måste man naturligtvis, som det något lyriskt brukar heta, förstärka låset för rikets port också i de andra staterna.

Skruben går alltså uppåt. Rustningskurvan stiger. Det blir mera vapen i andra stater. Alltså komma även vi att behöva mera. Vi måste ha mera militära maktmedel, därför att vi komma att känna oss otrygga igen.

Ja, mina damer och herrar, man kan ju fortsätta. Otryggheten skall alltid

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)
finnas kvar. Den skall finnas kvar av det enkla skälet, att en militär rustning aldrig kan skänka trygghet.

Herr talman! Jag har med dessa synpunkter naturligtvis icke uttömt ämnet, men det blir ju tillfälle att återkomma. Jag vill sluta med att förklara, att jag finner en svensk militär upprustning ur alla synpunkter onödig och att jag djupt beklagar, att Sveriges folk på grund av allehanda vidskepliga föreställningar om risker, som inte existera, berövats kraften att resa det erforderliga motståndet mot denna upprustning.

Herr **Magnusson** i Skövde: Herr talman! När jag begärde ordet under gårdagen, föranleddes jag därtill närmast utav de uttalanden om försvarskommissionen och dess arbete, vilka fällts av en ledamot av kommissionen, herr Vougt. Jag skulle eljest givetvis känt mig pliktig att begära ordet i anledning av herr Lindbergs anförande, ehuru jag tillåter mig säga, att närmast borde det väl vara en vaken försvarsministers plikt att vara närvarande och i någon mån åtminstone föra försvarets och även den försvarskommissions talan, varav han ju även var ledamot. Det är mig givetvis omöjligt att här till bemötande upp- taga hela den rad av påståenden, som gjordes av herr Lindberg, vilken tydligen med mycken och lång omsorg berett sig på sitt anförande. Jag kan i det fallet endast komma med några spridda reflexioner i anledning av de anteckningar jag hunnit att göra, men jag skall innan jag ingår på detta stanna något inför herr Vougts långa anförande. Jag bekänner, att jag i långa avsnitt hade svårt att följa med detta anförande, där det påminde om att »det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta». Han gjorde emellertid i sitt anförande en del positiva påståenden om försvarskommissionen och gjorde bl. a. gällande, att en av anledningarna och en väsentlig sådan till att man inom kommissionen icke hade uppnått något större mått av enighet i framställningen utan splittrat sig på så många linjer var, såsom orden föllo, förorsakad av den oerhörda forceringen av kommissionens arbete. Det kan ju vara förklarligt, att en person, vilken inträtt i en kommission med så vidlyftiga arbetsuppgifter, som försvarskommissionen först under arbetets allra senaste skede — såsom fallet var med herrar Vougt och Åkerberg — då det väsentliga av utredningsarbetet var gjort och föredraget inom kommissionen, har vissa svårigheter att följa med i arbetet. Man hade kanske därför från detta håll en känsla av forcering, men några enkla ofrånkomliga data om arbetet, som jag här skall be att få lämna, lära väl vara tillräckligt övertygande för att bevisa, att det inom kommissionen icke varit någon forcering av sådant slag, att det rimligen utgjort hinder för ett samlat ståndpunktstagande, om i övrigt vilja och möjligheter därtill förefunnits. Inom kommissionen framställdes de yrkanden, varom de olika meningarna samlade sig i november månad 1934. Dessa yrkanden voro visserligen skissartade men dock grundläggande och voro samtliga begränsade ifråga om kostnadsramen. Det lämnades vid samma tillfälle åt den militära expertisen att inom den kostnadsram, som betingades av dessa yrkanden, utarbeta förslag till organisation av försvarsväsendet. Detta arbete var utfört och föredrogs inom kommissionen — jag kan icke nu bestämt säga, om det var i slutet av februari eller i mars månad 1935 — och först då skedde den slutliga voteringen, vid vilken de olika ståndpunkterna fastslogos. Det kan väl då icke rimligen göras gällande, att detta innebar en forcering av arbetet, som skulle förhindrat och än mindre omöjliggjort en samling omkring mera gemensamma linjer. Sedan dessa definitiva beslut fattats, hade sekretariatet att fortsätta och slutföra den påbörjade utskrivningen av kommissionens utlåtande. Därefter utsändes förslag till utlåtande till kommissionens medlemmar, som sedan i juli månad förra året samlades för att justera utlåtandet, men märk väl icke för att fatta

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

några beslut. Under denna justering av utlåtandet förekom, som herr Vougt nämnde, en forcering av arbetet med läsning till långt fram på nätterna, men var man bör väl kunna förstå, att det här endast var fråga om en justering av utskrifterna men icke om något ståndpunktstagande i sak, och jag vågar därför bestämt hävda, att herr Vougts uttalande under gårdagen var missvisande.

Vidare gjorde herr Vougt det påståendet, att kommissionens ståndpunktstagande hade skett under en viss panikstämning. Jag återför fortfarande kammarens uppmärksamhet till av mig nyss angivna fakta. Ståndpunktstagandet skedde på hösten 1934, då förhållandena voro relativt lugna, och då den mättade utrikespolitiska stämning, som sedan har inträtt, icke alls förspors. Icke ens när den slutliga omröstningen skedde under föråret 1935 hade den abessinsk-italienska konflikten nått en sådan omfattning, att man kunde tala om något starkare mått av panikstämning. Hur kan man då påstå, att kommissionens beslut och ståndpunktstagande skedde under en panikstämnings tryck? Att sedan förhållandena utvecklats så, att de uttalanden, vilka kommissionen gjorde i juli månad — exempelvis om att Nationernas förbunds oförmåga att dittills ha kunnat lösa de stora uppgifter, som förbundet satt sig före, gjort Sveriges läge i viss mån vanskligare, så att det numera kräves ett ökat mått av försvarsanstalter — sedan ha blivit av händelseförloppet i ovanligt hög grad bekräftade, det kan väl icke läggas försvarskommissionen till last eller sägas vittna om någon panikstämning. Jag fäste mig också vid att, medan hans excellens statsministern uttalat förhoppningar om en samförstånds lösning, herr Vougt uttalat sina starka tvivel på möjligheterna för en sådan. Jag kan tillägga, att, när man hört detta herr Vougts uttalande och sedan lyssnat till den talare, tillhörande samma parti som herr Vougt, vilken före mig här hade ordet, så förstår man livligt, att någon samförstånds lösning icke lär vara möjlig att åstadkomma ens inom regeringspartiet. Man vågar kanske icke hysa alltför stora förhoppningar om någon verklig lösning i samförstånd, även om man icke får släppa den förhoppningen, att en god lösning skall kunna åstadkommas i så pass mycket samförstånd, att åtminstone väsentliga grupper ifrån olika håll kunna enas om densamma. Men jag stryker under vad jag framhöll under gårdagen, att det måste bli en lösning icke i avknappningens tecken utan en lösning, som ger vad som är nödvändigt åtminstone som ett minimum för skapandet av en god försvarsordning.

Jag skall därefter be att med några ord få övergå till herr Lindbergs anförande. Jag vill i detta sammanhang något beröra en sak, som även herr Vougt var inne på, nämligen det sätt att utnyttja sakkunskapens uttalanden, var till man gör sig skyldig, där sakkunskapen saknar möjlighet att i diskussionen göra sig hörd så att den kan förklara och försvara sina uttalanden, och där dess uttalanden användas på ett sätt som jag för min del inte kan finna fullt korrekt. Det är förnämligast den framstående militärexperthen överste Axel Rappes uttalanden — varom man i väsentliga delar var ense i försvarskommissionen — som herr Lindberg har citerat, ehuru enligt min mening oriktigt. Beträffande det uttalande som gjorts på en fråga om Sverige kunde försvara sig emot en stormakt, vilket uttalande här citeras, har han för sin del vid upprepade tillfällen förklarat, att om det läget skulle inträffa att en stormakt obunden av konflikter på annat håll finge rikta hela sin samlade kraft emot vårt land och vår försvarsmakt, hade vi givetvis inga utsikter. Men han har tillagt — och det finns utan tvivel starka skäl för detta uttalande — att det finns mycket liten sannolikhet för att ett sådant sakläge skall uppkomma. Vid ett konfliktläge i Europa, vilket mera aktivt berör oss, kommer icke det förhållandet att uppstå, att en ensam stormakt kan med full frihet åt andra håll anfalla oss. I en konflikt mellan stormakter och i vilken vi kun-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

na bli indragna blir utgångsläget ett helt annat och våra möjligheter att försvara oss helt andra. Till det myckna talet om sakkunskapens minimikrav kan jag ju be att få foga den upplysningen, att man för fastställandet av dessa krav kunnat göra vissa beräkningar, som stödjade sig inte blott på sannolikhetskalkyler utan också på vissa ganska klara fakta. Man kan nämligen med rätt stor säkerhet beräkna de transportmöjligheter, kommunikationsvägar och dylikt som finnas till förfogande, då det gäller att mot vårt land göra en aggression, och de truppmassor och övriga resurser, som därvidlag äro möjliga att på en gång eller inom viss tid framföras. Det möter inga oöverstigliga svårigheter att göra en sådan beräkning. Under sådana förhållanden blir minimikravet för Sveriges försvarsmakt detta, att vi skola kunna uppställa maktmedel tillräckliga att möta och tillbakaslå en dylik aggression och sålunda utöva ett uppehållande försvar till dess övriga hjälpmedel, som kunna tänkas i denna konfliktkonstellation, kunna komma oss till del. Men icke blott detta. Man måste även räkna med, att vårt försvar skall vara av den storleksordningen, att vederbörande i det föreliggande konfliktläget måste räkna med att en aggression mot vårt land, ett brytande utav vår uttalade och hävdade neutralitetsvilja kommer att medföra så stora kostnader och så pass stora svårigheter, att det näppeligen lönar sig att vidtaga aggressionen i fråga, att vi sålunda kunna bevara freden obruten.

Nu säger herr Lindberg i Umeå, att det finns historiska belägg för att den militära svaghet — ordalagen äro måhända inte ordagranna, men detta var dock innehållet i hans uttalande — som varit karakteristiskt, för vårt land under den 100-åriga freden, vid många tillfällen haft till följd att vi icke dragits in i krig, och att följaktligen ett dylikt svaghetstillstånd skulle innebära ett visst trygghetsmoment. Herr Lindberg! Jag erinrar mig i detta sammanhang från 1914 hurusom en krönikör apostroferade en då känd politiker med det uttalandet, att »det behövdes en större skräll i Tällberg än ett världskrig för att man där skulle lägga märke till att någonting hänt». Det behövs i Umeå en större skräll än konflikten Abessinien—Italien, för att man där skall märka att någonting hänt, ja t. o. m. en större skräll än ett världskrig. Vi ha väl under dessa 120 fredsår, relativt taget, inte någon gång varit bättre rustade än under 1914 och åren framåt. Man har sagt, att våra ansträngningar då voro för stora, och att de voro onödiga. Om jag skulle våga använda samma fåvitska talesätt som man gör på det andra hållet, skulle jag kunna fråga: Är det någon som kan garantera, att vi kunnat hålla oss utanför världskriget, om vi åren 1914—1918 befunnit oss i samma militära svaghetstillstånd som tidigare vid så många tillfällen och som vi kanske i närvarande stund befinna oss i? Möjligen kan hans excellens utrikesministern ge någon upplysning om, huruvida inte under åren 1914—1918 vår ställning mången gång var så pass hotad att hade det bara berott på de småfartyg, som skötte neutralitetsvakten, eller vaktposterna vid vår norra gräns — någonting à la herr Lindbergs vaktkår — utan att bakom funnits de starka fartygen och de många bajonetterna, då hade säkerligen ej vår neutralitet blivit respekterad, då hade vi fått offra våra söners liv, vi hade då ej haft den obrutna freden, den gynnsamma utveckling och de möjligheter till sociala välfärdsanordningar och annat som vi sedan dess genomlevt och nu inneha. Herr Lindberg säger, att man inte skall leka med elden, men man skall sanerligen icke underskatta elden och eldfaran. Herr Lindberg gör ett stort nummer av försvarskommissionens förmenta underlåtenhet att uppta till granskning frågan om civilbefolkningens skydd mot luftanfall, och han tillspetsar saken så som han vid oändligt många tillfällen gjorde inom försvarskommis-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

sionen, då han gick ända därhän att han till svar ofta fick beskedet: skola vi återigen behöva eller tjänar det något till att till besvarande inom kommissionen uppta denna fråga, om man kan garantera civilbefolkningens skydd mot luftangrepp.

Kan en försvarsordning, frågar man, enligt försvarskommissionens majoritets uttalande eller i enlighet med högerreservationen överhuvud taget garantera freden och landets försvar? — Ingen makt i världen kan åstadkomma en försvarsordning, som under alla förhållanden och i alla situationer skapar en absolut trygghet, lika litet som — för att ta en alltför ofta använd bild — någon som helst brandskyddsanordning eller brandkår kan förhindra eldsutbrott och brandskador. Men den kan förminska skadans omfattning, och detta måtte väl ändå vara skäl nog för att förse sig med en sådan utrustning. Med en god försvarsordning kunna vi till en början åstadkomma, att våra maktmedel trots relativt underlägsenhet dock äro så pass respektingivande, att man med hänsyn till de vinster som stå att erhålla genom ett angrepp på oss finner, som jag nyss sade, att ett angrepp icke lönar sig. Och vi kunna åstadkomma en försvarsordning som, om ett angrepp dock trots allt skulle ske, begränsar skadans omfattning och gör att andra kunna finna att det lönar sig att inskrida till vår hjälp.

Jag ber att i detta sammanhang få erinra därom att en av Europas mest kända och främsta statsmän, d:r Benesj, framhållit, att den medlem av Nationernas förbund, vilken icke själv till det yttersta söker att försvara sig, finner man det kanske lönlöst att försöka hjälpa — ja, att det kan hända han blir det skiftesobjekt, varmed man köper freden mellan de tvistande. Sedan de orden fälldes i Genève har ju ett försök till sådant skiftande ägt rum. Vi voro alla upprörda och indignerade däröver. Det blev visserligen icke fullbordat men icke på grund av den mäklandes vilja, utan på grund av att det folk det gällde ännu så länge lyckats att själv förhindra detta utskiftande.

Jag kan inte och behöver inte ingå på alla de många felaktiga framställningar rörande sakkunskapens uttalanden, som herr Lindberg vidare gjorde. Sedan han åberopat den militära sakkunskap, vilken förklarar att fem oss omgivande stater, med åtta gånger så starka militära maktmedel som vårt land kan uppställa, inom några få månader — jag vill minnas att herr Lindberg sade fem månader; är detta oriktigt kan det ju korrigeras — skulle vara underkuvade, frågar han: Vad skola vi då kunna utträta? Herr Lindberg refererar i det fallet, förmodar jag, till överste Rappes utredningar, vari denne, märk väl, dock icke gjort detta påstående under förutsättning av en samtidig aggression utöver dessa stater och med deras maktmedel gemensamt insatta, utan det skulle bli anfall mot en stat i sänder. Så mycket kan man väl också lyfta på förlåten att man meddelar, att det också varit fråga om stater som ligga med omedelbar landgräns, vilket ju också ställer förhållandena anorlunda än våra.

Herr Lindberg säger, att den flygmilitära sakkunskapen inom försvarskommissionen förklarar, att Gotland icke lämpar sig som svensk flygbas, och frågar sedan: Vad är det då för reson i talet om att vi behöva försvara Gotland, som ju icke heller kan lämpa sig som fientlig flygbas, emedan det som sådan icke kan försvaras? Herr Lindberg känner säkerligen till sammanhanget bättre än så. Ty lika litet som en fiende kan tänkas basera *sitt centrala* flyg på Gotland, lika litet kunna vi basera *vårt centrala* flyg på Gotland. Men en fiende kan från sitt centrala flyg inom andra delar av Europa förlägga stödjepunkter på Gotland, om ön är i hans hand, och där förnya och komplettera sina förråd och därigenom med helt andra laster och vida större rayon

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

över svenskt område än eljest härja svenskt territorium och följaktligen nå helt andra och större angreppsområden än eljest skulle vara fallet.

Herr Lindberg talar också om gaskrigets förskräcklighet och hur detta skulle kunna förhärja vårt land samt om hur små möjligheter vi ha att framställa giftgaser och dylikt. Ena gången talar man om att vi inte ha någon möjlighet att framställa giftgaser, andra gången säger man att det skulle vara Sverige ovärdigt att framställa sådana och att använda sig av bombflyg, tredje gången att de äro i en fiendes hand för oss förödande. Förutsättningen har emellertid varit, att en konflikt icke skulle gälla oss isolerade gent emot en annan makt eller andra makter och utan möjlighet till införsel utifrån. Man får också komma ihåg, att flygbombernas verkan visserligen kan vara och sannolikt blir betydande, men att man dock icke kan räkna med en hundra-procentig verkan av gas- eller sprängbomber utan med en ofantligt reducerad verkan, vilken i viss mån blir ännu mera reducerad genom att vårt land icke hör till de i fråga om bebyggelse och i övrigt ömtåliga punkter för flygan-grepp mest känsliga.

Jag skall icke upptaga tiden längre. Det skulle fordra åtskilliga timmar att slutdiskutera de problem som herr Lindberg här fört under debatt. Möjligen torde det också bli tillfälle för sakkunskapen, tyvärr icke här men kanske på annat sätt — jag har givetvis icke haft tillfälle konferera med någon därom — att ytterligare förklara och precisera sin ståndpunkt i detta och övriga fall.

Jag vill emellertid tillägga att det skulle vara en ynkedom, det skulle vara en självuppgivelse utan like att slå sig till ro i den tron att vi ingenting för-må — även om detta icke medförde att friheten ginge till spillo på grund av tryck utifrån. Ty vårt folks kraft och vilja att leva skulle ovillkorligen för-tvina i samma stund som vi följde de röster som säga: Det är inte lönt att göra någonting för att, om så blir nödvändigt, med vapenmakt hävda vår själv-ständighet. Det är inte lönt att bereda oss för detta, vi ha ingenting annat att göra än att överksamt resignera! Den stunden är det svenska folkets saga all— men den stunden hoppas jag icke skall komma.

Herr Lindberg i Umeå, som nu för kort genmäle erhöi ordet, anförde: Herr talman! Herr Magnusson i Skövde har utan tvivel varit en mycket intresserad medlem av 1930 års försvarskommission, men det är tydligen en del mycket väsentliga saker som gått honom förbi. Jag anser mig därför vara tvingad till denna replik.

Herr Magnusson i Skövde påstod att jag här skulle ha lämnat en oriktig eller ofullständig uppgift beträffande de strategiska utredningarna. Herr Magnusson hävdade den åsikten, att enligt dessa strategiska utredningar hade den makt man räknade med icke fem stater emot sig utan en i sänder. Ifråga-varande makt hade verkligen fem stater emot sig. Det vara bara så, att man krossade den ena staten på fjorton dagar, den andra på en månad, den tredje på fyra månader, o. s. v., men man krossade dem alla.

Beträffande Gotlands lämplighet som flygbas vill jag erinra herr Magnusson om den flygmilitära sakkunskapens uttalande, att en för luftangrepp till-gänglig flygbas icke ens med stormaktsresurser kan betryggande försvaras.

I fråga om herr Magnussons yttrande att gaserna icke vore så farliga, vill jag upppepa det att det är ett faktum, som han inte kan bestrida, att stormak-terna i vår närhet med nuvarande flygvapen och oberoende av de svenska för-svarsmedlens motverkan kunna i en enda flygomgång hit föra över 1,000 ton giftgas.

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

Herr andre vice talmannen gav vidare, likaledes för kort genmäle, ordet till

Herr **Magnusson** i Skövde, som yttrade: Herr talman! Måhända torde vi kunna överlämna åt den militära sakkunskapen att avgöra denna tvist mellan herr Lindberg i Umeå och mig.

I frågan om Gotland som flygbas och dennas försvar behöva vi icke tvista om huruvida en sådan flygbas ens kan försvaras av en stormakt. Det är tillräckligt att erinra om att Gotland i annan makts ägo kan användas såsom tillfällig bas för förnyande av förråd och dylikt, varigenom verkningsmöjligheterna mot svenskt territorium i mycket väsentlig grad kunna utökas.

Härefter anförde:

Herr **Pehrsson** i Bramstorp: Herr talman! Jag skulle icke vid denna sena timme ha tagit kammarens tid i anspråk, om icke vissa saker under denna två dagar långa remissdebat framkommit, som jag anser mig böra vidröra. Det kan inte falla mig in att blanda mig i den tvist som under debatten uppstått om förtjänsten av de åtgärder som vidtagits under de svåra krisåren. Jag anser det snarare önskvärt att vi kunde koppla utav den frågan. Jag trodde verkligen inte, att det nu skulle vara nödvändigt att tvista om förtjänsten av de åtgärder som lyckats, kanske stundom i högre grad än även de största optimisterna förväntade.

Då emellertid det parti jag företräder har bidragit till de beslut som fattats under den verkligt kritiska tiden, nödgas jag här uttryckligen förklara, att detta grundade sig på en bestämd övertygelse från vår sida att den ekonomiska situationen var av sådan beskaffenhet att vi, med beaktande av allt vad den enskilda företagsamheten kan åstadkomma, ansågo det nödvändigt att statsmakterna i ett sådant prekärt läge försökte hjälpa till, icke allenast för att bispunga de olyckliga människor, som drabbats av arbetslöshet, utan även för att åstadkomma rörelse och sysselsättning inom det egna landet i en utsträckning som den enskilda företagsamheten på grund av olika omständigheter icke hade möjlighet till. Som jag sade vid gårdagens debatt har jag emellertid den uppfattningen, att då konjunkturerna nu väsentligt förbättrats, är det tid att försöka anpassa dessa olika extraordinära åtgärder efter de förhållanden som äro till finnandes.

Hans excellens herr statsministern frågade i går, vilka förslag man i detta avseende hade att komma med och vilka åtgärder man nu ville sätta i stället. Om jag inte misminner mig besvarade hans excellens själv till en viss grad sin egen fråga. Som jag också under gårdagsdebatten yttrade, blir det enligt mitt sätt att se nödvändigt att i vissa fall överföra den förutvarande arbetskraften till andra områden. Med hänsyn till särskilt den yngre arbetskraften blir det nödvändigt att försöka åstadkomma rörlighet, så att man kan överföra viss arbetskraft från platser där det finns överskott till områden med underskott. Jag vill naturligtvis icke därmed ha sagt, att vi kunna lägga armarna i kors och säga att den enskilda företagsamheten och näringslivet får ta initiativet och klara av det hela, ehuru man enligt mitt förmenande bör försöka den utvägen kanske i större utsträckning än Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen förutsatt. Ett villkor för att man skall lyckas med detta överförande av arbetskraft är emellertid icke minst att man undersöker möjligheterna för den näringsgren, vartill man skall överföra arbetskraft, att kunna ordna det så att vederbörande, också med hänsyn till inkomsten, komma att trivas i arbetet och behålla det. Då syftar jag närmast på möjligheten att kunna bringa priserna inom jordbruksproduktionen i ett läge, som står i överensstämmelse med prisläget inom andra produktionsgrenar. Kan man detta, har

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

man utsikter att inom jordbruksproduktionen sysselsätta flera än eljest är möjligt.

Då jag emellertid i dag hörde herr Carlström läsa upp de invändningar han hade att göra emot den hittills bedrivna jordbrukspolitiken, syntes det mig som om utsikterna för vidtagande av åtgärder till stöd för jordbruket hade mörknat väsentligt. Därest hans uppfattning är folkpartiets, beklagar jag det på det djupaste. Ty man får väl ändå förutskicka — vad man än må tänka om fodermedelspriserna, som herr Carlström närmast uppehöll sig vid — att kunna vi icke försöka föra en jordbruks- eller näringspolitik, där samtliga äro beredda att bidra till frågans lösning, utan man i stället försöker vara efterklok och falla varann i ryggen och säga, att det där skulle vi ha gjort på ett annat sätt, o. s. v. — försöker man nu att på det sättet vända om då det gäller att ta ståndpunkt till dessa frågor, kommer detta enligt mitt förmenande att framdeles försvåra jordbrukspolitiken och skapandet av arbetsmöjligheter inom detta land.

Här har talats om de olika partiernas inställning till den enskilda företagsamheten. Jag har ingen anledning att beröra denna fråga på grund av de interpellationer som äro framställda, men då det åtminstone i vissa pressorgan icke saknats uttalanden, vari man velat göra gällande att bondeförbundet inte skulle vara ett riktigt borgerligt parti, skulle kanske en tystnad från min sida misstydvas på något sätt. Inom det parti jag företräder äro vi fullt ense med andra om den enskilda företagsamhetens fördelar och behövlighet. Samtidigt tror jag, att den enskilda företagsamheten har en sådan livsgnista och en sådan försänkning inom även icke borgerliga klasser, att om en socialdemokratisk majoritet skulle försöka att i enlighet med lät oss säga ett partiprogram socialisera den ena näringsgrenen efter den andra, så skulle jag visserligen beklaga att en socialdemokratisk majoritet kommit till stånd, men samtidigt skulle jag verkligen gratulera vederbörande om de försökte sig på något sådant — ty jag tror att den socialdemokratiska majoriteten i så fall snart skulle sopas bort. Jag tror nämligen icke att det svenska kultursamhället och svenska folket komme att vara belåtna med en regim, som försökte att statligt organisera landets hela produktion utan att räkna med den enskilda företagsamhetens nödvändighet.

Jag vill ej därmed ha sagt, att jag kan vara med om att den enskilda företagsamheten skall få tillgripa vilka åtgärder som helst. Det parti, som jag företräder, har den bestämda uppfattningen, att man måste åstadkomma en viss kontroll över företelser inom den privata företagsamhetens olika områden inom näringslivet. Vi ha stora företag, som under högkonjunkturerna kanske tänka för litet på vad som kan komma under en lågkonjunktur. Det är alldeles självklart, att det ur samhällets synpunkt ej vore lämpligt om under olika perioder och skeden rovdriften, om jag så får säga, skulle få gå hur långt som helst.

Beträffande försvarsfrågan, så ha ju de två närmast föregående talarna utvecklat sina ståndpunkter i frågan på ett, som jag skulle tro, fullt sakkunnigt sätt. Men då det ej här föreligger någon proposition, finner jag ej anledning att gå på djupet i den frågan. Jag nämnde i gårdagens debatt, att jag tror, att det ur landets och försvarets synpunkt vore önskvärt, om försvarsfrågan kunde lösas efter så breda linjer, som det överhuvud taget är möjligt. Då herr statsministern hade ordet i går framhöll han vissa saker beträffande vilka jag är ense med honom. Han sade, att vi måste se till att så många av landets medborgare som möjligt få en så dräglig tillvaro som möjligt. Ju flera man kan tillfredsställa och ju flera som känna sig hemma i detta stora samlade folkhem, desto större utbredning får viljan att försvara fosterlandet. Däröfver är jag fullt ense med honom. Som jag nämnde i går har också den svenska

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

riksdagen under en tid, präglad av svåra kriser, vidtagit åtskilliga hjälpåtgärder. Om sådana då ej hade vidtagits hade nöden och eländet i större utsträckning än som skett drabbat många här i landet. Vad de sociala åtgärderna beträffar vågar jag påstå, att knappast något land härvidlag står framför oss på rangskalan. Av den anledningen förväntar jag, att den stora övervägande majoriteten av Sveriges folk är beredd att giva sin anslutning till en lösning av försvarsfrågan efter de linjer, som uppdragits i det förslag, som föreligger och som grundar sig på en sakkunnig utredning.

Herr statsministern nämnde, att det är självklart, att det är önskvärt, att försvarsfrågan löses så att alla de olika partierna känna sig ha verksamt bidragit till lösningen av densamma. Det är just vad jag eftersträvar. Herr statsministern nämnde samtidigt, att regeringspartiet visserligen ej har majoritet i riksdagen eller i andra kammaren, men att regeringspartiet efter det sista valet vore i majoritet bland folket, och att man av den anledningen skulle taga hänsyn till regeringspartiet. Ja, det är alldeles klart, att dylik hänsyn skall tagas, men vi veta ännu ingenting om de förslag, som härvidlag kunna framkomma. Jag förmodar emellertid, att regeringen i detta fall ej räknar med de förslag, som kommit från regeringspartiets representanter i försvarskommissionen. Herr statsrådet nämnde en summa på 135 eller, om jag ej missminner mig, på 140 miljoner kronor. Det är självklart att de olika förslagen skola prövas, men det kan väl knappast tänkas, att man kan komma fram till ett bättre genomtänkt förslag, än det, som framkommit efter en utredning, som pågått i fem år och som därtill haft militära sakkunniga till hjälp.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr **Olsson** i Stockholm: Jag begärde ordet i går, då chefen för kommunikationsdepartementet herr statsrådet Leo anförde några synpunkter på konflikten vid telegrafverket. Han lämnade därvid ett par rätt intressanta och viktiga upplysningar, som det i denna diskussion kan ha sitt stora intresse att ta fasta på. För det första meddelade han, kanske mera i förbigående, att det var fråga om att organisera en protest mot tidningen Folkets Dagblad, och till den protesten skulle statsrådet Leo också giva sin fulla anslutning. Herr Leo förklarade, att protesten skulle byggas därpå, att vi betecknat en i statstjänst varande ordinarie arbetarekår som strejkbrytare. Jag skall härtill be att få lämna några upplysningar.

Redan vid konfliktens utbrott beslöt telegraf- och telefonmannaförbundets personalorganisation här i Stockholm att tillsätta en referent. Denne fick i uppdrag att följa konflikten i alla dess olika faser och till arbetartidningarna här i Stockholm, främst till tidningen Social-Demokraten och Folkets Dagblad sända meddelanden om stridens utveckling. De båda tidningarna kommo sålunda redan från början att innehålla ungefär samma material om konflikten, dess utveckling och senare också om dess tillspetsning. Men personalorganisationen i Stockholm gick ett stycke längre. Man lät också fotografera de arbetsplatser, dit telegrafverket sänt ut folk, och som av fackförbundet blockerats. Sådana fotografier ha också varit införda både i Social-Demokraten och i Folkets Dagblad.

Vi gjorde redan från början av denna konflikt gällande att den ordinarie arbetarkåren hade mycket svårt för att giva uttryck åt sin sympati för de i konflikten varande arbetarna. Ja vi t. o. m. förklarade, att dessa ordinarie arbetare knappast hade någonting annat att göra än att gå ut i arbete, eftersom de voro bundna av konstitutorial. Detta spörsmål tog Social-Demokraten senare upp i ett mellanstick, och skrev bl. a. följande: »Vi minnas med vilken

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

glad överraskning telegrafstyrelsen noterade en så värdefull hjälp från Kilbomspartiets sida. Här hade den ju fått svart på vitt på det riktiga uti att använda ordinarie personal till att utföra nedlagt arbete.» Det är riktigt, som herr statsrådet Leo säger, att det träffades en överenskommelse mellan telegraf- och telefonmannaförbundet samt telegrafverkets personalförbund om att man icke skulle betrakta de arbetare, som arbetade under strejken, som strejkbrytare i de fall, då de *utförde sina vanliga arbeten*. Om herr Leo litet mera uppmärksamt följt stridens gång, skulle han snart ha funnit att omkring 30 procent av dem, som utkommanderats i arbete ej utförde sitt vanliga arbete och att en del av dem ej heller voro bundna av något konstitutiorial och därför ej heller behövde utföra dessa arbeten. Det var uppenbart att det härvidlag var fråga om strejkbrytare. Det blev en diskussion i tidningspressen om huruvida icke regeringen borde ingripa i denna konflikt, och denna diskussion blev ganska tillspetsad. Anledningen var det olidliga tillstånd, som rådde över hela landet, då det gällde telefonväsendet. Jag skall till kammarens protokoll göra ett citat ur telegraf- och telefonmannaförbundets facktidning. Där skriver man om den situation som uppstått följande:

»Massor av abonnenter vänta i olika småsamhällen att få telefon, men stationernas kablar och växelbord äro fulla och ingen ny abonnent kan kopplas in. Det är konflikt. Massor av abonnenter i nya fastigheter i städer och på landsbygden vänta på sina telefoner, men kunna inte få dem. Det är konflikt. Massor av abonnenter vilja ha sina apparater flyttade till andra hus. De få vänta. Det är konflikt. Massor av abonnenter vilja ha sina telefoner flyttade inom fastigheten eller lägenheten. De få vänta. Det är konflikt. Massor vilja teckna abonnemang, men de vilja inte, då telegrafstyrelsen inte vill göra upp med arbetarna, och verket mister tusentals nya abonnenter, som annars skulle anmäla sig. Det är konflikt. Telegrafverket måste avstå från telefonavgifterna för massor av abonnenter, som icke vilja betala, då de icke få sina telefoner. Det är konflikt.»

Detta är ett nog så talande dokument från den personalorganisations sida, som mycket väl kände till förhållandena. Det var icke bara arbetartidningarna, som togo upp denna fråga och krävde, att man skulle söka åstadkomma någonting för att få en lösning av konflikten. Även borgartidningarna fordrade mycket bestämt att regeringen utöver åtgärden att tillsätta en medlingskommission, skulle söka även på annat sätt ingripa i denna konflikt. Man förklarade också att det helt enkelt var oansvarigt, att låta ett av statens allra mest framträdande verk sköta sin affärsrörelse och sina kunder på sätt som skedde. Då herr statsrådet Leo av flera tidningar tillfrågades, varför han icke ingrep mera aktivt i denna konflikt, gav han vid denna tidpunkt intet som helst svar utan hänvisade endast till medlingskommissionen. Men i statsrådet Leos huvudorgan, tidningen Social-Demokraten, fick man ett svar, som var nog så betecknande. Det heter bl. a. i en ledande artikel: »Från socialdemokratisk sida har man hävdadt, att det är en både konstitutionell och politisk omöjlighet för regeringen att med suspenderande av statens medlingsapparat och telegrafverkets styrelse direkt ingripa i striden och såmedelst söka få ett slut på densamma i enlighet med arbetarnas krav och önskemål.» Här kommer man och förklarar, att det var en konstitutionell omöjlighet för regeringen att ingripa i denna konflikt och söka bringa densamma ur världen. I går meddelade statsrådet Leo, att han vid sidan om tillsättandet av medlingskommissionen på andra vägar, som han uttryckte sig, ingripit i denna konflikt. Nu vet jag ej, om man skall taga tidningen Social-Demokratens uttalande för gott. Artikeln var för övrigt skriven av en mycket känd riksdagsman, nämligen Mauritz Wästberg. Om uttalandet vore riktigt, skulle statsrådet

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

Leo ha begått en handling, som egentligen skulle rendera honom ett allvarsord från riksdagen, ty då har han brutit mot gällande konstitution. Nu tror jag ju inte, att de av Mauritz Wästberg lämnade upplysningarna i Socia-Demokraten äro riktiga, ty regeringen har som bekant, vid skilda tillfällen ingripit i konflikter, då det gällt enskilda företagare och t. o. m. framlagt medlingsförslag i sådana fall. Då borde regeringen självklart också ha rätt att ingripa i en konflikt av den art det här var fråga om, alltså när det gällde konflikten vid telegrafverket.

Den fråga, som här har diskuterats, rullar emellertid upp ett rätt allvarligt problem, nämligen frågan om statstjänstemännens ställning till arbetskonflikter i allmänhet. Vi ha tidigare haft liknande spörsmål uppe, framför allt har det då gällt telegrafverket. Vid en konflikt för en del år sedan, inträffade det, att en del arbetare, som voro anställda enligt konstitutorial, vägrade att utföra det arbete, som telegrafverket kommenderade dem till, d. v. s. det gällde arbeten av annan art, än som de i sin dagliga gärning hade att utföra. Jag minnes särskilt ett fall från Trollhättan. Där gällde det en arbetare, som hade varit i statens tjänst i åtta år. Han vägrade att utföra arbete av annan art än det vanliga dagliga arbetet. Han blev på grund härav avskedad, efter 8 års tjänst alltså. Dokumentet innehållande avskedet var undertecknat av en socialdemokratisk minister. Då skrev en socialdemokratisk tidning och förklarade, att det måste bli ett slut på dessa förhållanden. Det måste bli en plikt för det socialdemokratiska partiet och icke minst för den socialdemokratiska regeringen att ur konstitutoriala rensa ut sådana bestämmelser, som tvingade arbetarna och befattningshavarna att komma i konflikt mellan å ena sidan fackföreningsrörelsen, å andra sidan staten som sådan. Efter den diskussion, som förts om detta, tror jag, att det blir nödvändigt att här i riksdagen just taga upp denna fråga till behandling, för att få ett slut på dessa missförhållanden. Då herr statsrådet Leo nu signalerade en protest, så kan jag ju säga, att det väl ej är så alldeles säkert att den protesten kan komma till stånd från den åberopade organisationen, kanske ej ens med hans medverkan. Jag är i varje fall icke övertygad härom. Vad jag nästan är övertygad om, det är emellertid, att den handling, som regeringen efter konfliktens slut begick, då den beviljade telegrafstyrelsens hemställan att få dela ut 20,000 kronor till dem, som varit ute i konflikten, kommer att föranleda och har för övrigt redan föranlett protester från arbetarhåll, ej minst från dem, som varit ute i denna konflikt och tidigare sökt att av staten få så mycket mera i lön att de kunde klara sig, då de voro ute på sina arbeten i landet. Då denna arbetargrupp krävde att få så stort tillskott i sin dagavlönning att de vid de tillfällen, då de måste ligga ute på linjearbete för verkets räkning, skulle kunna ha pengar till hotellrum eller till andra bostäder, förklarade en av de högsta tjänstemännen i detta verk — det var generaldirektören själv — att dessa arbetare mycket väl kunna bo i lador. Hur upprörda blevo de ej, då det ögonblickligen sedan konflikten var slut utbetalades 20,000 kronor till dagtraktamenten åt dem, som arbetat under konflikten.

Herr statsrådet Leo har känt sig upprörd över att detta kallats för en gratifikation och för en dusör. Ingen av de linjearbetare, som voro ute i denna strid kan betrakta detta tillskott som någonting annat än en dusör eller en gratifikation. Frågar man dem som äro med i organisationerna om saken, så förklarar man där att arbetare, som äro bundna med konstitutorial, d. v. s. den ordinarie personalen, ha sina dagtraktamenten fastställda och givna på förhand. Tidningen Social-Demokraten förklarade också, då vi togo upp denna fråga, att detta belopp på 20,000 kronor var en ren bagatell, ty vid utdelningen till dem, blev det på sin höjd 10 kronor per man. Men om man kallar hem

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

exempelvis en assistent, ett ritarbiträde eller andra, som legat ute på semester, och skickar ut dem att gräva diken för kablar, då måste man säga sig, att dessa personer ha hamnat på fel plats och att det härvidlag rör sig om rena strejkbrytare. Det är dessa, som i mycket stor utsträckning, statsrådet Leo, fått av de 20,000 kronorna, som regeringen gav till telegrafverket, då det hemställde därom. Så ligger saken till, och ingen advokatyr i världen kan trollo bort detta faktum.

Jag ber, herr talman, att få säga ett ord också gentemot statsministern, som i sitt tal på förmiddagen gjorde ett uttalande, som glädde mig mycket. Han förklarade, att han var mycket glad över att svenska folket vände sig till sin statsminister med sina bekymmer, och han förklarade också, att han var mycket glad över att få tränga in i enskilda personers bekymmer. Jag har sedan flera år tillbaka sysslat inom fattigvården i Stockholm och på senare tid även med arbetslöshetsfrågor. Jag har nästan varje dag en 10, 12, 15 kanske många gånger fler arbetare, som besöka mig och för mig framlägga sina bekymmer. Jag skall välvilligt rekommendera dem, då de komma i fortsättningen, att besöka statsminister Hansson, så att han också får taga del av dessa människors problem att finna sin utkomst. Det kan kanske vara nyttigt även för statsminister Hansson att få taga del av dessa människors dagliga bekymmer.

Det är dessa synpunkter, som jag har velat anföra i denna debatts elfte timme.

Herr Wallerius: Herr talman! Såsom representant för Bohuslän ville jag ge uttryck åt de bekymmer, som tynga denna landsdel, särskilt dess stenindustriområden, där en betydande arbetslöshet ännu råder. Enskilda, familjer och kommuner lida av den. Jag vill från denna plats ha anbefallt detta hjälpbehov till verksamast möjliga tillgodoseende, och jag gör detta med en förhoppning, som grundar sig på vad som härutinnan tidigare åtgjorts från statsmakternas sida och på vad som nu föreslås eller lär vara att vänta.

I det nuvarande läget torde det vara, generellt sett, två linjer, som hjälpverksamheten beräknas följa. Den ena linjen betecknar, såsom här förut framhållits, strävan att åstadkomma omflyttning, betingad därav att man nu icke vågar räkna på en sådan uppblomstring av stenindustrien, att den skulle förmå bereda arbetsanställning i tillnärmelsevis samma utsträckning som förr i tiden. Då är det en välkommen åtgärd, om yrkes- och verkstadsutbildning av olika typer kommer till stånd och får vara i verksamhet en tid framåt, när därigenom ungdomen i dessa stenindustridistrikt, liksom på andra håll, beredes tillfälle att övergå till annat arbete än som här erbjödes. Man har ju relativt gynnsamma erfarenheter beträffande möjligheten att vinna arbetsanställning för dem som äga yrkesutbildning. — Den andra linjen går ut på systerutbildning för de äldre och bofastare arbetarna inom dessa distrikt. I detta syfte föreslås av Kungl. Maj:t i proposition nr 20 inköp av smågatsten för ett belopp av 2 miljoner kronor. Under hänvisning till vad denna proposition innehåller vill jag nu allenast uttala den förhoppningen, att detta anslag, beräknat av överskottet å bilskattemedel, måtte kunna utökas, så att ännu flera av dessa arbetslösa måtte finna anställning. På användningen av smågatsten för vägbeläggning ha vi rekommenderande exempel i nu färdigbyggda sträckor av de större genomfartsvägarna i våra bygder.

Denna debatt har ju till det mesta rört sig om frågor av långt större räckvidd, bl. a. om vårt försvar. Real- och detaljdebatt därom ha vi att vänta senare. Av det som hör till det grundläggande i denna fråga kommer *viljan* till försvar i främsta linjen, och en samling i denna vilja. Den har manifeste-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)

rats under vår historias skiftande öden, ej minst i allvarsfyllda tider, som denna är. Den är förbunden med de svenskes kärlek till friheten. De ha velat värna eller bereda den också åt andra. Under denna dabatt har uttryck för denna vilja framkommit från skilda håll, från skilda grupper. Dessa uttalanden ha på mig gjort ett intryck, som jag icke kan bagatellisera. Säkert är, att denna vilja *kan* åstadkomma, att, såsom vi önska, den stora frågan lyftes upp på ett plan, som ligger över de vanliga meningsskiljaktigheterna; det är det ena, och det andra är att den kan åstadkomma de nödiga offren för ett försvar. Må den också resultera i beredskap för prövningens stund, som vi hoppas må bli avvärd, och i den makt, som det lär behövas att man kan sätta bakom ordet i dessa tider.

Det har sagts, att det icke blott är materiella utan också andliga värden vi ha att försvara. Jag instämmer i detta uttalande från ett annat politiskt läger. De sistnämnda värdena, som vi betrots med och ännu äga, äro i sanning värda vår offervilja.

Herr andre vice talmannen **Jeppsson**. Herr talman! Jag föranleddes att begära ordet med anledning av herr statsrådets och chefen för jordbruksdepartementet yttrande något tidigare i afton och likaledes i någon mån i anledning av herr Pehrssons i Bramstorp anförande. Herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet betecknade nämligen ett av herr Carlström tidigare här i dag hållet anförande såsom en deklaration från folkpartiet, en deklaration, avseende en omprövning av bland annat fodermedelsregleringen och eventuellt även andra stödåtgärder för jordbruket, syftande till och medförande en sänkning av jordbrukets prisnivå.

Jag vill då säga, att detta herr Carlströms anförande, vilket jag tyvärr icke själv hade tillfälle att åhöra, har varken jordbruksministern eller någon annan anledning och ännu mindre rättighet att beteckna såsom en deklaration från folkpartiets sida för sänkning av jordbrukets prisnivå. Jag säger detta av två anledningar. Dels är herr Carlström icke själv närvarande här i kväll — hade han varit här är jag övertygad om att han själv icke skulle godkännt en sådan beteckning av sitt anförande och en sådan stämpling av detsamma, som man här velat åsätta det — dels tror jag mig så pass bra känna folkpartiet och de stämningar, som inom dess riksdagsgrupp förefinnas, att en sådan deklaration som den herr statsrådet velat lägga i herr Carlströms mun, nämligen att vi skulle vilja ha en omprövning av jordbrukspolitiken, syftande till en lägre prisnivå för jordbrukets produkter, jag vågar säga, att en sådan deklaration har icke kunnat avgivas.

Häruti instämde herr *Hilding*.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Jag måste för min del förklara, att jag inte riktigt kan förstå den indignation, som herr andre vice talmannen lade i dagen. För det första har jag inte sagt, att herr Carlströms förklaring innehöll, att han ville ha en omrövning av möjligheten att få lägre fodermedelspriser i syfte att sänka priserna på jordbrukets produkter. Vad jag sagt är, att herr Carlström deklarerat behovet av en omprövning av fodermedelspolitiken i avsikt att komma fram till lägre priser på fodermedel. Jag har sedan för egen del sökt visa, att sådana lägre priser på fodermedel måste leda till lägre priser på jordbruksprodukter. Den delen är alltså min slutsats av hans anförande och ingenting som jag vill lägga i hans mun. För det andra tycker jag ändå, att man icke har anledning att på något sätt förarga sig över det antagande jag gjorde, då jag för min del för-

Vid remiss av statsverkspropositionen. (Forts.)
klarade, att jag hade anledning tro, att vad herr Carlström yttrade i detta avseende var en deklARATION från folkpartiets sida, då, som jag nämnde, det ju dock var folkpartiets partisekreterare, som framförde förklaringen och då densamma dessutom icke skedde i vanlig talform utan lästes upp från ett skrivet papper.

Herr talman! Jag vill tillägga, att om det nu är som herr Jeppsson säger, att detta icke var någon deklARATION från folkpartiet utan ett uttryck för herr Carlströms privata mening, är det klart, att den saken bara gläder mig.

Herr andre vice talmannen **Jeppsson**: Herr talman! Efter de sista orden i statsrådet Skölds anförande skulle jag möjligen kunna avstå från den replik jag ville ge. Jag vill emellertid, herr talman, framhålla, att det är alldeles riktigt, att statsrådet Sköld i början av sitt anförande uttryckte sig på det sätt han nu säger. Men i slutet av anförandet, då han återigen betecknade herr Carlströms uttalande som en deklARATION från folkpartiet, kom han just med uttrycket, att deklARATIONEN åsyftade en sänkning av jordbrukets prisnivå. En sådan deklARATION har inte kunnat från folkpartiets sida avgivas i dag i denna kammare.

Vidare yttrades ej. Ifrågavarande proposition hänvisades till statsutskottet, varjämte densamma remitterades, i vad den anginge pensionsväsendet samt riksdags- och revisionskostnader ävensom kostnader för riksdagens hus och riksdagens verk, till bankoutskottet samt, såvitt den rörde jordbruksärenden, till jordbruksutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionen inom kammaren avgivna yttrandena.

§ 2.

Föredrogos var för sig följande på kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till bankoutskottet propositionerna:

nr 16, med förslag till lag om ändrad lydelse av 11 § lagen den 11 oktober 1907 (nr 85) angående civila tjänstnehavares rätt till pension; och

nr 17, med förslag till lag om användande under budgetåret 1936/1937 av vissa till fonden för pensionering av civila tjänstnehavare inflytande medel; samt

till bevillningsutskottet propositionerna:

nr 22, med förslag till förordning om extra inkomst- och förmögenhetsskatt för år 1936; och

nr 23, med förslag till förordning om särskild skatt å förmögenhet för år 1936.

§ 3.

Vidare föredrogos var efter annan nedannämnda på kammarens bord ligande motioner; och remitterades därvid

till konstitutionsutskottet motionerna:

nr 72—74 av herr *Spångberg m. fl.*; och

nr 75 av herr *Meyerhöffer m. fl.*;

till statsutskottet motionerna:

- nr 76 av herr *Holmgren*;
- nr 77 av herr *Sandberg m. fl.*;
- nr 78 av herr *Bengtsson* i Norup m. fl.;
- nr 79 av herrar *Olsson* i Ramsta och *Osberg*;
- nr 80 av herr *Back*;
- nr 81 av herr *Nilsson* i Hörby m. fl.;
- nr 82 av herr *Hansson* i Vännäsby;
- nr 83 av herr *Gustafsson* i Välsnäs m. fl.;
- nr 84 av herr *Ström m. fl.*; och
- nr 85—87 av herr *Meyerhöffer m. fl.*;

till bankoutskottet motionerna:

- nr 88—90 av herr *Blomquist*;
- nr 91 av herr *Werner* i Höjen;
- nr 92 av herr *Fält*;
- nr 93 av herrar *Johanson* i Huskvarna och *Malmqvist*;
- nr 94 av herr *Olsson* i Rimforsa;
- nr 95 av herr *Hallén*;
- nr 96 av herr *Björck* i Kristianstad;
- nr 97 av herr *Åqvist*; och
- nr 98 av herr *Hansson* i Trollhättan;

till behandling av lagutskott motionerna:

- nr 99 och 100 av herr *Olsson* i Stockholm m. fl.;
- nr 101 av herr *Lind m. fl.*; och
- nr 102 av herr *Meyerhöffer m. fl.*;

till jordbruksutskottet motionerna:

- nr 103 av herr *Sandberg m. fl.*;
- nr 104 av herr *Pettersson* i Dahl m. fl.;
- nr 105 och 106 av herr *Pehrsson* i Bramstorp m. fl.;
- nr 107 av herr *Jonsson* i Skedsbygd;
- nr 108 av herr *Olsson* i Närlinge m. fl.;
- nr 109 av herr *Hansson* i Vännäsby; och
- nr 110—113 av herr *Gustafsson* i Välsnäs m. fl.;

till behandling av lagutskott motionerna 114 och 115 av herr *Skoglund m. fl.*;

till statsutskottet motionen nr 116 av herr *Skoglund m. fl.*;

till behandling av lagutskott motionen nr 117 av herr *Pettersson* i Dahl m. fl.;

till tillfälligt utskott motionerna:

- nr 118 av herr *Sundström m. fl.*;
- nr 119 av herr *Werner* i Höjen m. fl.;
- nr 120 av herr *Jacobsson m. fl.*;
- nr 121 och 122 av herr *Back m. fl.*; och
- nr 123 av herr *Olsson* i Stockholm m. fl.; samt

till behandling av lagutskott motionen nr 124 av herr *Persson* i Grytterud.

§ 4.

Härpå föredrogos var för sig samt remitterades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner:

nr 21, angående rätt för distriktsveterinär att för löneklassplacering tillgodoräkna viss föregående tjänstgöring; och

Andra kammarens protokoll 1936. Nr 4.

nr 24, angående försäljning av vissa kronoegendomar och lägenheter från sådana egendomar.

§ 5.

Härefter föredrogos var efter annan övriga på bordet liggande motioner; och hänvisades därvid

till konstitutionsutskottet motionerna:

nr 125 av herrar *Brädefors* och *Hagberg* i Luleå; och

nr 126 av herr *Werner* i Höjen *m. fl.*;

till statsutskottet motionerna:

nr 127 av herr *Sjögren m. fl.*;

nr 128 av herr *Osberg m. fl.*;

nr 129 av herr *Andersson* i Falkenberg *m. fl.*;

nr 130 och 131 av herr *Henrikson m. fl.*;

nr 132 av herrar *Brädefors* och *Hagberg* i Luleå;

nr 133 och 134 av herr *Lindskog m. fl.*;

nr 135 av herr *Karlsson* i Grängesberg *m. fl.*;

nr 136 av herr *Andersson* i Rasjön *m. fl.*; och

nr 137 av herr *Ström m. fl.*;

till bevillningsutskottet motionerna:

nr 138 av herr *Leffler*;

nr 139 av herr *Johnsson* i Kalmar *m. fl.*;

nr 140 av herr *Spångberg m. fl.*;

nr 141 och 142 av herrar *Brädefors* och *Hagberg* i Luleå;

nr 143 av herr *Åqvist*;

nr 144 av herr *Lithander*; och

nr 145 av herr *Aronson m. fl.*;

till bankoutskottet motionerna:

nr 146 av herr *Arneberg m. fl.*;

nr 147 av herrar *Hagberg* i Luleå och *Brädefors*;

nr 148 av herr *Brännström* i Skellefteå; och

nr 149 av herr *Brännström* i Skellefteå *m. fl.*;

till behandling av lagutskott motionerna;

nr 150 av herr *Henrikson m. fl.*;

nr 151 av herr *Spångberg m. fl.*;

nr 152—154 av herrar *Brädefors* och *Hagberg* i Luleå; och

nr 155 av herr *Karlsson* i Grängesberg *m. fl.*;

till jordbruksutskottet motionerna:

nr 156 av herr *Gustafson* i Kasenberg *m. fl.*;

nr 157 av herr *Pehrsson* i Bramstorp *m. fl.*;

nr 158 av herr *Persson* i Undersvik; och

nr 159 av herr *Lindmark m. fl.*;

till tillfälligt utskott motionen nr 160 av herr *Frankenberg m. fl.*;

till statsutskottet motionen nr 161 av herr *Frankenberg* och *Ericson* i Boxholm;

till tillfälligt utskott motionen nr 162 av herr *Henrikson m. fl.*;

till behandling av lagutskott motionen nr 163 av herr *Henrikson m. fl.*;

till statsutskottet motionen nr 164 av herrar *Brädefors* och *Hagberg* i Luleå;

till tillfälligt utskott motionerna:

nr 165 av herr *Andersson* i Tungelsta och fru *Gustafson*; och

nr 166 av herr *Ström m. fl.*; samt

till konstitutionsutskottet motionerna nr 167—171 av herr *Olsson* i Mora *m. fl.*

§ 6.

Slutligen föredrogs riksdagens kanslideputerades memorial, nr 1, angående antagande av tjänstemän i riksdagens kansli.

Vad kanslideputerade anmält och hemställt godkändes.

§ 7.

Herr *Lundqvist* avlämnade en av honom *m. fl.* undertecknad motion, nr 192, angående viss ändring i gällande regler för beskattning av förmögenhet, tillhörig juridisk person.

Vidare avlämnade herr *Lundqvist* följande motioner, nämligen:

nr 193, angående befrielse i vissa fall från stämpelavgift;

nr 194, angående köpings eller annat samhälles på landet skyldighet att utan kostnad tillhandahålla vägmark; och

nr 195, angående företräde för svenskt material vid utförande av anläggningar för statens räkning.

Nämnda motioner bordlades.

§ 8.

Till bordläggning anmäldes bankoutskottets memorial:

nr 1, med överlämnande av fullmäktiges i riksbanken till bankoutskottet avgivna berättelse; och

nr 2, med överlämnande av fullmäktiges i riksgäldskontoret till innevarande riksdag avgivna, till bankoutskottet avlämnade berättelse.

§ 9.

Justerades protokollsutdrag.

§ 10.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Bergström</i>	under 4 dagar fr. o. m. den 20 jan.,	
» <i>Lithander</i>	» 10 » » » 26 »	
» <i>Pettersson</i> i Hällbacken	» 3 » » » 20 »	
» <i>Ström</i>	» 2 » » » 21 »	
» <i>Stark</i>	» 2 » » » 19 »	
» <i>Falk</i>	» 3 » » » 19 »	
» <i>Nordström</i> i Torsby	» 2 » » » 20 »	
» <i>Nordström</i> i Karlstad	» 2 » » » 20 »	
» <i>Frankenberg</i>	» 8 » » » 20 »	och
» <i>Sundström</i>	» 5 » » » 20 »	.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 11.55 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Måndagen den 20 januari.

Kl. 3 e. m.

§ 1.

Föredrogos var för sig samt hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner:

nr 29, angående fortsatta åtgärder för främjande av sparsamhet bland skolungdomen; och

nr 30, angående viss omläggning av automobilbesiktningsväsendet m. m.

§ 2.

Vidare föredrogos var efter annan de på bordet liggande motionerna; och remitterades därvid

till statsutskottet motionerna:

nr 172—174 av herr *Mårtensson m. fl.*; och

nr 175 av herr *Lindmark m. fl.*;

till bevillningsutskottet motionen nr 176 av herr *Johnsson i Kalmar m. fl.*;

till bankoutskottet motionerna:

nr 177—182 av herr *Lövgren*; och

nr 183 och 184 av herr *Björklund*;

till behandling av lagutskott motionerna:

nr 185 av herr *Frankenberg m. fl.*;

nr 186 av herr *Ericsson i Sörsjön m. fl.*;

nr 187 av herr *Falk*; och

nr 188 och 189 av fru *Nordgren m. fl.*;

till jordbruksutskottet motionerna:

nr 190 av herr *Hansson i Rubbestad*; och

nr 191 av herr *Danielsson m. fl.*;

till bevillningsutskottet motionerna:

nr 192 av herr *Lundqvist m. fl.*; och

nr 193 av herr *Lundqvist*;

till jordbruksutskottet motionen nr 194 av herr *Lundqvist*; samt

till tillfälligt utskott motionen nr 195 av herr *Lundqvist*.

§ 3.

Slutligen föredrogos vart för sig samt lades till handlingarna bankoutskottets memorial:

nr 1, med överlämnande av fullmäktiges i riksbanken till bankoutskottet avgivna berättelse; och

nr 2, med överlämnande av fullmäktiges i riksgäldskontoret till innevarande riksdag avgivna, till bankoutskottet avlämnade berättelse.

§ 4.

Avgåvos följande motioner, nämligen av:

herr *Hansson* i Vännäsby, nr 196, om ändrade bestämmelser i fråga om statsbidrag till byggande av enskilda utfartsvägar m. m.;

herr *Meyerhöffer*:

nr 197, om tillgodoräknande av viss tjänstetid i lönehänseende för fanjunkaren Carl Johan Lindholm; och

nr 198, om rätt till viss befordran för fanjunkaren i Norrbottens regemente C. P. Wallin;

herr *Hedlund* i Östersund, nr 199, om anställnings- och avlöningsförhållandena för rit- och skrivbiträden samt kamerala biträden åt vägingenjörerna;

herr *Osberg m. fl.* nr 200, om fortsatt utbyggande av viss del utav inomskärsfarleden Strömstad—Göteborg;

herr *Hansson* i Hönö *m. fl.*:

nr 201, om anbringande av en agafyrbåt vid Grisbådarna m. m.; och

nr 202, angående vissa fiskebåtars befriande från hamnavgift;

herr *Lithander*, nr 203, om gottgörelse av staten till svenska fordringsägare för dem genom sanktionsförfarandet mot Italien åsamkade förluster;

herr *Jonsson* i Skedsbygd *m. fl.*, nr 204, angående bidrag av automobilskatte-medel till underhåll av enskilda vägar;

herr *Jonsson* i Mörbylånga *m. fl.*, nr 205, angående anordnande av fyrbelysning i segelrännan mellan Färjestaden och Kalmar;

herr *Holmgren m. fl.*, nr 206, om avslag på Kungl. Maj:ts förslag om anslag till upplysningsarbete för freden;

herr *Karlsson* i Munkedal *m. fl.*:

nr 207, om anslag till en hjälpfond för vissa nödställda egnahemsägare; och

nr 208, om elektrifiering av järnvägslinjen Göteborg—Strömstad;

herr *De Geer m. fl.*, nr 209, angående importreglering för potatis;

herrar *Christiernsson* och *Leffler*, nr 210, om ökat tullskydd för isoleringsflaskor m. m.;

herr *Ericsson* i Sörsjön:

nr 211, om understöd från Vadstena krigsmanshuskassa åt förre indelte soldaten K. A. Olsson Nord;

nr 212, om understöd från Vadstena krigsmanshuskassa åt förre indelte soldaten Olof Fisk Svan; och

nr 213, om understöd från Vadstena krigsmanshuskassa åt förre indelte soldaten L. Danielsson Ryttare;

herrar *Fast* och *Andersson* i Löbbo:

nr 214, om understöd från Vadstena krigsmanshuskassa åt förre grenadjären F. O. Säll; och

nr 215, om understöd från Vadstena krigsmanshuskassa åt förre soldaten K. J. Holmberg;

herr *von Seth*, nr 216, om understöd från Vadstena krigsmanshuskassa åt förre soldaten J. M. Stark;

herr *Andersson* i Falkenberg, nr 217, om årligt understöd åt jordbruksarbetaren L. B. Andersson;

herr *Blomquist*, nr 218, om årligt understöd åt f. d. postmästaren J. E. Hedbergs änka Jenny Victoria Hedberg, född Dahl;

herrar *Hedlund* i Östersund och *Ericson* i Boxholm, nr 219, om vissa ändringar i fattigvårdslagen;

herr *Johanson* i Hallagården *m. fl.*, nr 220, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 3, med förslag till lag om socialregister;

herr *Hansson* i Hönö *m. fl.*:

nr 221, om anslag till främjande av beredning och avsättning av fisk *m. m.*; och

nr 222, angående inrättande av en särskild fiskeristyreelse;

herr *Lind m. fl.*:

nr 223, om nedsättning av räntan å lån från fonden för fiskerinäringens befrämjande; och

nr 224, angående fiskavsättningens fördelning över landet och fiskförsäljningens organisation;

herr *Olofsson* i Digernäs, nr 225, om avskaffande av veteavgiften *m. m.*;

herr *Beck*:

nr 226, om anslag för bidrag till täckdikningar; och

nr 227, om anslag för bidrag till gödselvårdsanläggningar;

herrar *Jonsson* i Skedsbygd och *Holm*, nr 228, om anslag för utförande av stenröjning å ofullständiga jordbruk;

herr *Liedberg m. fl.*, nr 229, om inrättandet av en till Alnarp förlagd filial av statens växtskyddsanstalt;

herr *Nilsson* i Karlstad, nr 230, om höjning av det av Kungl. Maj:t föreslagna anslaget till befrämjande av hemslöjden; samt

herr *Olofsson* i Digernäs, nr 231, angående ändring i gällande taxa för frakt å statens järnvägar av hö.

Dessa motioner bordlades.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag.

§ 6.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Karlsson</i> i Munkedal	under	5	dagar	fr. o. m.	den	22	jan.,	
› <i>Christiernsson</i>	›	7	›	›	›	24	›	
› <i>Landgren</i>	›	2	›	›	›	20	›	och
› <i>Andersson</i> i Falkenberg	›	5	›	›	›	23	›	.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.14 e. m.

In fidem
Per Crowvall.

Tisdagen den 21 januari.

Kl. 3 e. m.

§ 1.

Herr **talmannen** öppnade sammanträdet med följande ord: I dag på morgonen har från England ingått budskapet att konungen av Stora Britannien och Irland avlidit.

Jag ber att få giva uttryck åt andra kammarens innerliga deltagande i den landssorg, som härigenom drabbat det engelska folket, med vilket Sveriges folk är förbundet genom känslor av aktning och sympati.

Detta yttrande åhördes av kammarens ledamöter stående.

§ 2.

Justerades protokollet för den 15 innevarande januari.

§ 3.

Föredrogos var för sig de å kammarens bord vilande motionerna; och hänvisades därvid

till statsutskottet motionerna:

- nr 196 av herr *Hansson* i Vännäsby;
- nr 197 och 198 av herr *Meyerhöffer*;
- nr 199 av herr *Hedlund* i Östersund;
- nr 200 av herr *Osberg m. fl.*;
- nr 201 och 202 av herr *Hansson* i Hönö *m. fl.*;
- nr 203 av herr *Lithander*;
- nr 204 av herr *Jonsson* i Skedsbygd *m. fl.*;
- nr 205 av herr *Jonsson* i Mörbylånga *m. fl.*;
- nr 206 av herr *Holmgren m. fl.*; och
- nr 207 och 208 av herr *Karlsson* i Munkedal *m. fl.*;

till bevillningsutskottet motionerna:

- nr 209 av herr *De Geer m. fl.*; och
- nr 210 av herrar *Christiernsson* och *Leffler*;

till bankoutskottet motionerna:

- nr 211—213 av herr *Ericsson* i Sörsjön;
- nr 214 och 215 av herrar *Fast* och *Andersson* i Löbbo;
- nr 216 av herr *von Seth*;
- nr 217 av herr *Andersson* i Falkenberg; och
- nr 218 av herr *Blomquist*;

till behandling av lagutskott motionerna:

- nr 219 av herrar *Hedlund* i Östersund och *Ericson* i Boxholm; och
- nr 220 av herr *Johanson* i Hallagården *m. fl.*;

till jordbruksutskottet motionerna:

nr 221 och 222 av herr *Hansson* i Hönö *m. fl.*;

nr 223 och 224 av herr *Lind m. fl.*;

nr 225 av herr *Olofsson* i Digernäs;

nr 226 och 227 av herr *Beck*;

nr 228 av herrar *Jonsson* i Skedsbygd och *Holm*;

nr 229 av herr *Liedberg m. fl.*; och

nr 230 av herr *Nilsson* i Karlstad; samt

till tillfälligt utskott motionen nr 231 av herr *Olofsson* i Digernäs.

§ 4.

Herr statsrådet *Ekman* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 26, med förslag till lag om ändrad lydelse av § 1 lagen den 6 juni 1925 (nr 382) angående uppvärmning av till kreatursföda avsedd mjölk *m. m.*;

nr 27, angående ytterligare statsunderstöd till Harmångersåns och Kyrksjöns rensnings- och sänkningsföretag i Gävleborgs län;

nr 28, angående uppförande å ordinarie stat av befattningen som försäljningschef hos domänstyrelsen;

nr 31, angående upplåtelse av rätt till bearbetande av icke inmutningsbara mineralfyndigheter å kronojord;

nr 32, angående bidrag till Svenska järnvägsmännens vilohemsförening *u. p. a.* för utvidgning av föreningens semesterhem å Hällekind; och

nr 33, angående efterskänkande av återbetalningsskyldigheten beträffande av reparatören *H. C. T. Lund* oriktigt uppburna dyrtidstillägg.

Dessa propositioner bordlades.

§ 5.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att för behandling av sådana ärenden, som tillhöra tillfälligt utskott, tillsätta fem tillfälliga utskott, vart och ett bestående av tio ledamöter och tio suppleanter, samt att tisdagen den 28 innevarande januari företaga val av ledamöter och suppleanter i de tillfälliga utskotten.

§ 6.

Avgåvos följande motioner, nämligen av:

herr *Holmdahl*, nr 232, om beredande av rätt för municipalsamhälle att upp-
rätta högre folkskola;

herr *Nyblom*:

nr 233, om viss ändring av villkoren för erhållande av bidrag till avlöning av lärarinnor i hushållsgöromål vid egentliga folkskolor *m. m.*; och

nr 234, om visst utsträckande av anslaget till ödebygdsvägar;

herrar *Hagberg* i Luleå och *Brädefors*, nr 235, om anslag till en bostads-
produktionsfond;

herr *Meyerhöffer*, nr 236, om rätt för eldaren av andra klassen vid Norrbot-
tens regemente *Edvard Planting* att i löneavseende tillgodoräkna viss tid;

herr *Andersson* i Lindome *m. fl.*:

nr 237, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen framställda
förslag om ändrade grunder för statsbidrag till den allmänna väghållningen;
och

nr 238, om anslag för bidrag till byggande av enskilda utfartsvägar;

herrar *Pehrsson* i Göteborg och *Lind*, nr 239, om höjning av ersättningen för övervakande av villkorligt dömda;

herr *Ekman m. fl.*, nr 240, om anslag för understöd till svenska läroverket i Hapsal och till svenska folkskolan i Tallinn (Reval);

fru *Eklund m. fl.*:

nr 241, om anslag till allmänna fortbildningskurser för lärare vid egentliga folkskolor och småskolor; och

nr 242, om anslag till resestipendier åt lärare vid till folkundervisningen hörande läroanstalter;

herr *Arnemark m. fl.*, nr 243, om höjning av det av Kungl. Maj:t föreslagna anslaget för avlöningar till länsstyrelsernas extra tjänstemän;

herr *Johanson* i Huskvarna *m. fl.*, nr 244, om höjning av det utav Kungl. Maj:t föreslagna anslaget till de kristna samfundens nykterhetsrörelse;

herr *Nilsson* i Karlstad *m. fl.*, nr 245, om anslag till understödande av skididrotten bland ungdomen;

herr *Holmgren*, nr 246, angående avlöningen till redaktören för tidskriften »Underrättelser för sjöfarande»;

herr *Jacobsson m. fl.*:

nr 247, om anslag till det svenska läroverket i Hapsal;

nr 248, om anslag till den svenska folkskolan i Reval (Tallin); och

nr 249, om anslag till resestipendier åt lärare vid de allmänna läroverken;

herr *Gardell* i Gahns *m. fl.*, nr 250, om extra understöd till Gotlands skytteförbund;

herr *Andersson* i Rasjön *m. fl.*, nr 251, angående införande i folkskolan och fortsättningsskolan av obligatorisk undervisning för flickor i husligt arbete;

herr *Norling*, nr 252, angående beredande av pension åt sådana arbetare och tjänstemän inom rationaliserade näringsföretag, som icke kunna erhålla arbete;

herrar *Pehrsson* i Bramstorp och *Nilsson* i Hörby, nr 253, om skattefrihet för gummiringar, som användas till hästfordon;

herr *Pehrsson* i Bramstorp *m. fl.*, nr 254, om ökat skydd för frukt- och trädgårdsordlingen;

herrar *Nilsson* i Hörby och *Pettersson* i Rosta, nr 255, om undantagande från nöjesbeskattning av travtävlingar och kapplopningar;

herr *Hagberg* i Malmö *m. fl.*, nr 256, angående förändrad avvägning av automobilskatten;

herr *Holmström*, nr 257, angående f. d. kammarskrivaren, kaptenen i Upplands regementes reserv G. A. Sodenstiernas rätt till pension;

herr *Mattsson*, nr 258, angående viss ändring av gällande sparbankslag;

herr *Björklund*, nr 259, om årligt understöd åt förre vaktkonstapeln Nils Larssons dotter Anna Larsson;

herr *Fast*, nr 260, om lindring i befordringsavgifter till civilstatens änke- och pupillkassa för maskinisten N. V. Andersson och eldaren I. V. Rahm;

herrar *Holmgren* och *Holmström*, nr 261, om höjning av vissa militära pensioner;

herrar *Hagberg* i Luleå och *Brädefors*:

nr 262, om upphävande av lagen om kollektivavtal;

nr 263, om upphävande av lagen om arbetsdomstol;

nr 264, om upphävande av lagen om krigsdomstolar och rättegången därstädes samt av strafflagen för krigsmakten m. m.; och

Andra kammarens protokoll 1936. Nr 4.

nr 265, angående rätt till förenings-, församlings- och yttrandefrihet för manskap och underbefäl vid krigsmakten;

herr *Pehrsson* i Bramstorp;

nr 266, angående beredande av möjlighet för församling att erhålla bidrag ur kyrkofonden till avlönande av kyrkomusiker; och

nr 267, angående bidrag ur kyrkofonden till vissa församlingar för bestridande av omkostnaderna för restaurering av kyrka och kapell;

herrar *Pettersson* i Dahl och *Eriksson* i Toftered, nr 268, angående vissa ändringar i gällande bestämmelser rörande den statsunderstödda nötboskapspremieringsverksamheten;

herrar *Skoglund* och *Svedman*, nr 269, angående vissa kompletterande bestämmelser rörande tilldelande av statsbidrag till den allmänna väghållningen;

herrar *Petersson* i Storgården och *Olsson* i Blädinge, nr 270, om anslag för bidrag till täckdikningsföretag;

herr *Andersson* i Södergård *m. fl.*:

nr 271, om anslag till väg- och flottledsbyggnader å skogar i enskild ägo; och

nr 272, om anslag till vissa tillfälliga skogsvårdsåtgärder å enskilda skogar;

herr *Norling*, nr 273, angående beviljande av s. k. premielån åt medellösa barnrika familjer för byggande av egna hem;

herr *Nyblom*, nr 274, angående bevarande av den svenska linodlingen;

herr *Hedlund* i Häste:

nr 275, om förändring av vissa arvodesbefattningar å veterinärhögskolans stat till extra ordinarie tjänster; och

nr 276, om personligt ålderstillägg åt laboratorn vid veterinärhögskolan Knut Sjöberg;

herrar *Hagberg* i Luleå och *Brädefors*, nr 277, angående egnahemslåneverksamheten;

herr *Nyblom*, nr 278, angående veterinärers uppträdande såsom ombud för kreatursförsäkringsanstalter;

herr *Meyerhöffer m. fl.*:

nr 279, angående tryggnad av folkförsörjningen i Norrbottens län m. m.; och

nr 280, angående viss utsträckning av rätten till s. k. rekreationsresor för tjänstemän inom Norrbottens län;

herrar *Hagberg* i Luleå och *Brädefors*, nr 281, angående upprättandet av kollektivavtal mellan domänverket och dess arbetare;

herrar *Eriksson* i Toftered och *Pettersson* i Dahl, nr 282, angående utsträckt tillämpning av kungörelsen angående upphandling av lantbruksprodukter m. m. för statens behov jämte tillhörande följdförfattningar;

herr *Hedlund* i Östersund, nr 283, angående tillerkännande av rätt åt kommunal myndighet att bestämma om anordnande av förvärvsmässigt bedriven nöjesverksamhet inom kommunen; samt

herr *Back*:

nr 284, angående reformering av almanackans namnlängd; och

nr 285, angående reglering av rätten för såväl döpta som odöpta att till förutvarande förnamn tillägga nya sådana.

De avlämnade motionerna bordlades.

§ 7.

Justerades protokollsutdrag.

§ 8.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Hallén</i>	under 8 dagar fr. o. m. den 29 jan.,	
» <i>Laurén</i>	» 4 » » » 22 »	
» <i>Malmqvist</i>	» 6 » » » 27 »	
» <i>Westin</i>	» 14 » » » 22 »	
» <i>Hagberg</i> i Luleå	» 10 » » » 22 »	
» <i>Andersson</i> i Igelboda	» 7 » » » 24 »	
» <i>Björling</i>	» 2 » » » 26 »	
» <i>Ekman</i>	» 13 » » » 23 »	
» <i>Eklund</i>	» 2 » » » 23 »	och
» <i>Andersson</i> i Munkaljungby	» 5 » » » 23 »	.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3.17 e. m.

In fidem
Per Cronvall.